

Η Δίκη
των Στρατηγών
Θεόδωρου Κολοκοτρώνη
&
Δημητρίου Πλαπούτα

του Ταξχου Γεωργίου Καραμπατσόλη

ΓΕΝΙΚΟ ΕΠΙΤΕΛΕΙΟ ΣΤΡΑΤΟΥ
7ο Ε.Γ./5

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

	Σελ.
• Αντί προλόγου	4
• Η Ιστορική Δίκη του Θ. Κολοκοτρώνη και του Δ. Πλαπούτα	12
• Απολογία του Κολοκοτρώνη	15
• Απολογία του Πλαπούτα	18
• Συμπεράσματα από την αγόρευση του επιτρόπου	23
• ΣΥΝΕΔΡΙΑΣΗ ΤΗΣ 23 ^{ης} ΜΑΪΟΥ 1834	24
• Πρόλογος της αγόρευσης του συνηγόρου της υπεράσπισης Παν. Βαλσαμάκη	24
• Η αγόρευση του Κλωνάρη (Πέμπτη 24-5-1834)	26
• Συμπεράσματα από την αγόρευση των συνηγόρων υπεράσπισης	26
• Η μάχη Πολυζωΐδη – Μάσσον και οι διαβουλεύσεις στα κυβερνητικά παρασκήνια για την απόφαση	28
• Η δίκη Πολυζωΐδη και Τερτσέτη	35
• ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ	37
• Η αγόρευση του Κλωνάρη (Πέμπτη 24-5-1834)	38
• Η απόφαση	47
• Βιβλιογραφία	54

Μετά την άλωση της Κωνσταντινούπολης από τους Τούρκους, με το σουλτάνο Μωάμεθ Β΄ στις 29 Μαΐου 1453 και την οριστική κατάλυση της βυζαντινής αυτοκρατορίας, την ίδια τύχη είχαν σε λίγο και άλλες ελληνικές περιοχές.

Η περίοδος αυτή της τουρκοκρατίας, μπορεί να χωρισθεί σε δυο περιόδους. Στην πρώτη (15^{ος} – 17^{ος} αιώνες) το έθνος, αφού κατόρθωσε αρχικά να επιβιώσει, προσπάθησε και πέτυχε να ανασυνταχθεί, ενώ στη δεύτερη (17^{ος} – 19^{ος} αιώνες) προχώρησε σε όλους τους τομείς σε μια αναγέννηση, που θα οδηγούσε στην ανεξαρτησία. Στη δεύτερη αυτή περίοδο καλλιεργήθηκε η παιδεία και σημειώθηκε μεγάλη ανάπτυξη του εμπορίου, που είχε σαν συνέπεια την οικονομική ακμή των υπόδουλων Ελλήνων.

Όλα αυτά τα χρόνια το γένος των Ελλήνων δεν έπαψε να αγωνίζεται για την ανεξαρτησία του. Μια σειρά από κινήματα ξέσπασαν στην περίοδο της τουρκοκρατίας, αλλά τα περισσότερα στηρίζονταν σε ξένη βοήθεια. Από τα πιο σημαντικά ήταν του Διονυσίου επισκόπου Τρίκκης (1612), του 1769 (Ορλωφικά)¹, η δράση του Λάμπρου Κατσώνη (1788 – 1792), οι αγώνες των Σουλιωτών εναντίον του Αλή πασά (1769 – 1803) κ.α.

Στο τέλος του 18^{ου} αιώνα και στις αρχές του 19^{ου}, ιδιαίτερη απήχηση είχαν στους υπόδουλους Έλληνες οι ιδέες του διαφωτισμού. Κυριότερος εκπρόσωπος του «ελληνικού διαφωτισμού» είναι ο εθνομάρτυρας Ρήγας Βελεστινλής (1757 – 1798). Τέλος το 1814, συνέβη ένα σημαντικό γεγονός. Ιδρύθηκε η φιλική εταιρεία², που είχε σκοπό να οργανώσει τον αγώνα και γρήγορα η δράση της απλώθηκε σε όλο το βαλκανικό χώρο. Οι Έλληνες είχαν πια καταλάβει ότι για να κερδίσουν την ελευθερία τους έπρεπε να στηριχτούν κυρίως στις δικές τους δυνάμεις.

Το κίνημα της ανεξαρτησίας άρχισε πρώτα στις Παραδουνάβιες ηγεμονίες το Φεβρουάριο του 1821, με την ηγεσία του αρχηγού της Φιλικής Αλέξανδρο Υψηλάντη και ταυτόχρονα εκδηλώθηκε και στον κυρίως ελληνικό χώρο. Το 1822 είχε περιορισθεί εδαφικά, αλλά εδραιώθηκε στην Πελοπόννησο, τη Στερεά και σε πολλά νησιά του Αιγαίου. Στα χρόνια που ακολούθησαν η επανάσταση παρουσίασε διάφορες φάσεις και από το 1825, με την επέμβαση των Αιγυπτίων, πέρασε σοβαρό κίνδυνο. Τέλος, με τη μεσολάβηση των μεγάλων δυνάμεων, ένα τμήμα του ελληνικού χώρου ελευθερώθηκε και δημιουργήθηκε το πρώτο ελληνικό κράτος.

Στη διάρκεια του αγώνα ξεχώρισαν πολλές ηγετικές μορφές αγωνιστών, όπως ο Θε-

¹ Ορλωφικά: Πολεμικές επιχειρήσεις που πήραν το όνομά τους από τους αδελφούς Αλέξιο και Θεόδωρο Ορλώφ και έγιναν στις ελληνικές χώρες, στα πλαίσια του ρωσοτουρκικού πολέμου του 1768 – 1774. Οι αδελφοί Ορλώφ ήταν εισηγητές και εκτελεστές του σχεδίου για τη ναυτική εκστρατεία της Μεσογείου, ενώ ο λοχαγός του ρωσικού στρατού Παπαζώλης Γεώργιος από τη Σιάτιστα ήταν ο άνθρωπος που τους ενέπνευσε την ιδέα, με σκοπό την απελευθέρωση των ελληνικών χωρών. Εξεγέρσεις σημειώθηκαν και εκτός Πελοποννήσου, όπως στη Στερεά Ελλάδα, Θεσσαλία, Μακεδονία, Ήπειρο (άνοιξη του 1770). Οι Τούρκοι παρά τις πρώτες ατυχίες τους, εκμεταλλεύτηκαν τις αδυναμίες των επαναστατών (κακή οργάνωση, έλλειψη πολεμοφοδίων) και κίνησαν εναντίον τους στήφη εμπειροπόλεμων Τουρκαλβανών. Αυτοί έσβησαν την εξέγερση τόσο στην υπόλοιπη Ελλάδα όσο και στην Πελοπόννησο. Στην τελευταία η απαρχή της κατάρρευσης ήταν η ήττα των Ελλήνων και Ρώσων στην Τριπολιτσά από τους Τούρκους πολιορκημένους και τα στήφη των Αλβανών που ήλθαν σε βοήθεια. Η αποχώρηση των Ρώσων σήμανε την ολοκληρωτική καταστολή του επαναστατικού κινήματος και τη σφαγή του ανυπεράσπιστου ελληνικού πληθυσμού. Μόνο η Μάνη απέφυγε την εκδικητική manía των Τουρκαλβανών χάρη στην ηρωική άμυνα των κατοίκων της. Επίσης σώθηκαν λίγοι αρχιερείς, πρόκριτοι και ππλαρχηγοί που τους πήραν μαζί τους οι Ρώσοι.

² Φιλική Εταιρεία: Ελληνική μυστική-συνομοτική οργάνωση, που ιδρύθηκε στην Οδησό το 1814 από τους Νικόλαο Σκουφά από την Άρτα, Αθανάσιο Τσακάλωφ από τα Γιάννενα και Εμμανουήλ Ξάνθο από την Πάτμο, με μοναδικό σκοπό την απελευθέρωση του υπόδουλου ελληνισμού από τους Οθωμανούς. Τα μέλη της εταιρείας έδιναν το Μέγα Όρκο της εταιρείας, ο οποίος ήταν σαφέστατος: «... Ορκίζομαι, ότι εις το εξής δεν θέλω έμβη εις καμίαν άλλην εταιρείαν, όποια και αν είναι, μήτε εις κανένα δεσμόν υποχρεωτικόν. Και μάλιστα, οποιονδήποτε δεσμόν αν είχα, και τον πλέον αδιάφορον ως προς την εταιρείαν, θέλω τον νομίζει ουδέν...»

όδωρος Κολοκοτρώνης, ο Αθανάσιος Διάκος, ο Γρηγόριος Δικαίος (Παπαφλέσσας), ο Οδυσσεάς Ανδρούτσος, ο Δημήτριος Υψηλάντης, ο Γεώργιος Καραϊσκάκης, ο Αλέξανδρος Μαυροκορδάτος, ο Νικηταράς, ο Μάρκος Μπότσαρης, ο Κίτσος Τζαβέλας, η Λασκαρίνα Μπουμπουλίνα, ο Ανδρέας Μιαούλης, ο Κωνσταντίνος Κανάρης, ο Αγγελής Γοβιός, ο Νικόλαος Κριεζώτης, ο Παλαιών Πατρών Γερμανός, ο Ρήγας Φεραίος³, ο Ιωάννης Δυοβουνιώτης, ο Χρήστος Καψάλης και πολλοί άλλοι.

Αποτέλεσμα των αγώνων του ελληνικού έθνους εναντίον των Τούρκων ήταν να έλθει η πολυπόθητη λευτεριά (1827). Πρώτος κυβερνήτης του νέου ελληνικού κράτους ήταν ο Ιωάννης Καποδίστριας⁴ (1828 – 1831), που προσπάθησε να δημιουργήσει κρατικό μηχανισμό, μέσα από το χάος που είχε αφήσει ο επτάχρονος πόλεμος και πέτυχε πολλά πράγματα στον τομέα αυτό. Μετά τη δολοφονία του (Σεπ 1831) έγινε βασιλιάς της Ελλάδας ο Όθωνας⁵ (1833 -1862), που κυβέρνησε στην αρχή απολυταρχικά, αλλά αναγκάστηκε

---

³ Ρήγας Βελεστινλής: Προτοπόρος αγωνιστής της ελληνικής ελευθερίας, εθνομάρτυρας και κορυφαίος εκπρόσωπος του ελληνικού διαφωτισμού. Η προσωνυμία «Φεραίος» του δόθηκε αργότερα από λόγιους που ταύτισαν το Βελεστίνο με τις αρχαίες Φερές. Ο ίδιος υπέγραφε ως «Ρήγας Βελεστινλής». Γεννήθηκε στη θεσσαλική κομσόπολη Βελεστίνο, όπου και διδάχθηκε τα πρώτα του γράμματα. Από το 1777 έφυγε από την Ελλάδα και πήγε αρχικά στην Κωνσταντινούπολη και στη συνέχεια στην παριζιανή γημονία της Βλαχίας και στη Βιέννη. Την εποχή εκείνη η Βλαχία, και ειδικότερα το Βουκουρέστι, ήταν κέντρο ελληνικής πνευματικής κίνησης και συγκεντρώνει πολλούς γνωστούς λόγιους. Ανέπτυξε μεγάλη εκδοτική και επαναστατική δραστηριότητα. Το Δεκέμβριο του 1797 ο Ρήγας έστειλε στην Τεργέστη τρία κιβώτια με επαναστατικά έντυπα, για να τα παραλάβει όταν θα πήγαινε εκεί ο ίδιος και να τα μεταφέρει στην Ελλάδα. Περιήλθαν όμως στα χέρια ενός Έλληνα ο οποίος φοβούμενος μην μπλεχτεί τα παράδωσε στην αυστριακή αστυνομία (η Τεργέστη ανήκε τότε στην Αυστρία). Συνελήφθη και φυλακίστηκε στις φυλακές της Τεργέστης. Το Φεβρουάριο του 1798 οδηγήθηκε στη Βιέννη και ακολούθησαν επίμονες ανακρίσεις. Επειδή θεωρήθηκε επικίνδυνος με άλλους επτά συντρόφους του παραδόθηκαν στους Τούρκους και φυλακίστηκαν στο φρούριο του Βελιγραδίου. Εκεί, ύστερα από εντολή του σουλτάνου εκτελέστηκαν στις 24 Ιουνίου του 1798 με στραγγαλισμό και τα πτώματά τους ρίχτηκαν στο Δούναβη.

⁴ Ιωάννης Καποδίστριας: Γεννήθηκε στην Κέρκυρα το 1776. Η οικογένειά του καταγόταν από την Ίστρια και είχε πάρει τον τίτλο του κόμη. Είχε αποκτήσει δεσμούς με τη ρωσική αυλή και μετά την πρόσκτηση των Επτανήσων από την Αγγλία έφυγε για την Πετρούπολη. Εκεί μπήκε στην υπηρεσία του Υπουργείου Εξωτερικών της Ρωσίας και από τότε μέχρι το 1822συμμετείχε ενεργά στη διαμόρφωση της εξωτερικής πολιτικής της Ρωσίας. Λόγω των ικανοτήτων του έγινε Υπουργός Εξωτερικών του τσάρου. Το 1817 του προτάθηκε από τη Φιλική Εταιρεία να αναλάβει την αρχηγεία της οργάνωσης και της επανάστασης στην Ελλάδα, αλλά δε δέχτηκε. Όταν ξέσπασε η επανάσταση προσπάθησε να διαθέσει ευνοϊκά τον τσάρο Αλέξανδρο Α΄ υπέρ αυτής, ανεπιτυχώς όμως. Η Ελληνική Επανάσταση καταδικάστηκε από το συνέδριο του Λάμπιας, το Μάιο του 1821, από την Ιερά Σύμμαχία. Ο Καποδίστριας αναγκάστηκε να αποχωρήσει από την ενεργό υπηρεσία και έφυγε για την Ελβετία, όπου ιδιώτευσε επί πενταετία. Μετά την αλλαγή της πολιτικής της Ιεράς Συμμαχίας, η Εθνική Συνέλευση της Τροιζήνας αποφάσισε να ονομάσει τον Καποδίστρια Κυβερνήτη της Ελλάδας το 1827. Λίγο μετά τη ναυμαχία του Ναβαρίνου ήλθε στην Ελλάδα, στην Αίγινα, και επί δυο χρόνια, μέχρι την υπογραφή του πρωτοκόλλου του Λονδίνου το 1830, ήταν κυβερνήτης χωρίς διεθνή αναγνώριση. Η διακυβέρνησή του ήταν σύντομη, και οι προσπάθειές του για τον εκσυγχρονισμό της χώρας έρχονταν σε σύγκρουση με τους προεστούς και τους γαιοκτήμονες. Στις 9 Οκτωβρίου 1831 δολοφονήθηκε από τους Γεώργιο και Κωνσταντίνο Μαυρομυχάλη στο Ναύπλιο.

⁵ Όθωνας: Δευτερότοκος γιος του βασιλιά της Βαυαρίας Λουδοβίκου Α΄ και της Θηρεσίας, κόρης του δούκα του Σάξεν Αλντενμπουργκ. Μετά τη δολοφονία του πρώτου κυβερνήτη Ιωάννη Καποδίστρια, «οι Προστάτες Δυνάμεις» Αγγλία, Γαλλία και Ρωσία τον εκλέξανε βασιλιά της Ελλάδας, σε ηλικία 17 μόνο χρονών (Πρωτόκολλο Λονδίνου, Μάιος 1832). Στις 25 Ιανουαρίου 1833 αποβιβάστηκε στην πρώτη μετά την απελευθέρωση πρωτεύουσα του κράτους, το Ναύπλιο, και ανέλαβε τα καθήκοντά του. Αργότερα (12 Δεκεμβρίου 1834) η πρωτεύουσα μεταφέρθηκε στην Αθήνα. Ο Αναστάσιος Βυζάντιος (1839-1892), δημοσιογράφος και σφοδρός πολέμιος της οθωνικής βασιλείας, σκιαγραφεί με τα ακόλουθα το νεαρό ηγεμόνα: «Εάν ηθέλομεν δια μιας λέξεως να ορίσωμεν την φύσιν του πρώτου βασιλέως της Ελλάδος, θα ελέγομεν ότι δεν ήτο βασιλικός... Δεν είχε βασιλικήν την αντιληψιν, βασιλικήν την ενέργειαν, βασιλικάς τας γνώσεις, βασιλικάς τας ορέξεις, βασιλικήν την παρησίαν, βασιλικόν τον θυμόν. Το ήμισυ του βίου αυτού διήρχετο σχεδιάζον και το έτερον ήμισυ απορών. Τους πάντας εφοβείτο, ουδένα ηγάπησε και μόλις ετίμησε δύο ή τρεις. Αι μεγάλα γράμματα των ζητημάτων αείποτε διελάνθανον αυτόν εργαζόμενα εις τα επεισόδια και τας παραφουάδας... Ενώ δεν ήξευρε να προλάβει το κακόν, επεδίωκε αείποτε και εις μάτην το τέλειον καλόν. Αγαθότατος την πρόθεσιν, ειλικρινέστατος την αγάπην, Έλληνας ως ίσως ουκί πάντες οι Έλληνες, ηδίασε πολλάκις και έβλαψε την Ελλάδα εκ του πολλού φίλτρου... Συλλήβδην ειπέιν ο βασιλεύς Όθων εστερείτο του όντως βασιλικού προτερήματος του βλέπειν ταχέως, ευκρινώς και πόρρω. (Ήταν εν τούτοις) φίλος της δικαιοσύνης, αμνηστικός, πρῶς, άδολος, ελεήμων, εγκρατής, είχε παν ό,τι απητείτο, όπως ποιήσει ευδαίμονα οίκον και οικογένειαν. Είχε προ πάντος... το πλεονέκτημα ότι πολύ αγάπησε... την Ελλάδα...!».

να παραχωρήσει το 1843 σύνταγμα. Το 1862 εκθρονίστηκε και μια νέα εθνοσυνέλευση εξέλεξε βασιλιά τον Γεώργιο Α΄.

Ως την ενηλικίωση του Όθωνα (20 Μαΐου 1835) τα βασιλικά καθήκοντα τα ασκούσε μια πενταμελής επιτροπή, η αντιβασιλεία, που την αποτελούσαν ο κόμης Άρμανσπεργκ, ο καθηγητής Μάουερ και ο υποστράτηγος Χέιντεκ, με πάρεδρα μέλη τους Άμπελ και Γκρένερ.

Με τη σύμβαση της 25^{ης} Απριλίου/7^{ης} Μαΐου 1832 δόθηκε το δικαίωμα στην Αντιβασιλεία να ασκεί πλήρως την εξουσία.

Οι «Προστάτιδες Δυνάμεις» προσπαθούσαν να εδραιώσουν την επιρροή τους στην Ελλάδα, με πρωτόπλορο την Αγγλία, η οποία είχε ως στόχο να εκμηδενίσει τόσο τη Ρωσική, όσο και τη Γαλλική επιρροή. Για την επιτυχία αυτού του διπλού σκοπού οι Άγγλοι διέθεταν ένα αποφασιστικό όργανο, τον πρόεδρο της αντιβασιλείας κόμη Άρμανσπεργκ. Οι άλλοι όμως αντιβασιλείς ακολουθούσαν διαφορετικούς δρόμους. Ο Μάουερ⁶ και ο Άμπελ έκλιναν, φανερά, υπέρ της Γαλλίας, ενώ ο Χέιντεκ⁷ υπέρ της Ρωσίας. Η βρετανική διπλωματία, συνεπώς, έπρε-

Χέιντεκ (Αθήνα, Γερράδιος Βιβλιοθήκη)

πε να αποδυθεί σε ένα διμέτωπο αγώνα. Εάν όμως τον επιχειρούσε φανερά, ίσως να αποτύγχανε. Διότι υπήρχε κίνδυνος να ενωθούν οι δύο αντίπαλοί της, Ρωσία και Γαλλία και να την πολεμήσουν από κοινού. Κατέφυγε, λοιπόν, σε μια μακιαβελική ενέργεια, η οποία είχε περισσότερες ελπίδες επιτυχίας. Συμμάχησε, πρόσκαιρα, με τον ένα από τους δυο αντιπάλους της, για να εξοντώσει τον άλλο. Συγκεκριμένα συνεργάστηκε με τη γαλλική μερίδα, για να εκμηδενίσει τη ρωσική—διότι, άλλωστε,

⁶ Μάουερ: Η αξιολογότερη μορφή της Αντιβασιλείας (1790-1872), διακεκριμένος νομομαθής και καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Χαϊδελβέργης, ήταν υπεύθυνος για τα θέματα της δικαιοσύνης, της εκκλησίας και της παιδείας. Ήρθε σε σύγκρουση με τον Άρμανσπεργκ, στην αγγλόφιλη πολιτική του οποίου αντιδρούσε, γιατί ο ίδιος φερόταν ως ρωσόφιλος και γαλλόφιλος. Επειδή όμως αγνοούσε ή παραγνώριζε τον τοπικό παράγοντα και την ελληνική πραγματικότητα, έφτασε σε ακρότητες ή εφάρμοσε μέτρα που δικαιολογημένα δημιούργησαν αντιδράσεις.

⁷ Χέιντεκ, Κάρολος - Γουλιέλμος (1788 - 1861). Βαυαρός στρατιωτικός. Το 1826 τον έστειλε ο βασιλιάς της Βαυαρίας Λουδοβίκος Α΄ στην αγωνιζόμενη Ελλάδα, όπου πήρε μέρος σε διάφορες επιχειρήσεις. Επί Καποδίστρια διαδέχτηκε το Φαβιέρο στη διοίκηση του τακτικού στρατού. Το 1829 επέστρεψε στη Βαυαρία και ξαναήλθε στην Ελλάδα το 1832 ως μέλος της Αντιβασιλείας, με αρμοδιότητες στα στρατιωτικά και ναυτικά ζητήματα. Ήρθε σε σύγκρουση με τον Άρμανσπεργκ για την άμεση θανατική εκτέλεση του Κολοκοτρώνη.

η τελευταία αυτή ήταν και η περισσότερο επίφοβη. Ο αντιβασιλιάς Χέιντεκ, που την υποστήριζε, δεν ήταν ένας ισχυρός αντίπαλος. Η ρωσόφιλη όμως παράταξη, το κόμμα δηλαδή των ρωσοφρόνων, αποτελούσε αντίπαλο πολύ υπολογίσιμο. Διότι στην παράταξη αυτή ανήκαν το μεγαλύτερο μέρος του λαού και οι δυναμικότεροι στρατιωτικοί ηγέτες, με επικεφαλής το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη⁸. Εναντίον των ρωσοφρόνων, συνεπώς, έπρεπε να δοθεί η μάχη. Και τότε πλέχτηκε μια ατελείωτη μηχανορραφία, της οποίας τα νήματα κινούσαν άλλοτε μεν οι αντιβασιλείς, άλλοτε δε οι πρέσβεις των μεγάλων δυνάμεων – και όσοι βρίσκονταν πίσω από αυτούς, ως όργανα ή και ως απλοί πράκτορες.

Φθάνοντας λοιπόν, στην Ελλάδα η αντιβασιλεία διατήρησε το υπάρχον κυβερνητικό σχήμα ως τις 15 Απριλίου 1833, οπότε όρισε μέλη του επονομαζόμενου υπουργικού συμβουλίου το Σπυρίδωνα Τρικούπη⁹, τον Αλέξανδρο Μαυροκορδάτο, το Γεώργιο Ψύλλα, το Γεώργιο Πραϊδή και τον Ιωάννη Κωλέτη. Σύνθεση με καταφανή την υπεροχή του «αγγλικού κόμματος» και μειωμένη στο ελάχιστο του «γαλλικού». Μόνος εκπρόσωπός του, ο Ιωάννης Κωλέτης, είχε κληθεί να αναλάβει το χωρίς ιδιαίτερη πολιτική βαρύτητα Υπουργείο των Ναυτικών. Το «ρωσικόν» κόμμα δεν αντιπροσωπεύτηκε διόλου στην κυβέρνηση. Είχε άλλοστε ήδη δεχθεί ένα σοβαρό πλήγμα, όταν δεν αναγνωρίστηκε στο Θεόδωρο Κολοκοτρώνη η αρχιστρατηγία και όταν οι περισσότεροι, εκτός από ελάχιστους, ισχυροί άνδρες του καποδιστριακού κόμματος αποκλείστηκαν από επίσημα αξιώματα.

---

⁸ Θεόδωρος Κολοκοτρώνης: Υπήρξε μια από τις λαμπρότερες φυσιογνωμίες της ελληνικής επανάστασης, που η παρούσα και η δράση του υπήρξαν καθοριστικές σε κρίσιμες στιγμές του Αγώνα, ειδικότερα στην Πελοπόννησο, κυρίως στο στρατιωτικό, αλλά όχι λιγότερο και στον πολιτικό τομέα. Γιος του Κωνσταντή Κολοκοτρώνη, γεννήθηκε, όπως αναφέρει ο ίδιος στα απομνημονεύματά του, «εις τα 1770, Απριλίου 3, τη Δευτέρα της Λαμπρής... εις ένα βουνό, εις ένα δέντρο αποκάτω, εις την παλαιάν Μεσσηνίαν, ονομαζόμενον Ραμοβούνι». Τα παιδικά χρόνια του Κολοκοτρώνη σημάδευτηκαν από τον απόηχο των πολεμικών γεγονότων των Ορλοφικών και από το θάνατο του πατέρα του το 1780 σε σύγκρουση με τις στρατιωτικές δυνάμεις του Χασάν πασά Τζετζεζελή. Μετά από τρία χρόνια νυμφεύτηκε την Κατερίνα Καρούσου, κόρη προεστού του Λεονταρίου. Αντιμετωπίζοντας συνεχώς με την οικογένειά του επιβουλές των Τούρκων, βρισκόταν «πάντοτε με το τουφέκι» και, αφού μετέφερε την οικογένειά του σε ασφαλέστερο μέρος της Μάνης, έγινε κλέφτης για δυο χρόνια επικεφαλής εξήντα ανδρών. Στη συνέχεια έγινε «για τέσσερις πέντε χρόνους αρματολός» στο Λεοντάρι και την Καρύταινα. Στη συνέχεια πήγε στη Ζάκυνθο για να πείσει τους Ρώσους, οι οποίοι κατείχαν τα Επτάνησα, να αναλάβουν επιχείρηση για την απελευθέρωση της Ελλάδας, χωρίς όμως αποτέλεσμα. Έκτοτε παρέμεινε «δέκα χρόνους χωρίς δουλειά». Στη Φιλική Εταιρεία μυήθηκε την 1^η Δεκεμβρίου 1818 στο ναό του Αγίου Γεωργίου Ζακύνθου, όπου μυήθηκαν και άλλοι Φιλικοί. Στα τέλη του 1820 έλαβε επιστολή του Αλ. Υψηλάντη που τον ειδοποιούσε να είναι έτοιμος, επειδή στις «25 Μαρτίου ήταν η ημέρα της γενικής επανάστασης». Στις 6 Ιανουαρίου 1821 άρχισε από τη Μάνη εντονότερη δραστηριότητα. Στις 22 Μαρτίου ο Πετρόμπεης Μαυρομυχάλης με το Θ. Κολοκοτρώνη και άλλες ηγετικές προσωπικότητες (τον Μπρούτζινο, τους Καπετανάκηδες, τους Κουμουνδουράκηδες, το Νιζηταρά, τον Αναγνωσταρά, τον Παπαφλέσσα), επικεφαλής 2.000 ανδρών κατευθύνθηκαν προς την Καλαμάτα και την επομένη την απελευθέρωσαν. Η νίκη στο Βαλτέτι κατά του Μουσταφά πασά, η θριαμβευτική του είσοδος στην Τριπολιτοιά στις 23 Σεπτεμβρίου, ύστερα από εξάμηνη πολιορκία, η καταστροφή του τουρκικού στρατού του στρατάρχη Δράμαλη στα Δεφβενάκια στις 26 Ιουλίου 1822 κ.α., δείχνουν τις ηγετικές του ικανότητες. Είχε πιστέψει στη νίκη του αγώνα και με αυτή την πίστη του κατόρθωσε σε κρίσιμες στιγμές να εμπνεύσει τους πληθυσμούς και να αποτρέπει το «προσκύνημα». Όπως αναφέρει στα απομνημονεύματά του: «Πέρα απάνω στην πέτρα να μη μείνει, εμείς δεν προσκυνούμε. Μόνον ένας Έλληνας να μείνει εμείς θα πολεμούμε και μην ελπίζεις πως τη γη μας θα την κάμεις δική σου», ήταν η απάντηση που έδωσε στον Ιμπραήμ, μετά την πρόσκλησή του προς τους κατοίκους της Μεσσηνίας να εγκαταλείψουν τον αγώνα. Ο Κολοκοτρώνης πέθανε στις 4 Φεβρουαρίου 1843 στο ιδιόκτητο σπίτι του (78ο γωνία των σημερινών οδών Κολοκοτρώνη και Λέκκα) στην Αθήνα.

⁹ Τρικούπης Σπυρίδων (1788 – 1873). Πολιτικός και ιστοριογράφος. Γεννήθηκε στο Μεσολόγγι. Σπούδασε στην Ελλάδα και το εξωτερικό απ' όπου γύρισε μετά την έκρηξη της επανάστασης του 1821. Διετέλεσε πληρεξούσιος του Μεσολογγίου (1824), μέλος της προσωρινής επαναστατικής κυβέρνησης (1826), γραμματέας επικρατείας για τις εξωτερικές υποθέσεις (περίοδος Καποδίστρια), πρωθυπουργός και υπουργός εξωτερικών (περίοδος αντιβασιλείας), πρεσβευτής στο Λονδίνο (ως το 1838), υπουργός εξωτερικών και παιδείας (κυβέρνηση Μαυροκορδάτου) και υποστηρικτής της πολιτικής του Κουντουριώτη και του Όθωνα. Πέθανε στην Αθήνα.

Απέκλεισε επίσης από την απονομή τιμητικών διακρίσεων, εκτός από το Θεόδωρο Κολοκοτρώνη και σε στρατιωτικούς ηγέτες, όπως τον Τζαβέλα και το Θεόδωρο Γρίβα¹⁰.

Από αυτές τις πρώτες ενέργειες της Αντιβασιλείας γίνεται φανερό ότι η στάση της απέναντι στα κόμματα, αντανακλούσε και τις διαθέσεις της απέναντι στις Δυνά-

Μάουερ (Αθήνα, Γερράδιος Βιβλιοθήκη)

μεις που τα προστάτευαν. Κατά τη γνώμη της Αντιβασιλείας, οι Δυνάμεις συνιστούσαν απειλή για την εξουσία. Έτσι ευθύς εξαρχής απέβλεπε στη συνένωση όλων των κομμάτων κάτω από την αιγίδα του στέμματος, καθώς και στη διασφάλιση της ανεξαρτησίας της χώρας από την ξένη επέμβαση.

Μια από τις αιτίες για τις οποίες δυσπιστούσε απέναντι στα κόμματα, ενεργώντας ουσιαστικά για τη διάλυσή τους, οφειλόταν στο γεγονός ότι τα τελευταία δε δίσταζαν να καταφεύγουν στις Δυνάμεις προκειμένου να επιτύχουν στις επιδιώξεις τους, παρέχοντάς τους τις δυνατότητες και τα προσχήματα για να επεμβαίνουν στις ελληνικές υποθέσεις.

Στην προσπάθειά της να αντιμετωπίσει τα κόμματα η Αντιβα-

σιλεία, χρησιμοποίησε διπλή τακτική. Μακροπρόθεσμα προσπάθησε να μη δημιουργηθούν θεσμικά πλαίσια, ευεργετικά και αποτελεσματικά για την επιβίωση και την ανάπτυξή τους. Βραχυπρόθεσμα προσπάθησε να συμπέσει και να αναστείλει τις δραστηριότητες των κομμάτων. Ο πρώτος τρόπος έθιγε τους βασικούς παράγοντες που ευνοούσαν την ύπαρξη των κομμάτων. Ο δεύτερος απέβλεπε στο να ελέγχει κάθε εκδήλωση της πολιτικής ζωής.

Στις 3 Φεβρουαρίου 1833, ο Θ. Κολοκοτρώνης, φιλοξενούμενος στη ναυαρχίδα του

¹⁰ Θεόδωρος Γρίβας: Αγωνιστής από την Πρέβεζα. Γεννήθηκε το 1797. Σε μικρή ηλικία έδρασε υπό τις διαταγές του Πανουργιά και κατόπιν πήγε στα Γιάννενα στον Αλή Πασά. Με την έναρξη της Επανάστασης οργάνωσε δικό του σώμα τους Ακαρνανές. Πήρε μέρος στην πολιορκία του Αγρινίου (Βραχώρι) και αφού το κατέλαβαν ο Θεόδωρος Γρίβας κατέβηκε στην Πελοπόννησο. Πήρε μέρος στην άμυνα του Μεσολογγίου κατά την πρώτη πολιορκία. Στη συνέχεια, πήγε στο Μοριά, όπου υπηρέτησε μισθωτός στο Θ. Κολοκοτρώνη και Πετρόμπεη Μαυρομαχάλη. Μετά την άλωση του Μεσολογγίου κράτησε το Παλαμίδι δημιουργώντας στο Ναύπλιο αναταραχή και το παρέδωσε με την άφιξη του Καποδίστρια. Η δράση του ήταν πλούσια και μετά την απελευθέρωση, στην Ήπειρο το 1854, όταν εισέβαλε με σώμα Ακαρνανών, καθώς και στην εξέγερση της Βόνιτσας, τον Οκτώβριο του 1862, που ήταν η αρχή του τέλους της διακυβέρνησης του Όθωνα. Η προσωρινή κυβέρνηση το 1862 του απένειμε το βαθμό του στρατάρχη, αλλά λίγο αργότερα πέθανε στο Μεσολόγγι.

Ρώσου ναυάρχου Ρίκορντ, έγραψε και έστειλε επιστολή στον υπουργό εξωτερικών της Ρωσίας Νέσελροδ, εκφράζοντας την ανησυχία του για την εκκλησιαστική πολιτική της Αντιβασιλείας. Στην απάντησή του στις 11 Ιουλίου 1833 ο Ρώσος υπουργός συμβούλευε για τη συσπείρωση των Ελλήνων γύρω από το θρόνο και την επιμονή στην πίστη και τη θρησκεία τους. Τον ίδιο καιρό οι Ναπαίοι κυκλοφορούσαν προς υπογραφή ένα κείμενο απευθυνόμενο προς τον τσάρο, με το οποίο ζητούσαν την ανάκληση της Αντιβασιλείας, ώστε να αναλάμβανε αμέσως ο Όθωνας τα υψηλά καθήκοντα. Αυτές ήταν οι ενέργειες που αποτέλεσαν την αποκαλούμενη «κύρια συννομωσία».

Παράλληλα, μια μικρότερη ευρύτητας «συννομωσία» με κύριο μοχλό της τον καθηγητή Φραντς, διερμηνεία στα γραφεία της Αντιβασιλείας, απέβλεπε να ορισθεί ως μοναδικό μέλος της Αντιβασιλείας ο κόμης Άρμανσπεργκ.

Η πρώτη «συννομωσία» απέβλεπε στην ανάκληση όλων των μελών της Αντιβασιλείας, ενώ η δεύτερη ζητούσε να ανακληθούν τα δυο μέλη της. Αργότερα ο Άρμανσπεργκ άφησε να εννοηθεί

ότι υπεύθυνος για την πολιτική αυτή ήταν ο Μάουερ και ο Χέιντεκ.

Όταν ο κόμης Διονύσιος Ρώμας¹¹, επέστρεψε από ένα ταξίδι, στη διάρκεια του οποίου είχε επισκεφτεί και τη βαναρική πρωτεύουσα, διαβεβαίωσε τον Κολοκοτρώνη στην Τρίπολη και τον Πλαπούτα¹² στο Άργος για τις φιλικές διαθέσεις του Άρμανσπεργκ

Άρμανσπεργκ (Αθήνα, Γερράδιος Βιβλιοθήκη)

¹¹ Διονύσιος Ρώμας. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο γύρω στα 1771 και μορφώθηκε στην Ιταλία και στο Παρίσι. Διαδέχθηκε τον πατέρα του ως γενικός πρόξενος της Βενετίας για την Πελοπόννησο και τη Ρούμελη. Κατά τη γαλλική κατοχή των Επτανήσων διορίστηκε πρόεδρος του συμβουλίου της δικαιοσύνης και επίσης ως γεροισιαστής. Το 1819 μνηθήκε στη Φιλική Εταιρεία και βοήθησε πολύ τον Αγώνα, στέλνοντας κυρίως επικουρίες στο Μεσολόγγι. Επί της αντιβασιλείας ήρθε στο Ναύπλιο και κατηγορήθηκε, κατά τη δίκη του Κολοκοτρώνη, τελικά όμως αθωώθηκε και αυτός. Αργότερα ο Όθωνας του έδειξε εύνοια. Πέθανε το 1857.

¹² Δημήτριος Πλαπούτας. Γεννήθηκε το 1786, υπηρέτησε στη Ζάκυνθο ως υπαξιωματικός του αγγλικού στρατού, προήχθη σε εκατόνταρχο και έμεινε στα Επάνησα μέχρι το 1818. Υψωσε τη σημαία της Επανάστασης στην περιοχή της Καρύταινας και πήρε μέρος σε διάφορες επιχειρήσεις του Αγώνα. Ιδιαίτερα διακρίθηκε στην πολιορκία των Πατρών. Πολλές φορές αντικατέστησε στη γενική αρχηγία το Θ. Κολοκοτρώνη, που συνήθως τον ακολουθούσε έχοντας ξεχωριστό, δικό του στρατιωτικό σώμα. Καταδικάστηκε από την αντιβασιλεία σε θάνατο μαζί με το γέρο του Μοριά, κατηγορούμενος για στάση κατά του καθεστώτος. Ύστερα του δόθηκε χάρη και του αναγνωρίστηκαν οι στρατιωτικοί βαθμοί και τα αξιώματα που είχε. Αργότερα διορίστηκε γεροισιαστής. Είχε μικρή μόρφωση και ήταν γιος του Κόλα Πλαπούτα, που είχε δράσει ως κλέφτης κατά τα τέλη του 18^{ου} αιώνα.

προς τους καποδιστριακούς. Οι πληροφορίες αυτές ενθάρρυναν τους Ναπαίους, που θεώρησαν προτιμότερο σ' αυτή την περίοδο ένας Αντιβασιλέας, ο Άρμανσπεργκ φυσικά, παρά να αναλάβει ο Όθωνας του οποίου δε γνώριζαν τις σχέσεις.

Η Αντιβασιλεία, προκειμένου να εμποδίσει ενδεχόμενη εξέγερση των Ναπαίων

Γερασιός Κολοκοτρώνης
(Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

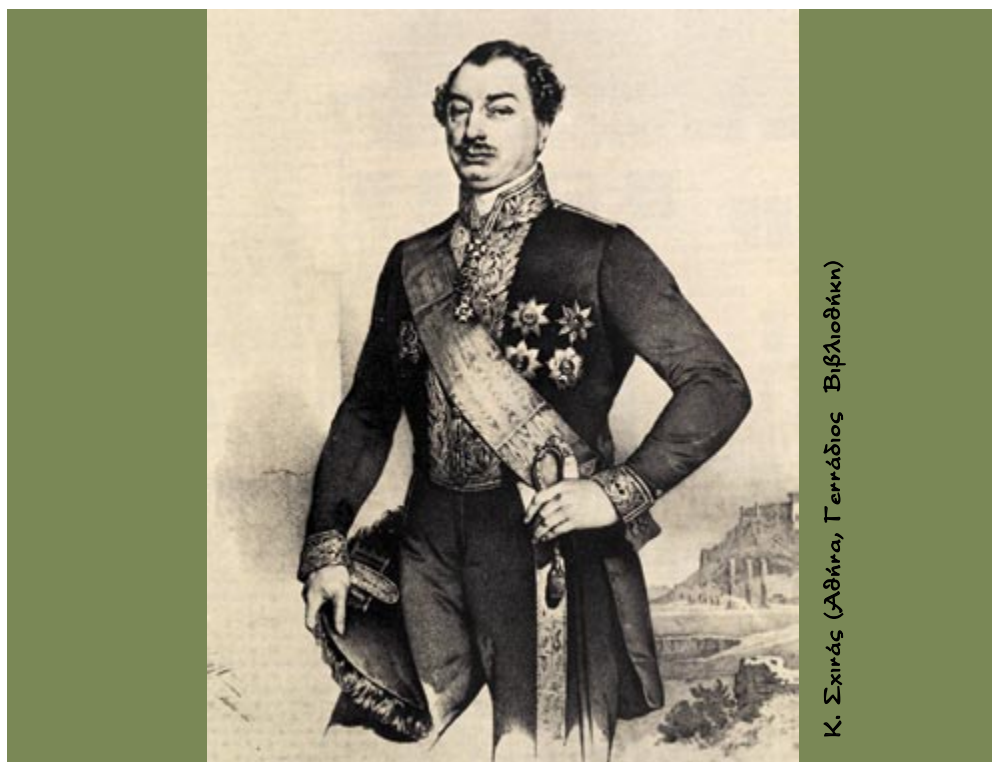
και να στερείσει από τον Άρμανσπεργκ από πιθανούς συμμάχους, έδρασε αποφασιστικά. Πρώτη της ενέργεια ήταν η σύλληψη και απέλαση του καθηγητή Φραντς. Τρεις εβδομάδες αργότερα, στις 18 Σεπτεμβρίου 1833, ακολούθησαν περί τις είκοσι συλλήψεις ρωσόφρονων οπλαρχηγών: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, Πλαπούτας, ο πρωτοσύγγελος Αμβρόσιος Φραντζής, Νικόλαος Κριεζώτης, Ι. Μαμούρης, Τσάμης Καρατάσος, Σπυρομήλιος, οι αδελφοί Αδάμ και Αναγνώστης Παρατσωραίος, Ι. Ρούκης, Γ. Βάγιας, Κίτσος Τζαβέλλας¹³, Αποστολάρας, Κ. Δημητρακόπουλος, Κ. Πελοπίδας, Δ. Χοϊδάς, Γενναίος Κολοκοτρώνης¹⁴, Θεόδωρος Γρίβας

και άλλοι στρατιωτικοί γνωστοί για

την αφοσίωσή τους στο καποδιστριακό κόμμα και για τους δεσμούς τους με το Θ. Κολοκοτρώνη. Τους περισσότερους από αυτούς, δεμένους με αλυσίδες, τους έφε-

¹³ Κίτσος Τζαβέλλας. (1801 – 1805) Γιος του Φότου. Μεγάλωσε στην Κέρκυρα και όταν το 1820 οι Σουλιώτες γύρισαν στο Σούλι, ανακηρύχτηκε καπετάνιος σε ηλικία 19 χρονών. Κατά τη μεγάλη επανάσταση του 1821 διακρίθηκε σε πολλές μάχες. Τον Ιούνιο του 1825 έσπασε τις γραμμές του Κιουταχί και μπήκε στο ηρωικό Μεσολόγγι για να ενισχύσει τη φρουρά του. Το Μάρτιο του 1826 με 11 μόνο Σουλιώτες απέκρουσε τις επιθέσεις του Κιουταχί για κατάληψη της νησίδας Κλείσοβα, στη λιμνοθάλασσα του Μεσολογγίου. Το 1844 έγινε υπουργός των στρατιωτικών στην κυβέρνηση Κωλέττη, το 1847 – 48 πρωθυπουργός και το 1849 πάλι υπουργός των στρατιωτικών.

¹⁴ Ιωάννης (Γενναίος) Κολοκοτρώνης. Ήταν γιος του Θεόδωρου και, παρόλο που είχε σχηματίσει δικό του σώμα, πολέμησε τον περισσότερο καιρό μαζί με τον πατέρα του. Το 1827 ανοικοδόμησε το φρούριο της Καρύταινας. Ήταν οπαδός του Καποδιστρια και, ύστερα από το θάνατο αυτού, ο σπουδαιότερος αντίπαλος των λεγόμενων αντικυβερνητικών. Έγινε υπασπιστής του Όθωνα και διορίστηκε ύστερα σταβλάρχης και γερουσιαστής. Έφθασε στο βαθμό του υποστρατήγου. Στα τελευταία χρόνια της οθωνικής βασιλείας ήταν πρωθυπουργός, δεν μπόρεσε όμως να επηρεάσει το μονάρχη με τις συνετές συμβουλές του. Πέθανε στην Αθήνα το 1868. Χαρακτηριστικά έλεγε: «Αι δυναστεία εν Ελλάδι δεν πρέπει να ενισχύονται δια των όπλων, αλλά δια της αγάπης του λαού, και ταύτην προ πολλού απώλεσε η δυναστεία του Όθωνος, πειθόμενη εις τους κόλακας και ενδίδουσα εις τας ξένας εισηγήσεις». Το 1856 δημοσίευσε τα σημαντικά απομνημονεύματά του και έγγραφα που αναφέρονται στην Επανάσταση (1821-1827).

Κ. Σχινιάς (Αθήνα, Γερράδιος Βιβλιοθήκη)

ραν στο Ναύπλιο, τους πέρασαν από τους δρόμους για να τους διαπομπεύσουν και άλλους μεν έκλεισαν στο Ιτς Καλέ και άλλους δε φυλάκισαν στο Μπούρτζι.

Οι συλλήψεις έγιναν με μυστικότητα, χωρίς να γνωστοποιηθούν στο υπουργικό συμβούλιο. Η διαταγή της σύλληψης είχε υπογραφεί μόνο από τους Αντιβασιλείς Μάουερ και Άμπελ. Όταν ο Γεώργιος Ψύλλας, υπουργός των Εσωτερικών, διαμαρτυρήθηκε στο Μάουερ για την παρατυπία, εκείνος τον απείλησε ότι θα διάταζε και τη δική του σύλληψη, διότι ως αρμόδιος υπουργός έπρεπε να έχει ανακαλύψει έγκαιρα τη «συννομωσία». Ακολούθησε η αποχώρηση του Τρικούπη, του Πραϊδή και του Ψύλλα από το υπουργικό συμβούλιο. Διασώθηκε ο Αλ. Μαυροκορδάτος, μοναδικό πλέον μέλος του «αγγλικού» κόμματος στην κυβέρνηση, στον οποίο ανατέθηκε το υπουργείο των Εξωτερικών και προσωρινά το υπουργείο Ναυτικών.

Η σύνθεση του νέου υπουργικού συμβουλίου – Οκτώβριος 1833 – του οποίου πρόεδρος ορίστηκε ο Μαυροκορδάτος ήταν η ακόλουθη: Ν. Θεοχάρης υπουργός των Ναυτικών, ο Ι. Κωλέττης των Εσωτερικών, ο Κ. Σχινιάς¹⁵ της δικαιοσύνης και προσωρινά των εκκλησιαστικών.

Στο επόμενο οκτάμηνο, διάστημα που μεσολάβησε ανάμεσα στη σύλληψη (Σεπτέμβριος 1833) και στη δίκη (Μάιος 1834) του Κολοκοτρώνη και των συντρόφων του, εκδηλώθηκε σοβαρή κρίση ανάμεσα στα μέλη της Αντιβασιλείας. Η κρίση είχε ως αποτέλεσμα την ανάκληση των Μάουερ και Άμπελ, μετά τη δίκη των στρατηγών (Ιούλιος 1834).

¹⁵ Ο Κ. Σχινιάς ήταν ο πρώτος καθηγητής της ιστορίας, του νεοϊδρυθέντος Πανεπιστημίου Αθηνών και πρύτανης.

Η ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΔΙΚΗ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ ΚΑΙ ΤΟΥ ΠΛΑΠΟΥΤΑ

Η δίκη άρχισε στις 30 Απριλίου 1834 και διήρκεσε μέχρι τις 26 Μαΐου του ιδίου έτους. Διεξήχθη στο τουρκικό τζαμί του Ναυπλίου. Την εισαγγελική έδρα είχε ο Εδουάρδος Μάσσον, «ο εμπαθής εκείνος πολέμιος», όπως γράφει ο ιστορικός Μέντελσον, «της ρωσικής μερίδος και του Κολοκοτρώνη, υπερασπισθείς τον φονιά του Καποδίστρια Γεώργιο Μαυρομιχάλη».

Σκωτσέζος, νομικός, θεολόγος και φιλόσοφος, είχε έλθει το 1824 στην Ελλάδα με την ιδιότητα του φιλέλληνα. Δεν είχε σπουδαία δράση κατά τον Αγώνα, μετά την απελευθέρωση δε άρχισε να δικηγорεί, έως ότου ο Όθωνας τον διόρισε καθηγητή της ιστορίας του Πανεπιστημίου Αθηνών. Αναμίχθηκε στις εσωτερικές μας διενέξεις και υπηρέτησε, ουσιαστικά, την αγγλική πολιτική. Το πάθος, με το οποίο υπερασπίστηκε το Μαυρομιχάλη και το μένος με το οποίο κατηγορήσε τον Κολοκοτρώνη, φανερώνουν όχι μόνον την πολιτική του τοποθέτηση, αλλά και το δυσπρόστατο χαρακτήρα του. Ένας ξένος, και αυτός, που κάτω από την ηθική δικαίωση του φιλελληνισμού, αναμίχθηκε, κατά τρόπο εξοργιστικό, στις εσωτερικές υποθέσεις των Ελλήνων. Τον κατείχε, όπως και άλλους παρεμφερείς φιλέλληνες, η εγωιστική πεποίθηση ότι οι μικρές ή μεγάλες υπηρεσίες που είχαν προσφέρει στην αγωνιζόμενη χώρα τούς έδιναν ιδιαίτερα δικαιώματα, ακόμα και το ύπατο δικαίωμα να κρίνουν επί της ζωής των επιφανέστερων ανδρών αυτού του τόπου.

Η τακτική του Μάσσον κατά το στάδιο της προανάκρισης έδειξε ότι έλειπε από τη νομική και φιλοσοφική του σκέψη η βαθύτερη έννοια της δικαιοσύνης. Προσπάθησε με διάφορα τεχνάσματα, να κατασκευάσει ψευδομάρτυρες ή να διαστρέψει τις μαρτυρικές καταθέσεις. Απέφυγε συστηματικά να αναζητήσει την αλήθεια, όση κρυβόταν κάτω από την καιροσκοπική δίωξη του Κολοκοτρώνη και διακήρυττε ότι ήταν ακλόνητα πεπεισμένος περί της ενοχής του γέρον. Όταν πήγε στο Ιτς Καλέ για να ανακρίνει τον εγκάθειρκτο στρατηγό και τον πίεζε επί ώρες να ομολογήσει ότι «είχε προπαρασκευάσει αποστασίαν εναντίον της κυβερνήσεως», ο Κολοκοτρώνης, με πολύ πικρή θυμοσοφία, τον αποστόμωσε, αναφέροντας την “ιστορία του λύκου και της προβατίνας”, του λύκου ο οποίος για να βρει δικαιολογία να φάει την προβατίνα, άρχισε να της φωνάζει: «μου θόλωσες το νερό της πηγής και δεν μπορώ να πιω».

Ανάλογους δικολαβισμούς επικαλέσθηκε ο Μάσσον και κατά τη διάρκεια της δίκης και κατά τη σύνταξη του κατηγορητηρίου, όπως θα δούμε στη συνέχεια.

Από όλες τις δεινές κατηγορίες, καμία δεν αποδείχθηκε κατά τρόπο αδιαμφισβήτητο. Και αν ακόμη υπήρχαν κάποιες ενδείξεις, αοριστίες, κατά το πλείστον, έλλειπαν όμως τα αδιαφιλονίκητα εκείνα στοιχεία που θα θεμελιώναν την παραπομπή του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα, και μάλιστα «επί εσχάτη προδοσία». Οι 44 μάρτυρες κατηγορίας, που παρουσιάστηκαν, δεν κατέθεσαν στοιχεία που να μη μπορούν να αμφισβητηθούν. Αντιστρόφως οι 115 μάρτυρες υπεράσπισης που ξεετάσθηκαν διέψευσαν τα περισσότερα σημεία της κατηγορίας.

Οι κατηγορούμενοι στρατηγοί, με απλή στολή καπετάνιου χωρίς παράσημα οδηγούνται στην αίθουσα και κάθονται στον πάγκο τους συνοδευόμενοι από όργανα τάξης και τους συνηγόρους τους. Συνήγοροι και χωροφύλακες παίρνουν κι αυτοί τις θέσεις τους.

Η εμφάνιση του Κολοκοτρώνη στο εδώλιο συγκλόνησε το ακροατήριο. Όταν μάλιστα ο Γέρος, ρωτήθηκε «τι επάγγελμα έχεις» και έδωσε την ιστορική απάντηση «Στρατιωτικός! Κρατάω σαράντα εννιά χρόνους στο χέρι το ντουφέκι και πολεμώ για την πατρίδα», ρίγος

και δέος κατέλαβε ακόμη και τους εχθρούς του στρατηλάτη.

Επί είκοσι ημέρες παρέλυναν προ του δικαστηρίου οι μάρτυρες και ήταν σαν να παρέλυναν όλα τα κομματικά πάθη που είχαν έως τότε συγκλονίσει τη μαχόμενη Ελλάδα. Εκ πρώτης όψεως δικαζόταν ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας. Στην ουσία όμως επρόκειτο περί της δίκης ολόκληρου του φατριαστικού πνεύματος, που σαν δαίμονας αλάστωρ¹⁶ είχε κατακυριεύσει, διαδοχικά, κατά καιρούς, όχι μόνο τους κομματιζόμενους ηγέτες, αλλά ακόμη και τις ευγενέστερες, τις πατριωτικές καρδιές. Πίσω από την ατελείωτη αυτή σειρά των κατηγορουμένων διαγράφονταν οι άλλοι, οι μεγαλύτεροι ίσως ένοχοι, οι αρχηγοί των ξένων ανακτοβουλιών και οι μακιαβελλίσκοι της ευρωπαϊκής διπλωματίας.

Προσέρχονται και οι δικαστές και καταλαμβάνουν τις έδρες τους. Τελευταίος μπαίνει ο Πρόεδρος, ο Πολυζωίδης¹⁷. Όλοι σηκώνονται όρθιοι. Απόλυτη ησυχία.

Ο Οθμνας σε νεαρή ηλικία
(Μουσείο Μπενάκη)

Κάθονται όλοι στις θέσεις τους...

Ο Πρόεδρος ταχτοποιεί για λίγο τα χαρτιά και τους φακέλους του και ύστερα λέει σοβαρά και με σύνεση:

¹⁶ Αλάστωρ: Αυτός που δε λημονεί, τιμωρός, εκδικητής // η τιμωρός θεότητα // αμαρτωλός, κακοποιός, καταραμένος. Ετυμολογία < α (στερητικό) + λανθάνω.

¹⁷ Ο Α. Πολυζωίδης (1802 – 1873), Δικαστικός, λόγιος και πολιτικός. Γεννήθηκε στο Μελένικο και ήταν από τους κυριότερους συντάκτες του Συντάγματος της Α΄ Εθνοσυνέλευσης που συγκλήθηκε στην Επίδαυρο. Ως πρόεδρος του Επτάκτου Δικαστηρίου που καταδίκασε τους Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα σε θάνατο, αρνήθηκε να υπογράψει την απόφαση μαζί με το δικαστή Τερτσέτη, παρόλο που τον χώριζε με τον Κολοκοτρώνη προσωπική έχθρα. Χρημάτισε υπουργός παιδείας και είναι ο ιδρυτής του πανεπιστημίου της Αθήνας. Επίσης διατέλεσε υπουργός εσωτερικών και αντιπρόεδρος του Αρείου Πάγου.

ΠΡΟΕΔ. *Αρχεται η συνεδρίαση... Παρακαλώ το ακροατήριο να κρατήσει σιγή και να διατηρήσει ανέσυχνη μέχρι το πέρας της δίκης την ψυχραιμία του, διευκολύνοντας το βαρύ και δύσκολο έργο μας. Παρακαλώ επίσης την υπεράσπιση όπως αντιτάξει όλα της τα επιχειρήματα με μετριοφροσύνη, σύνεση και κοσμιότητα διαφωτίζουσα, κατά το δυνατόν, το Δικαστήριο. Ο κύριος Γραμματέας ν' αναγνώσει παρακαλώ το κατηγορητήριο.*

Ο Γραμματέας του δικαστηρίου Ζώτος, πηγαίνει και παίρνει από τον Πρόεδρο το κατηγορητήριο, ξαναπάει στην έδρα του και διαβάζει...

ΖΩΤΟΣ:

Αριθμός 1841

Εν Ναυπλίω τη 7^η Μαρτίου 1834

Ο παρά τω εν Ναυπλίω Δικαστηρίω Επίτροπος της Επικρατείας.

Προς

Το Αυτό Δικαστήριο

Κατά τους μήνας Μάϊον, Ιούνιον, Ιούλιον, Αύγουστον και τας αρχάς Σεπτεμβρίου του χιλιοστού οκτακοσιοστού τριακοστού τρίτου έτους οργανώθη εις το Βασίλειον τούτο σύστασις και συνωμοσία επί σκοπώ να ταράξει την κοινήν ησυχίαν και να προσβάλει την εσωτερικήν ασφάλειαν του κράτους και την εθνικήν ανεξαρτησίαν. Οι κυριότεροι αρχηγοί της στάσεως και συνωμοσίας αυτής ήσαν ο Δημήτριος Πλαπούτας, επονομαζόμενος Κολιόπουλος, ετών τεσσαράκοντα πέντε, και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης, ετών εξήντα τεσσάρων, αμφότεροι έχοντες διαμονήν εις την επαρχίαν Γορτύνης.

Οι ειρημένοι αρχηγοί της συνωμοσίας δεν άφησαν ουδεμίαν ραδιουργίαν, ουδεμίαν μυστικήν μηχανορραφίαν εις την πειθώ εις υποσχέσεις, εις το ψεύδος, δια να κατορθώσουν τους προδοτικούς σκοπούς των, να επιφέρουν τον εμφύλιον πόλεμον και καταργήσουν το καθεστώς πολίτευμα του έθνους.

Κατά τον Ιούλιον, Αύγουστον και αρχάς Σεπτεμβρίου του αυτού έτους, οι ειρημένοι Δ. Πλαπούτας και Θ. Κολοκοτρώνης, προς παράλυσιν της Βασιλικής εξουσίας και εις προπαρασκευήν εμφυλίου πολέμου παρεκίνησαν εις ληστεϊάν διαφόρους αρχιληστές, πρώην υπαλλήλους των και ονομαστί τον Γεώργιον Κοντοβουνησίον, τον Καπογιάννην και τον ποτέ Κ. Μπαλκανάν, προσπατεύοντες, συμβουλευόντες και υποστηρίζοντες αυτούς εις την ενέργειαν της ληστείας και χορηγούντες εις αυτούς πολεμοφόδια και άλλα αναγκαία οι δε ειρημένοι αρχιλησταί πραγματικώς, ενήργησαν την ληστεϊάν κατά προτροπήν των ειρημένων συμβούλων και προσπατών των, περιφερόμενοι ληστεύοντες κατά διαφόρους επαρχίας του Βασιλείου.

Κατά το αυτό διάστημα χρόνον, οι ειρημένοι Δ. Πλαπούτας και Θ. Κολοκοτρώνης και αντοπροσώπως και δια των γνωστών κατά την Πελοπόννησον οπαδών και φίλων των και δια των προς την Στερεάν Ελλάδα αποστολών των και εξαιρέτως δια του εις Λεβάδειαν απεσταλμένου πιστού οπαδού και πρώην υπαλλήλου των Κων/νου Δημητραπεοπούλου Αλωνιστιώτου προσπαθήσαν να καταφέρουν τους υπηκόους της Α.Μ. εις εμφύλιον πόλεμον και δια των ραδιουργιών των ο εμφύλιος πόλεμος των όντι ήτο ούτως προπαρασκευασμένος, ώστε να είναι έτοιμος να εκραγεί.

Πριν τα τέλη του Ιουλίου του αυτού έτους εις Τριπολιτσιάν και άλλου οι ειρημένοι Δ. Πλαπούτας και Θ. Κολοκοτρώνης προδίδοντες την εθνικήν ανεξαρτησίαν, υπέγραψαν και παρεκίνησαν και άλλους υπηκόους της Α.Μ. να υπογράψουν παράκλησιν προς ξένην δύναμιν επί σκοπώ της καταργήσεως της Υψηλής Αντιβασιλείας, ήγουν επί σκοπώ της καταργήσεως του καθεστώτος πολιτεύματος.

Κατά τον Αύγουστον του αυτού έτους ο κόμης Διονύσιος Ρώμας εκ Ζακύνθου αναχωρών από Ναυπλίου μετέβη εις Άργος, Τριπολιτσιάν κ.τ.λ., έκαμεν εις έκαστον των τόπων αυτών μυστικώς

συνεδριάσεις των οποίων σκοπός ήτο η κατάργησις των δύο μελών της Υψηλής Αντιβασιλείας, διά μέσον παρακλήσεως προς άλλην ξένην Δύναμιν. Ο ειρημένος κόμης Ρώμας εκοινοποίησε το ειρημένον εγκληματικόν σχέδιον εις τον ειρημένον Δ. Πλαπούταν εις Άργος και εις τον ειρημένον Θ. Κολοκοτρώνη εις Τριπολιτσάν, οι δε ειρημένοι Δ. Πλαπούτας και Θ. Κολοκοτρώνης όχι μόνον δεν το εφάνερωσαν, ως εχρεώστων εις την εξουσίαν, αλλά τον συνέδραμον, προθυμούμενοι να αυξήσουν τον αριθμόν των οπαδών των προς πραγματοποίησιν του.

Όθεν η Επιτροπεία εγκυλίει τους ειρημένους Δ. Πλαπούταν και Θ. Κολοκοτρώνη ως οργανώσαντας εκ συμπνοής κατά τον Μάϊον, Ιούνιον, Ιούλιον, Αύγουστον και αρχάς Σεπτεμβρίου τον παρελθόντος έτους συνωμοσίας επί σκοπώ να ταράξουν την κοινήν ηουχίαν, καταφέρουν τους ητηκόους της Α.Μ. εις την ληστείαν και εις τον εμφύλιον πόλεμον και καταργήσουν το καθεστώς πολιτεύμα, ήγουν ως πράξαντας τα εγκλήματα τα ενδιαλαμβανόμενα εις το άρθρον 2 του Εδαφίου Α' και Γ' του Εγκληματικού Απανθίσματος, νομοθετηθέντα παρά της εν Άστρει συνελεύσεως και εισέτι ισχύοντα, καθώς και εις το άρθρον 2 του από 9)21) Φεβρουαρίου του 1833 Β. Διατάγματος και επομένως η Επιτροπεία απαιτεί να καταδικασθούν οι ειρημένοι Δημήτριος Πλαπούτας και Θεόδωρος Κολοκοτρώνης κατά τα αναφερθέντα άρθρα των Νόμων, ως ένοχοι εσχάτης προδοσίας.

Ο Επίτροπος της Επικρατείας
ΕΔΟΥΑΡΔΟΣ ΜΑΣΣΟΝ

Τελειώνοντας την ανάγνωση του Κατηγορητηρίου ο Γραμματέας Ζώτος, το λόγο έλαβε και πάλι ο Πρόεδρος του Δικαστηρίου ο οποίος αναλύοντας τα κεφάλαια της κατηγορίας εξήγησε στους κατηγορουμένους στρατηγούς ότι, εγκυλούνται (κατηγορούνται) για τα εξής τέσσερα εγκλήματα:

► Ότι παρακίνησαν το λαό σε εμφύλιο πόλεμο “προς κατάργησιν του καθεστώτος πολιτεύματος”.

► Ότι παρακίνησαν σε ληστεία «διάφορους αρχιληστές με σκοπόν την συνωμοσίαν και τον εμφύλιον πόλεμον».

► Ότι συνέταξαν αναφορά ζητώντας την επέμβαση ξένης δυνάμεως (της Ρωσίας) προς κατάργηση της Υψηλής Αντιβασιλείας και

► Ότι συνέδραμαν τον κόντε Διονύσιο Ρώμα στο εγκληματικό του σχέδιο περί καταργήσεως των δύο μελών της Υψηλής Αντιβασιλείας.

Αυτή περίπου την καταποπιστική ανάλυση έκανε ο Πρόεδρος Πολυζωίδης επεξηγώντας και συνοψίζοντας τα αίτια της κατηγορίας περί των διαπραχθέντων, κατά την κατηγορούσα Αρχή, εγκλημάτων.

Σύμφωνα δε με την τότε ισχύουσα νομοθεσία και διαδικασία έπρεπε να εξετασθούν οι κατηγορούμενοι και στη συνέχεια οι μάρτυρες κατηγορίας και υπεράσπισης.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΚΟΛΟΚΟΤΡΩΝΗ

ΠΡΟΕΔ.: (Μετά από μικρή παύση). Να αποχωρήσει της αιθούσης ο Δ. Πλαπούτας για να απολογηθεί ο έτερος Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

Δύο χωροφύλακες οδηγούν έξω τον Πλαπούτα, ενώ ο Κολοκοτρώνης σηκώνεται από τον πάγκο του και προχωρεί αγέρωχα προς τους δικαστές του. Τα βλέμματα όλων καρφώνονται πάνω του. Μπροστά τους, στέκεται ορθό ολόκληρο το Εικοσιένα. Φέρνουν το Ευαγγέλιο. Ο Πρόεδρος σηκώνεται, τον μιμούνται όλοι. Ο Κολοκοτρώνης απλώνει το χέρι του.

ΠΡΟΕΔ.: Ορκίζομαι να είπω την αλήθεια και μόνη την αλήθεια εις ό,τι ερωτηθώ.

ΚΟΛΟΚ.: Ορκίζομαι. (Κάθονται όλοι στις θέσεις τους).

ΠΡΟΕΔ.: Πώς ονομάζεσαι;

ΚΟΛΟΚ.: Θεόδωρος Κολοκοτρώνης.

ΠΡΟΕΔ.: Από πού κατάγεσαι;

ΚΟΛΟΚ.: Από το Λιμποβίσι της Καρύταινας.

ΠΡΟΕΔ.: Πόσων ετών είσαι;

ΚΟΛΟΚ.: Εξήντα τέσσερων.

ΠΡΟΕΔ.: Τι επάγγελμα κάνεις;

ΚΟΛΟΚ.: Στρατιωτικός. Στρατιώτης ήμουνα. Κράταγα επί 49 χρόνια στο χέρι το ντουφέκι και πολεμούσα νύχτα μέρα για την πατρίδα. Πείνασα, δίψασα, δεν κοιμήθηκα μια ζωή. Είδα τους συγγενείς μου να πεθαίνουν, τ' αδέρφια μου να τυρanniούνται και τα παιδιά μου ... να ξεψηγάνε μπροστά μου. Μα δε δειλίασα. Πίστευα πως ο Θεός είχε βάλει την υπογραφή του για τη λεντεριά μας και πως δεν θα την έπαιρνε πίσω.

ΠΡΟΕΔ.: Τι απολογείσαι για την κατηγορία που σου αποδίδεται;

ΚΟΛΟΚ.: Τον απερασμένο Ιούλη διάηκα στην Τριπολιτσά για να στεφανώσω εν' αντρούγενο. Αποκεί τράβηξα, μαζί με τη νύφη μου, για το μοναστήρι της Αγια-Μονής. Την παραμονή της Παναγιάς ήρθε κι ο Ρώμας στην Καρύταινα όπου καθίσαμε κάνα δυο μέρες. Έπειτα ο Ρώμας έφυγε κι εγώ γύρισα στην Τριπολιτσά στις 18 τ' Αυγούστου.

ΠΡΟΕΔ.: Είχες προηγουμένως άλλες συναντήσεις με το Ρώμα;

ΚΟΛΟΚ.: Δεν είχα πριν καμία συνάντηση μαζί του. Τον αντάμωσα για πρώτη φορά στην Τριπολιτσά. Μακριές ομιλίες δεν είχαμε. Τρώγαμε όμως μαζί.

ΠΡΟΕΔ.: Και τι λέγατε;

ΚΟΛΟΚ.: Τα συνηθισμένα όπου λένε οι άνθρωποι όταν τρώνε αντάμα ψωμί.

ΠΡΟΕΔ.: Δεν είχες την περιέργεια να ρωτήσεις τον Ρώμα για τα όσα διέδιδε περί Αντιβασιλείας;

ΚΟΛΟΚ.: Καμία περιέργεια δεν έβαλα στο νου μου.

ΠΡΟΕΔ.: Τον άλλον καιρό τι έκανες στην Τριπολιτσά;

ΚΟΛΟΚ.: Πάγαινα στο παζάρι. Σύναξα τους χωριάτες και τουςμίλαγα επειδή ήτανε ερεθισμένοι από κείνους τους διαβόλους τα νόμιστρα. Τους έλεγα: «Βρε τσομπάνηδες, τι πλερώνετε τον καιρό της τουρξιάς και τι πλερώνετε τώρα; Δεν πλερώνετε τώρα λιγότερα απ' τον καιρό της τουρξιάς;». Και τους τα' απόδειχνα με παραδείγματα.

ΠΡΟΕΔ.: Τον πρόγκιπα Μπρέντ τον γνωρίζεις;

ΚΟΛΟΚ.: Ναι, τον γνωρίζω. Ήρθε μάλιστα στην Τριπολιτσά για να δη το Ρώμα. Σα μπατζανάκης του που είναι.

ΠΡΟΕΔ.: Τι παράγγειλες μ' αυτόν στο γιο σου το Γενναίο σ' Ανάπλι;

ΚΟΛΟΚ.: Τίποτα. Ούτε είχα και τίποτα να του παραγγείλω.

ΠΡΟΕΔ.: Ποιοι άλλοι ήταν τότε στην Τριπολιτσά;

ΚΟΛΟΚ.: Ο Νικηταράς και Πλαπούτας που είχανε έρθει απ' τα χωριά τους.

ΠΡΟΕΔ.: Τι άκουσες περί μιας αναφοράς εναντίον της Αντιβασιλείας και των Βαναρών;

ΚΟΛΟΚ.: Δεν άκουσα τίποτα ούτε και μου μίλησε ποτέ κανείς για καμία τέτοια αναφορά.

ΠΡΟΕΔ.: Δεν άκουσες τίποτα;

ΚΟΛΟΚ.: Όχι.

ΠΡΟΕΔ.: Γνωρίζεις τους ληστές Κοντοβονήσιο, Μπαλκανά και Καπογιάννη;

ΚΟΛΟΚ.: Τον Κοντοβονήσιο τον γνωρίζω απ' τον εμφύλιο πόλεμο.

Ο Μπαλκανάς ήτανε γουρνοβοσκός. Τον κατάτρεχα. Δυο φορές μου φυγε απ' τα σίδερα. Τον Καπογιάννη δεν τον γνωρίζω.

ΠΡΟΕΔ.: Τον γραμματικό του Κοντοβουνίσσιου, Χρήστο Νικολάου, τον ξέρεις;

ΚΟΛΟΚ.: Ναι... Είν' ένα ξόανο παιδαρέλι.

ΠΡΟΕΔ.: Τον Αλωνιστιώτη τον γνωρίζεις;

ΚΟΛΟΚ.: Τον γνωρίζω, είναι μάλιστα και συγγενής μου.

ΠΡΟΕΔ.: Ήξερες πως θα πήγαινε στη Λιβαδειά;

ΚΟΛΟΚ.: Όχι, δεν το ήξερα. Απ' τον κόσμο το άκουσα πως πήγε.

ΠΡΟΕΔ.: Δεν τον είχες δει προηγουμένως;

ΚΟΛΟΚ.: Όχι.

ΠΡΟΕΔ.: (Δείχνοντάς το). Είναι αληθινό αυτό το γράμμα του Υπουργού των Εξωτερικών της Ρωσίας προς εμένα;

ΚΟΛΟΚ.: Ναι, είναι.

ΠΡΟΕΔ.: Πώς πήρε αφορμή να σου γράψει ο Ρώσος υπουργός;

ΚΟΛΟΚ.: Ήταν απάντηση σ' ένα δικό μου γράμμα. Πήρ' αφορμή για να του γράψω από τούτο δω το περιστατικό: Άμα ήρθε ο Βασιλιάς μας, ο πρεσβευτής της Ρωσίας Ρούκιμαν άφησε ένα γράμμα του στο περιβόλι μου συστήνοντάς με στους Ρώσους καπετάνιους του Αιγαίου. Γι' αυτό έκαμα κι εγώ ένα ίδιο γράμμα συστήνοντας αυτόν και το ναύαρχό τους Ρίκορντ σε δικούς μας. Δε μου πέρασε η ιδέα πως αυτό βλάφτει είτε είν' εμποδισμένο. Τόκαμα από λεπτότητα.

ΠΡΟΕΔ.: Τι άλλο έγραφες σ' αυτό το γράμμα;

ΚΟΛΟΚ.: Τίποτις άλλο απ' τη σύσταση. Όσο για το γράμμα που έλαβα έλεγε ν' αγαπούμε το βασιλιά μας και τη θρησκεία μας. Άλλο δε θυμούμαι... Σ' αυτό φαίνεται τι μου γράφει ο Ρώσος υπουργός, φανερώνοντας έτσι με ποιο πνεύμα τούγραφα κι εγώ.

ΠΡΟΕΔ.: Πότε έφηνες για τελευταία φορά από δω;

ΚΟΛΟΚ.: Δε θυμάμαι καλά. Θαρρώ στις αρχές του Ιούλη. Ήτανε η πρώτη φορά που-φυγα από όταν ήρθε ο βασιλιάς.

ΠΡΟΕΔ.: Και γιατί έφηνες;

ΚΟΛΟΚ.: Η αιτία όπου μ' έκανε ν' αφήσω την εδώ ήσυχη ζωή μου είναι, πρώτο γιατί εγώ είμαι βοννίσσιος και με πειράζει η ζέστη, δεύτερο για να στεφανώσω ένα αντρόγενο και τρίτο γιατί μούγραψε ο γιος μου ο Γενναίος μην αρρωστήσω και γι' αυτό καθόμωνα στην Τριπολιτσά για τον καθαρό αέρα.

ΠΡΟΕΔ.: Και σ' όσους ερχόντουσαν να σε ιδούν τι τους έλεγες;

ΚΟΛΟΚ.: Τους συμβούλευνα, καθώς έκανα και στην Άγια-Μονή, όπου έβαλα λόγο γι' αυτό.

ΠΡΟΕΔ.: Έχεις άλλο τίποτα να πεις για όσα σε κατηγορούν;

ΚΟΛΟΚ.: Τούτω δω μονάχα. Μετά το φόνο του Κυβερνήτη η Πατρίδα ήτανε χωρισμένη στα δύο. Εγώ άμα έμαθα το διορισμό του Βασιλιά, έκαμα τη σημαία του και σύναξα κι όλους τους φίλους μου και κάμαμε μιαν αναφορά στη Βαναρία φανερώνοντας την αφοσίωσή μας. Όταν ήρθ' ο Βασιλιάς σκόρπισα τους ανθρώπους μου κι ησύχασα.

ΕΠΙΤΡ.: Τότε, γιατί αντενέγγρησες στο βασιλιά σου και στην Αντιβασιλεία.

ΚΟΛΟΚ.: Εγώ ν' αντενέγγησω; Μα δε ξέρετε λοιπόν κι εσείς οι ίδιοι κι όλοι οι Έλληνες πόσο πάσκισα στον καιρό τον σηκωμού ν' αποκτήσει το έθνος κεφαλή και να μου λείψουν οι φροντίδες; Άμα ο Θεός μούδωσε Βασιλέα, εγώ είπα σ' όλους τους φίλους μου: «Τώρα είμ' ευτυχημένος. Θα κρεμάσω την κάπα μου στον κρεμανταλά και θα πλαγιαίσω στην καλύβα μου ν' αποθάνω ήσυχος κι ευχαριστημένος».

Αυτά είπε ο Γέρος και κάθισε στον πάγκο του, ενώ στην αίθουσα απλώθηκε βαθιά σιωπή και αγωνία.

ΑΠΟΛΟΓΙΑ ΤΟΥ ΠΛΑΠΟΥΤΑ

ΠΡΟΕΔ. Δημήτριος Πλαπούτας.

ΖΩΤΟΣ: Δημήτριος Πλαπούτας.

Δύο άλλοι χωροφύλακες φέρνουν τον Πλαπούτα που προχωρεί με βήμα σταθερό. Ρίχνει μια ματιά στο Γέρο και ύστερα μ' ένα γρήγορο βλέμμα ερευνά όλο το Δικαστήριο. Η απλότητα της στολής του, τα πλούσια και μαύρα μαλλιά του που πέφτουν πάνω στους ώμους του και το έντονο μαύρο μουστάκι του τον επιβάλλουν σαν πολέμαρχο και ξαναθυμίζουν την τρανή γενναιότητα και λεβεντιά του. Φτάνει κοντά στους δικαστές και στέκεται αγέρωχα μπροστά τους...

Ο Πρόεδρος τον κοιτάζει για λίγο στα μάτια και ύστερα του λέει:

ΠΡΟΕΔ. Το χέρι σου στο Ευαγγέλιο.

Σηκώνονται όλοι ενώ ο Πλαπούτας βάζει το χέρι του στο Ευαγγέλιο.

ΠΡΟΕΔ. Ορκίζομαι να είπω την αλήθεια και μόνη την αλήθεια σ' ό,τι ερωτηθώ.

ΠΛΑΠ. Ορκίζομαι να πω την πάσα αλήθεια.

Κάθονται όλοι στις θέσεις τους.

ΠΡΟΕΔ. Πώς ονομάζεσαι;

ΠΛΑΠ. Δημήτριος Πλαπούτας ή Κολιόπουλος.

ΠΡΟΕΔ. Από πού είσαι;

ΠΛΑΠ. Από την Παλούμπα της Γορτυνίας.

ΠΡΟΕΔ. Πόσων χρονών είσαι;

ΠΛΑΠ. Σαράντα-πέντε.

ΠΡΟΕΔ. Τι επάγγελμα έχεις;

ΠΛΑΠ. Στρατιωτικός.

ΠΡΟΕΔ. Πότε αναχώρησες από το Ναύπλιο.

ΠΛΑΠ. Την πρώτη φορά έφθγα στις 17 με 18 τ' Απρίλη όπου πήγα να παντρέψω έναν ανηψιό μου. Στις 26 του ίδιου μήνα έφτασα στην Παλούμπα, τον ίδιο καιρό που ο αδερφός του Βασιλιά μας Μαξιμιλιανός έφτανε στον Αϊ-Γιάννη και πήγαινε για την Ανδριτσάινα. Στις 4 με 5 του Μάη έφθγα αφού κάθισα λίγες μέρες μονάχα.

ΠΡΟΕΔ. Ποιους αντάμωσες εκεί;

ΠΛΑΠ. Μ' ανταμώσανε διάφοροι.

ΠΡΟΕΔ. Γνώριζες από πρώτα τον Κοντοβουνήσιο;

ΠΛΑΠ. Όχι... Μια φορά τον είχα δει όταν τον πιάσαμε τον καιρό του Κυβερνήτη. Κι άλλη μια φορά όταν ήρθε στην Παλούμπα.

ΠΡΟΕΔ. Για ποιο λόγο ήρθε;

ΠΛΑΠ. Ε, άκουσε πως βρισκόμουνα εκεί κι ήρθε πάνω στο γάμο.

ΠΡΟΕΔ. Πόσους είχε μαζί του;

ΠΛΑΠ. Δεν ξέρω.

ΠΡΟΕΔ. Μίλησες μαζί του;

ΠΛΑΠ. Μίλησα για λίγο και τον συμβούλεψα να ησυχάσει πια, ν' ακούει τις διαταγές της Εξουσίας, να συμβιβασθεί μ' όσους έχει ν' ιτερέσια κι άλλα παρόμοια.

ΠΡΟΕΔ. Και γιατί δεν ακολούθησε τις συμβουλές σου;

ΠΛΑΠ. Δεν ξέρω.

ΠΡΟΕΔ. Σου πρόσφερε δώρο μια φοράδα;

ΠΛΑΠ. Ναι μου πρόσφερε.

ΠΡΟΕΔ. Και γιατί σου την πρόσφερε;

ΠΛΑΠ. Το γιατί δεν το 'ξήτασα.

ΠΡΟΕΔ.: Ήταν καλή η φοράδα;

ΠΛΑΠ.: Μάλιστα ήτανε;

ΠΡΟΕΔ.: Και τι την έκανες;

ΠΛΑΠ.: Την έκανα δώρο στο Μπαναρό φρούραρχο τα' Αναπλιού.

ΠΡΟΕΔ.: Ήταν μαζί του κι ο γραμματικός του Χρήστος Νικολάου;

ΠΛΑΠ.: Δε θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔ.: Πώς γίνεται να μη θυμάσαι;

ΠΛΑΠ.: Είχα τις φροντίδες του γάμου.

ΠΡΟΕΔ.: Πόσο έμεινε ο Κοντοβονήσιος στην Παλούμπα;

ΠΛΑΠ.: Ούτε κι αυτό το θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔ.: Πότε αναχώρησες για δεύτερη φορά από το Ναύπλιο και πού πήγες;

ΠΛΑΠ.: Τον Ιούλη και πήγα στην Παλούμπα.

ΠΡΟΕΔ.: Και γιατί αναχώρησες αφού ήσουνα μέλος της Στρατιωτικής Εξεταστικής Επιτροπής;

ΠΛΑΠ.: Μα κι ο Μπότσαρης ήτανε μέλος της Επιτροπής κι έφυγε γιατί δεν είχαμε δουλειές.

Δημήτριος Πλαπούτας (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

ΠΡΟΕΔ.: Και πού πήγες;

ΠΛΑΠ.: Στη φαμελιά μου.

ΠΡΟΕΔ.: Πόσο έμεινες στην Τριπολιτσά;

ΠΛΑΠ.: Στάθηκα μονάχα για κολασό.

ΠΡΟΕΔ.: Ήρθε κανείς να σε δει;

ΠΛΑΠ.: Δε θυμάμαι.

ΠΡΟΕΔ.: Πόσον καιρό έμεινες τη δεύτερη φορά στην Τριπολιτσά;

ΠΛΑΠ.: Ίσαμε 35 μέρες. Γυρίζοντας κονάκιασα στην Τριπολιτσά στον έφορο Μπούκουρα, όπου ήρθανε και μ' ανταμώνασαν κάμποσοι. Πήγα κι εγώ κατά το συνήθειο, στο Γέρο - Κολοκοτρώνη, στον Κανέλλο Δεληγιάννη, στο Διευθυντή της Νομαρχίας κ. Μάνο και στις 2 τα' Αυγούστου ήρθα εδώ.

ΠΡΟΕΔ.: Τον λόγο έχει ο κ. Επίτροπος.

ΕΠΙΤΡ.: Το Ρώμα δεν τον ανταμώνσες;

ΠΛΑΠ.: Τον ανταμώνω στο Άργος οπούμεινα μονάχα ένα βράδυ. Τότε ο Ρώμας τραβούσε για την Τριπολιτσά κι ο Στάικος μου μίλησε πως βρίσκεται στο Άργος και ότι πρέπει να πάω να τον χαιρετίσω. Πήγα και τον είδα. Πρώτη φορά όπου τον γνώριζα.

ΕΠΙΤΡ.: Τι σου είπε για τα διατρέξαντα στο Ναύπλιο;

ΠΛΑΠ.: Στην ομιλία του μον είπε πως κάτι τρέχει στ' Ανάπλι.

ΕΠΙΤΡ.: Δεν επέμενες να σου εξηγήσει τι τρέχει;

ΠΛΑΠ.: Όχι δεν τον βίασα να μου πει τι τρέχει γιατί δεν τον γνώριζα καλά και δεν ήξευρα τον σκοπό του. Την άλλη μέρα πούρθα δω τα ανάφερα όλα στον Αντιβασιλιά Έντεκ.

ΕΠΙΤΡ.: Μόνος σου πήγες στον Αντιβασιλιά ή και με άλλον;

ΠΛΑΠ.: Πήγα μαζί με τον Νικολαΐδη. Αργότερα έμαθα πως ήτανε άνθρωπος του Ρώμα. Έπειτα από δύο-τρεις μέρες πιάστηκε ο Μπαναρός διπλωμάτης Φράνς κι αυτό νόμισα πως ήτανε κείνο που τρέχε στ' Ανάπλι.

ΕΠΙΤΡ.: Τη δεύτερη φορά που πήγες στην Παλούμπα αντάμωσες τον Κοντοβουνήσιο;

ΠΛΑΠ.: Όχι.

ΕΠΙΤΡ.: Τι σου είπε ο Αντιβασιλιάς Έιντεκ;

ΠΛΑΠ.: Δεν ξέρω ρωτήστε τον ίδιο κι εκείνος ας σας πει.

ΕΠΙΤΡ.: Δεν είναι δυνατόν να μη θυμάσαι;

ΠΛΑΠ.: Θυμάμαι μονάχα κείνο που τούπα 'γω. Πως κάτι τρέχει στ' Ανάπλι.

ΕΠΙΤΡ.: Πού βρισκόσουν όταν συνελήφθης;

ΠΛΑΠ.: Εδώ στ' Ανάπλι.

ΕΠΙΤΡ.: Με ποιο σκοπό υπόγραψες την αναφορά που σουδωσε ο Ρώμας;

ΠΛΑΠ.: Δεν υπόγραψα καμιά αναφορά. Σας είπα πως δεν τούχα εμπιστοσύνη.

ΕΠΙΤΡ.: Κι όμως υπάρχουν μάρτυρες που λένε πως είδαν την υπογραφή σου στην αναφορά.

ΠΛΑΠ.: Ας παρουσιαστούν μπροστά μου να μου το πουν και μένα.

ΕΠΙΤΡ.: Μπορείς να μας πεις πότε ακριβώς είπες στον Αντιβασιλιά Έιντεκ πως κάτι τρέχει;

ΠΛΑΠ.: Δε θυμάμαι ακριβώς την ημέρα.

ΕΠΙΤΡ.: Γνωρίζεις τον Αλωνιστιώτη;

ΠΛΑΠ.: Μάλιστα τον γνωρίζω.

ΕΠΙΤΡ.: Για ποιο λόγο πήγε στη Λιβαδειά;

ΠΛΑΠ.: Δεν ξέρω καν αν πήγε.

ΕΠΙΤΡ.: Τι αλληλογραφία είχες με τον Κοντοβουνήσιο;

ΠΛΑΠ.: Δεν είχα καμιά αλληλογραφία μαζί του.

ΕΠΙΤΡ.: Γνωρίζεις τον γραμματικό του;

ΠΛΑΠ.: Όχι δεν τον γνωρίζω.

ΕΠΙΤΡ.: Κι όμως, έχει γράμματά σου.

ΠΛΑΠ.: Ας τα φέρει εδώ για να τα δείξει και σε μένα.

ΕΠΙΤΡ.: Τους ληστές Μπαλκανά και Καπογιάννη τους γνωρίζεις;

ΠΛΑΠ.: Ούτε τον ένα ξέρω ούτε τον άλλο. Το Μπαλκανά μάλιστα τον κυνηγούσα γιατί μου είχε κλέψει τα' άρματά μου.

ΠΡΟΕΔ.: Έχεις άλλο τι να προσθέσεις;

ΠΛΑΠ.: Τούτα δω μονάχα... Κατηγορούν εμένα και το Γέρο, πως τάχα σηκώσαμε κεφάλι ενάντια στην Αντιβασιλεία και το Βασιλιά. Μα μήπως εγώ δε συνόδεψα τη Μεγαλειότη του και μπήκα εγγυητής για νάρθει να καθίσει το θρόνι; Μας ανακατεύουν πάλι με ληστές και κάτι ασήμαντους ανθρώπους. Εμείς τόχουμε ψηλά και καθαρό το κούτελο και δε μηχανευόμαστε βρωμοδουλειές όπως η αφεντιά εκείνων που μας κατηγορούν γι' αναρχικούς. Ό,τι έχουμε να πούμε το λέμε ντρέτα και σταράτα. Ειρωνικά και υπονοώντας τον Επίτροπο. Κύριοι δικαστές, είμαστε αθώοι. Άλλοι είναι οι εχθροί και προδοτές της Πατρίδας.

ΠΡΟΕΔ.: Λύεται η συνεδρίαση και θα επαναληφθεί με τις καταθέσεις των μαρτύρων και τις αγορεύσεις Επιτρόπου και συνηγόρων.

ΕΠΙΤΡΟΠΟΣ: Χωρίς να προσβάλωμ ενπαθώς, το χρέος μας είναι η ανάπτυξις της Κατηγορίας αφόβως. Εις την προκειμένην υπόθεσιν είναι πολλές παραξηγήσεις, και κάμνω τινάς παρατηρήσεις. Αν ησθάνθην πόθον να έλθω εις την ετημίαν άλλον τόσον

ησθάνθην εις αυτήν την υπόθεσιν διότι ραδιουργαίαι, εμπαιθείς εμφανίσεις και τα παρόμοια μας προσηλήφθησαν.

Οι εγκαλούμενοι και άλλοι τινές εσυλλήφθησαν κατά διαταγήν της Υπερτάτης Αρχής. Το μέτρον το ενεκρίναμεν, το κηρύττομεν αναγκαίον, δικαιοτάτον και σωτηριώδες μ' όλον ότι παρά την γνώμην μας. Είχον φιλίαν μετ' αυτών εσοστήσαμεν πολλούς από τους φίλους των εις ανωτέρους μας. Άρα πάθος πολιτικόν δεν έχομεν.

Εμεθέξαμεν εις τους κινδύνους σας, εις τους αγώνας σας, εστάθην φίλος της ελευθερίας και της δικαιοσύνης. Το δε μέλλον θέλει το δείξει καλύτερα. Αι πληροφοροίαι του Χρηστίδου του Καρμπούνη έδωσαν τας αφορμάς πρώτον.

Ένα περιστατικόν είχε σύρει την προσοχήν της Κυβερνήσεως, η φοράδα του Κοντοβοννήσιου. Εκρατήθει ο Φράντζ ένα μήνα πριν της συλλήψεως των. Η αποστολή εις την Ρούμελην, δια να απατήσουν τους στρατιώτας. Εις μιαν των σημαντικωτέρων Νήσων έγινε μια τρομερά στάσις (εννοεί τας από τους χωρικούς εις Τήνον οχλαγωγικός φωνάς δια τον αποδεκατισμόν), έχουσα σχέσιν με την της Πελοποννήσου. Εκ τούτου εξεδόθη η Έκτακτος Στρατιωτική Δίκη. Κατ' αυτήν την εποχήν ήλθε γράμμα της Στερεάς Ελλάδος (εννοεί το γράμμα του Βάγια δια το οποίον έχομεν κάμει ήδη λόγο) και ένας στρατιωτικός περιερχόμενος εζήτηει να κατηχήσει επιμόνος τους Αρχηγούς. Λέγει το γράμμα είναι όλοι εις το φτερόν. Εκ τούτων ηναγκάσθη η Κυβέρνησις να κάμει την σύλληψιν. Δυσκολίας πολυειδείς απαντούσεν η Υπηρεσία εις την ανακάλυψιν της αληθείας, παρημέλουν οι Υπάλληλοι.

Ένας Έπαρχος (γιατί ανώνυμος;) έγραψεν εις Αρχήν, ότι από την Νομαρχίαν του είχαν εμποδιστεί ή κατά συνέπειαν των εγκαλουμένων έρευναν. Από απειρίαν του Νομάρχου. Πόσοι ήξεραν, πόσοι ημπορούσαν να μαρτυρήσουν ουσιώδη και εμποδίσθησαν από φιλίαν, φόβον κτλ. Δεν εδόθη ο χρεώδης υλικός καιρός εις τας επιτοπίους εξετάσεις δια ν' αποδειχθούν τα εγκλήματα.

Οι συνωμότει μεταχειρίζοντο τας απειλάς, ότι αν μαρτυρώσετε, είσθε σκοτωμένοι. Η κακία, η ραδιουργία, η απεργία κτλ εμπόδισαν την ανακάλυψιν της αληθείας. Έλαβον περιποίησιν και όχι φυλακήν έγκλειστον. Εκήρυττον οι οπαδοί των ακαταπαύστως καθώς εις την Μεσσηνίαν ελέγετο «περιμείνατε δυο τρεις εβδομάδας». Εκήρυττον εις τα καφενεία «έρχεται ο Κιουταχής», το έλεγον εις τα της Εορμiónης. Έγινεν ο περιορισμός προς εμπόδισιν της ραδιουργίας, αλλά και τούτο δεν εφυλάχθη, ως θ' αποδειχθεί.

Υπήρχον ο Νόμος της Δίκης της Στρατιωτικής πριν φυλακισθούν. Έγινε Ψήφισμα κατά πρότασιν των εγκαλουμένων, δια να κρίνουν ενταύθα πολλούς ανθρώπους απέρριψε το Δικαστήριον την εξαίρεσιν χωρίς να επιβάλει πειθαρχικήν ποινήν.

Επρόσβαλον μάρτυρας ανόμως. Το Δικαστήριον από αισθήματα παρέβλεψε το τοιούτον και άλλα πολλά.

(Το κείμενο του Επιτρόπου εδώ αναφέρεται στις μαρτυρίες της κατηγορίας, απλώς και επειδή οι συνήγοροι στις εκθέσεις τους το επαναλαμβάνουν, θέλουμε μόνο μερικές περικοπές, για να αποφυγούμε τις επαναλήψεις. Ο Επίτροπος συνεχίζει έτσι):

Οι εγκαλούμενοι δεν έλειψαν να φανερώσουν την δυσαρέσκειά των. Το Υπουργείον διωρίσθη τον Απρίλιον, και ένας φίλος του Κολοκοτρώνη λέγει ότι πρέπει να κάμνουν αναφορά εις τον Βασιλέα της Βαναρίας. Αναγινώσκεται μέρος της εξετάσεως του Βρεδ. Καθ' όσον δ' αποβλέπει τούτον, δεν λέγομεν ούτε υπέρ ούτε κατά. Οι ζώντες εις την Ελλάδα γνωρίζουν τα σημεία, έβλεπον την απάτην των Στρατιωτικών και πολλά άλλα σημεία, τα οποία προηγούνται εις τας εμφυλίους στάσεις, προηγούντο εις εκείνην την εποχήν.

Ετοιμασίαι εγένοντο, φοβερισμοί. Οι ίδιοι οι μάρτυρες των εγκαλουμένων βεβαιούν ότι υπήρχον σχέδια αναφορών. Ο Νικολαΐδης βεβαιώνει ότι υπήρχον δύο (τα του Φράντζ). Ο Στάικος αποδεικνύει... (εις την επιστολήν του όμως προς τον Συντάκτην της Εφημ. «ΕΠΟΧΗ» την οποίαν καταχωρήσαμεν εις την υπ' αριθμ. 37 Μαρτ. του Κων. Φερμακοπούλου

ίδομεν ότι όχι μόνον ότι δεν αποδεικνύει, αλλά διαφεύδει τα εις αυτόν αποδιδόμενα με τον πιον αφευδήν τρόπον διότι κατ' εκείνην την εποχήν έπασχεν από... τρέλλαν).

... ο Θεοχαρόπουλος, ο Ρούφος κτλ... Έκαμαν προτάσεις ενώσεως εις όλους τους αντιζήλους των (αλλά και αυτό το λέγει μόνον). Αυτά είναι τα διατρέξαντα. Άρχισαν να υποθάλλτουν την ληστεϊάν... Ο αδελφός του Χρήστου Νικολάου γνωρισμένος τίμιος (ως και ο Π. Οικονομόπουλος) συστημένος προς εμέ από τον κ. Λεονάρδον, ως αδελφός εκ μητρός του Χρήστου κτλ.

Πρέπει να αναβληθεί η Δίκη, δια να φέρει το Δημόσιον πληροφορίας. Αλλ' είμαι πεπεισμένος ότι το Δικαστήριον δεν θέλει βάλει καμίαν βάσιν εις αυτάς διότι δεν έγιναν οριστικά τα ερωτήματα. Το Δικαστήριον παρανομεί, αν βάλει βάσιν εις τα της Υπερασπίσεως κτλ.

Ομολόγησεν εις την Επιτροπειάν ο Γενναίος ότι κατ' εκείνας τας ημέρας ίδε να ήρχοντο εδώ πολλοί άνθρωποι του Κοντοβουνησιου και ο Γενναίος ομιλεί πολλάκις με ειλικρινείαν.

Ο Μπαλκανάς είναι Έρωσ τολμηρότατος, νέος και ανδρείος, και ηδύνατο να σφάζει είκοσι. Οι καταδικασθέντες Σκληραίου λέγουν ότι ο Μπαλκανάς τους έλεγε δια τον Κολοκοτρώνη και Κολιόπουλον. Ήλθον υπέρ μάρτυρες συνένοχοι... Πάρετε τας εφημερίδας (κυκλοφορούσε μόνον ο Βασιλικός «Σωτήρ») δια να ιδήτε ποιος έβγαλε τον Κοντοβουνησιον και τους Χονδρογιανναίους.

Διορίσιος Ρώμας (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

Εκωλοβώθη η καταδίωξις, ως μη γενομένη κατά του Δικαστηρίου την θέλησιν, αλλά κατά την των Συνηγόρων. Τα σημεία απέδειξαν ότι άνθρωποι διεστραμμένοι με τους απατημένους οπαδούς των, εκίνουν δυσάρεστα πράματα. Τα δεικνύει η πληροφορία του Νομάρχου Μεσσηνίας κ. Χρηστίδου (ενοεί την περιβόητη εξέταση του κ. Νομάρχου που καταχωρήσαμε λίγο πιο πριν).

Εκηρύχθη πριν φυλακισθούν οι εγκαλούμενοι, ότι ο Κωνσταντάκος (Αλωνισιώτης) υπάγει δια να συνεννοηθεί και ο Έπαρχος της Λεβαδείας, ίσως δι' άλλην αιτίαν έγγραψε, την οποίαν παρατρέχομεν τώ-

ρα, ή δια την γυναίκα του.

Ο Κων-

σταντάκος νέος και με ευγενή αισθήματα δεν ηδύνατο να είναι αγοραστής μουλαριών. Ο Θεαγένης το είπε. Αυτά είναι θετικά, νόμιμα, αι δε μαρτυρίαί των υπέρ είναι ουδέν... (όλα αυτά χωρίς ουσία και πολύ ανιγματικά).

Αν ο μάρτυς λέγει άσπρον ή μελαφόν το χαρτί της αναφοράς, όπως έφθασεν, είναι ασήμαντον. Και όσα λέγουν εναντίον της αξιοπιστίας τοιούτων μαρτύρων τα θεωρώ άνομα, ως κληρωμένοι από τους ιδίους μάρτυρας ως συνένοχοι και καταρρηθέντες εις τούτο. Οι

μάρτυρες της Υπερασπίσεως είπον καθώς όλοι οι μαθηταί του Σχολείου, εν μάθημα.

Ο Κολοκοτρώνης ηθέλησε να τους αναθεματίσει τους τέσσαρες μάρτυρας (Π. Οικονομόπουλον, Θ. Αλεξανδρόπουλον, Κ. Γαρδελίνον και Καν. Σπηλιόπουλον), αφού έφηνε ο Γρύβας.

Ο Μαύρος εμαρτύρησεν ενόρκως ότι έμαθε τοσάκις από το στόμα του Φρασιγκλέους ότι εκείνος όπου τον παρεκίνησεν ήτον ο Νικολαιΐδης και πλέον τολμηρά προδοσία δεν εφάνη εις τον κόσμον να απαιτήσει ένα λογιώτατον φιλόλογον (ο κ. Επίτροπος δεν παραλείπει ούτε στιγμή να επιδείξει το ενδιαφέρον του δια τους φίλους του και την αντιπάθειάν του προς τους εγκυλομένους).

Με εφοδιαστικά μόνον εξηγούμεν οι Έλληνες εις τους άλλους τα μυστικά και τούτο το ηξεύρομεν όλοι.

Ο Ρώμας εξήτει να πραγματοποιήσει το σχέδιον, όπου μετά τον Φράντζ δια τον Νικολαιΐδη έκαμον.

Έχουμε τας μαρτυρίας του Ζαφείρη, των Φαρμακόπουλων, οίτινες έμαθον από τον Στάικον (ο Επίτροπος επαναλαμβάνει την διαστροφήν αντιπαρερχόμενος την επιστολήν διαμαρτυρίας του Στάικον που προαναφέραμε)ότι ο Ρώμας δεν εμπόδιζεν αλλ' ενεργούσε. Ο Κολιόπουλος γνωρίζων το πράγμα το αρνείται. Ο Κολοκοτρώνης ότι δεν ομίλησε με τον Ρώμαν περί πολιτικών ότι δια να μην ακούει ανακατώματα, επήγεν εις την Αγ. Μονήν ο δε Γενναίος συγγυσθείς μετά του Ρώμα, δεν υπήγεν ότι αφού εφανερώθη το σχέδιον τότε έδειξε το γραμμα ο Νικολαιΐδης εις τον Έιδεκ. Είχον είδησιν άρα, και ενεργούσαν προδοτικώς το σχέδιον του κ. Ρώμα... **Επιμένω εις την κατηγορίαν και με τα δόντια και με τα νύχια θα την υποστηρίξω. Διακηρύττω (θεωρώ), λοιπόν τους εγκυλομένους ως ενόχους, και απαιτώ τον θάνατόν τους!**

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ

ΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΕΠΙΤΡΟΠΟΥ

Δε θα αποτολήσουμε να κρίνουμε ή μάλλον να αναλύσουμε τη σκοτεινή και επίβουλη αυτή αγόρευση του Βασιλικού Επιτρόπου. Ποιος ήταν ο σκοπός και ποιο το δικονομικό του πιστεύω, το αποκαλύπτει ο ίδιος με την επίφαση του ενδόμυχου πόθου του που αφήνεται να ξεσπάσει στον επίλογο της αγόρευσής του. Θα πούμε δύο λόγια μόνο.

Η εντολή που είχε ήταν η «πάση ραδιοργία» θανατική καταδίκη των στρατηγών για λόγους που η ιστορία δε θα μπορέσει, ίσως ποτέ να δώσει σαφή απάντηση. Πάντως ο απώτερος σκοπός των βαναρών Αντιβασιλέων και των πατρώνων τους, με τις πρωτάκουστες σε αριθμό συλλήψεις και την επιδιωκόμενη καρατόμηση των στρατηγών, ήταν η συγκάλυψη των αλληλοϋποβλέψεων της Αντιβασιλείας και η φοβοτρόμηση και ο πανικός του ελληνικού λαού, που ονειρευότανε Βυζάντια και Μεγαλοαλεξανδρινά όνειρα, για να μπορέσουν, καθένας ξεχωριστά οι τρεις τρανοί της Γης, να εξασφαλίσουν τη μεγαλύτερη μερίδα, από το τραπέζι του μεγάλου και ξεπεσμένου άρχοντα, της Τουρκίας, για τον εαυτό του.

Ο Εδουάρδος Μάσσον, κατά την αγόρευσή του, που κράτησε πεντέμισι ώρες, δεν είπε τίποτα το ουσιώδες. Επανελάβε μόνο όσα είχαν καταθέσει οι μάρτυρες κατηγορίας και μάλιστα επιστρατευμένοι. Προσπάθησε να πείσει ότι μιλούσε χωρίς «πολιτικόν πάθος», αλλά στο τέλος της μακράς αγόρευσής του προδόθηκε, ξέσπασε: **«Επιμένω εις την κατηγορίαν και με τα δόντια και με τα νύχια θα την υποστηρίξω. Διακηρύττω (θεωρώ), λοιπόν τους εγκυλομένους ως ενόχους, και απαιτώ τον θάνατόν τους!».**

Γιατί έφτασε σ' αυτό το σημείο ο Επίτροπος; Γιατί απλούστατα ένοιωσε όλο το χάρτινο οικοδόμημα της κατηγορίας να καταρρέει μπροστά στα μάτια του κόσμου με τον πιο αξιοθρήνητο τρόπο. Το βεβαιώνει ο δικαστής Τερτσέτης στην απολογία του, κατά τη δική του δίκη και του

Προέδρου Πολυζωΐδη, ο οποίος λέει επί λέξει τα εξής, για τους ψευδομάρτυρες του κυρίου Επιτρόπου «ή ασημαντο τινά είπαν ή ασημαντοι αυτοί ήτον και εχθροί των Εγκαλουμένων».

Μετά απ' αυτό σε μας δεν απομένει παρά να πούμε πως η χαρακτηριστική αυτή λακωνική φράση του δικαστή Τερτσέτη περικλείει όλη την αλήθεια για το ποιόν, το φρόνημα και τη σκοπιμότητα των μαρτύρων κατηγορίας.

Γιατί ούτε ο Αλεξανδρόπουλος, ούτε ο Καριμπούνης, ούτε ο Νικολάου, ούτε ο Π. Οικονομόπουλος, αλλά ούτε και κανείς άλλος με τη μαρτυρία του, προσκόμισε τίποτα το νέο ή σημαντικά επιβαρυντικό στοιχείο στο δικαστήριο και μάλιστα από πρώτο χέρι. Δηλαδή ότι το είδε, το άκουσε ή το αντελήφθη ο ίδιος. Και όποιος ισχυρίστηκε κάτι, είτε πως το άκουσε από τον τάδε που του το είπε ο δείνα κ.ο.κ.

Όσο δε για τη δήθεν αναφορά που κυκλοφορούσε, άλλος είτε πως το χαρτί ήταν λευκό και άλλος μελαφό, κίτρινο ή σκούρο.

Αφού λοιπόν όλα αυτά ήταν βέβαια και όλοι ακόμα και οι αντίπαλοι των κατηγορουμένων, δεν έκρυβαν την αγανάκτησή τους για το κατόντημα της Εισαγγελικής Αρχής και της Αντιβασιλείας, «Ο ΣΩΤΗΡΑΣ» (εφημερίδα φίλα προσκείμενη προς το καθεστώς) που διερμηνεύοντας τα αισθήματά της... κοινής γνώμης!... (είχε όλους κι όλους 16 συνδρομητές) έγραφε: «Η κοινή γνώμη είναι σύμφωνος ότι ο κ. Επίτροπος εκπλήρωσε τα χρέη του με σπάνια αξιοότητα, με συνείδηση και με ζήλο. Τα επιχειρήματά του φάνηκαν ατράνταχτα και ακαταμάχητα και η διαλεκτική του έντονος, φυσική και καταπιεστική. Ενί λόγω το ακροατήριο δεν εφάνη διόλου να αμφιρρέπει... Καθ' όλον το διάστημα των 5.30' ωρών οι εγκαλούμενοι είχαν προσηλωμένους τους οφθαλμούς των εις τον ρήτορα».

Ούτε λίγο ούτε πολύ δηλαδή, παρουσιάζει τους στρατηγούς να αποθαιμάζουν και να συμφωνούν με τον Επίτροπο που βροντοφωνεί ότι θα πολεμήσει με τα δόντια και με τα νύχια για να πετύχει την καρατόμησή τους!!!...

Κλείνουμε αυτή τη σύντομη παρένθεση και αφήνουμε τους αναγνώστες να κρίνουν μόνοι τους, στο που μπορεί να φτάσει ένας ραδιούργος νους που χρησιμοποιεί τη γραφίδα για να διαστρέψει την πραγματικότητα και να κακοποιήσει την αλήθεια.

Συνεδρίαση της 23^{ης} Μαΐου 1834

ΠΡΟΛΟΓΟΣ ΤΗΣ ΑΓΟΡΕΥΣΗΣ ΤΟΥ ΣΥΝΗΓΟΡΟΥ ΤΗΣ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ ΠΑΝ. ΒΑΛΣΑΜΑΚΗ

Και άλλοι εις άλλας περιστάσεις κύριοι Δικασταί, από τους συναδέλφους μου Συνηγόρους εγκωμίασαν τους πελάτας των με σπουδασμένους Προλόγους. Και εγώ ήθελον σήμερον τους μιμηθή, αν δεν επίστευα ότι όσον εις τους δικηγόρους και Ρήτορας αναγκαία είναι τα εγκώμια, τόσον εις τον συνήγορον καταστένονται περιττά, διότι οι μεν έχουν ανάγκην να προκαταλάβουν τας ψήφους του πλήθους των ακροατών των, ο δε οφείλει προσεκτικώς ν' αποδείξει μόνον πραγματικές και αναντιρρήτους αληθείας, δια να πετύχει την θετικήν και οριστικήν ψήφον των δικαστών του.

Και κατά αλήθεια κύριοι δικασταί! Τι ήθελε παρομοιάσει ο συνήγορος της υπερασπίσεως εις την παρούσαν δίκην; Την δικαιοσύνην και την αμερόληπτον απόδοσίν της; Τον Νόμον και την ακριβήν του ενέργειαν; Και ποιος από υμάς κύριοι δικασταί! Ποιος από το

παμπληθές τούτο ακροατήριο δεν γνωρίζει, ότι δια μεν των Νόμων σταθμίζεται το καλόν και το ευθύ, δια δε της δικαιοσύνης απονέμεται επίσης το θείον δώρον, το δίκαιον;

Δι' αυτό το δίκαιον ο άνθρωπος δεν εθυσίασε πολλά από τα τιμαλφή του πλεονεκτήματα; Και ο απλούστερος της κοινωνίας αυτός ποιμήν, αυτός ο γεωργός από τα σπάργανα, δια να είπω ούτω, δεν αισθάνονται το σωτηριώδες των μέτρων τούτων; Του Νόμου λέγω και της δικαιοσύνης; Δεν έχει αυτά ως οδηγόν των πράξεών του; Αυτά συνεχώς δεν επικαλείται ως την μόνην στάθμην των συμφερόντων του; Αλλά το θείον δώρον της δικαιοσύνης, κύριοι δικασταί! Η αμερόληπτος απόδοσίς του, η ακριβής ενέργεια των Νόμων, αυτά απαρτίζουν τα ιερά, τα απαραίτητα καθήκοντά σας.

Τα γνωρίζετε βέβαια, τα έχετε υπ' όψιν σας, και μόνη η απλή των ανάμνησις, μόνη η απλή των σύστασις, πέπεισμα, ήθελε προσβάλλει τα φώτα σας, την ανατροφήν σας, τον δικαστικόν χαρακτήρα σας.

Να παρομοιάσω λοιπόν το πολυσήμαντον, το πολυσπούδαστον, τι πρώτον, τι δεύτερον της προκειμένης δίκης; Η ίδια φύσις της, κύριοι δικασταί! Το υπέρ ότε πλήθος των ακροατών, αυτή η τάξις των εγκυλομένων, τα ονόματά των, η δικαία φήμη των, αρκούν να διατρανώσουν το εν και το άλλον.

Να εγκωμιάσω την λαμπρότητα των υποδίκων αλλ' αυτό τούτο κύριοι δικασταί ήθελεν αδικήσει και εμέ, και το δικαστήριο, και αυτούς τούτους τους υποδίκους. Εμέ, διότι χρεωστώ να ομολογήσω χωρίς υπεροψίαν, χωρίς καύχησιν, αλλά με την οφειλόμενην ειλικρίνειαν, ότι δεν έχω την απαιτούμενην ικανότητα να τους τάξω εις τον κατάλληλον χορόν των εκλάμπρων ανδρών, αναλόγως των υπέρ Πατρίδος αγώνων των, των...

Αλλά τι κρίμα!... η αγόρευση του Βαλσαμάκη τελειώνει έτσι απότομα στο σημείο αυτό.

Το ποια εντύπωση όμως έκανε και ποια απήχηση είχε θα το διαπιστώσουμε από τα παρακάτω συμφραζόμενα.

Κι έτσι, τα Πρακτικά από τη σελίδα 288 μεταπηδούν στην 345. Λείπουν δηλαδή 57 ολόκληρες σελίδες. Η δε αγόρευση του Κλωνάρη που επακολουθεί ευθύς αμέσως, στα Πρακτικά, καταλαμβάνει έκταση 24 σελίδων (από 345-369).

Η αγόρευση του Βαλσαμάκη ήταν υπερδιπλάσια αυτής του Κλωνάρη και από την επιθυμία του Πρωθυπουργού Κουμουνδούρου, ο οποίος επισκεπτόμενος την Κεφαλονιά στα 1872, μετά δηλαδή από την ενσωμάτωση της Επτανήσου με την Ελλάδα, να συγχαρεί το Βαλσαμάκη μόλις πάτησε το πόδι στο νησί, καταλαβαίνουμε ότι η αγόρευσή του όχι μόνο ανάρτησε όλα τα επιχειρήματα του Επιτρόπου, αλλά και αυτά τα κεφάλαια της κατηγορίας ένα προς ένα και άπαντες διαβεβαιώθηκαν περί της αθωότητας των στρατηγών. Ως και αυτός ακόμα ο Μαυροκορδάτος άλλαξε τελικά γνώμη και εισηγήθηκε στην Αντιβασιλεία να δώσει χάρη και να ελευθερώσει και τους άλλους φυλακισμένους «της κατηγορίας ως μη υφισταμένης». Ο Κωλέτης όμως που είδε πως ήταν μια μοναδική ευκαιρία να φάει το Μαυροκορδάτο, αρνήθηκε και ζήτησε εντός 24 ωρών να πέσουν τα κεφάλια των στρατηγών και ευθύς αμέσως να δικαστούν οι δύο δικαστές, Πολυζωΐδης και Τερτσέτης και οι υπόλοιποι εγκυλούμενοι...

Τελειώνοντας δε την αγόρευσή του ο Βαλσαμάκης έθεσε υπό αμφισβήτηση πάμπολλα σημεία της αγόρευσης του Επιτρόπου και τον προκάλεσε να απαντήσει σε μια σειρά έντονων ερωτημάτων και δήλωσε ότι θα περιμένει τις απαντήσεις του κ. Επιτρόπου, μετά την αγόρευση και του κ. Κλωνάρη, και τότε θα λάβει εκ νέου το λόγο για να ανασκευάσει και πάλι τις διενκρινίσεις ή τα ύπουλα αναμασήματα του Επιτρόπου.

Αυτό όμως, όπως θα ιδούμε, δε θα γίνει ποτέ, γιατί «άλλαι αι βουλαί των συνηγόρων, άλλα οι Αντιβασιλείς κελεύαν».

Η δε επομένη συνεδρίαση αφιερώθηκε στην αγόρευση του συνηγόρου του Πλαπούτα, Χριστόδουλου Κλωνάρη, (24-5-1834).

Η ΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΛΩΝΑΡΗ

(ΠΕΜΠΤΗ 24-5-1834)

Ολόκληρη η μέρα αυτή παραχωρήθηκε για την αγόρευση του Κλωνάρη, συνηγόρου του Πλαπούτα, πρώην Υπουργού και φανατικού αντικαποδιστριακού. Τα φρονήματά του όμως δεν αντιβαίνουν στη διακονία της δικαιοσύνης και στην υπεράσπιση της αλήθειας. Αλλά και του Κλωνάρη η αγόρευση δε διασώθηκε ολόκληρη. Στα Πρακτικά της δίκης μνημονεύεται μόνο το προοίμιο το οποίο παρουσιάζει μεγάλη πληρότητα και αναλύει το πικρό τέλος όλων των μεγάλων της Ελλάδας.

Αρχίζοντας λοιπόν την αγόρευσή του, η οποία κράτησε, όπως είπαμε, μια ολόκληρη συνεδρία, ο Κλωνάρης είτε με σθένος, αποφασιστικότητα και τόλμη, πράγμα πολύ τολμηρό για την εποχή:

Κύριοι Δικασταί:

Ένας αγών τόσον μάλλον δίκαιος και λαμπρός, όσον απηλπισμένοι ή μάλλον ακατόρθωτος κατά την κρίσιν της ανθρωπίνου γνώσεως, εδόξασε τον αιώνα τον οποίον διατρέχουμεν, ετίμησεν το ανθρώπινο γένος και επανέφερεν εντυχώς εις τον μικρόν μεν αλλά προ πολλού περίφημον τόπον, τον οποίον κατοικούμεν, μέρος της ευκλείας ήτις συνοδεύει από αιώνα εις αιώνα τους αθανάτους προγόνους μας... Ιδού με πόσον δολίους και επαγωγούς τρόπους η συκοφαντία παρασύρει πολλάκις και αυτές τας Κυβερνήσεις. Είναι ανάγκη να προσθέσω, πόσον επικινδυνότερας τέχνας μηχανάται δια να εμπλέξει μετά την αδιαφορίαν και την δυσαρέσκειαν τους εχθρούς της καθεστώσης τάξεως τους οποίους ο Νόμος δεν ενοχοποιεί παντάπασιν, ως προΐδομεν; Καθείς σας βέβαια τας μαντεύει, εδώ η συκοφαντία ευρίσκει πολύ ευρυνχωρότερον στάδιον, δια να χορτάσει την λύσσαν της...

(Ολόκληρο το κείμενο στο τέλος, στα Παραρτήματα).

ΣΥΜΠΕΡΑΣΜΑΤΑ ΑΠΟ ΤΗΝ ΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΩΝ ΣΥΝΗΓΟΡΩΝ ΥΠΕΡΑΣΠΙΣΗΣ

Οι συνήγοροι υπεράσπισης που αγόρευσαν, όπως είδαμε πιο πάνω, ήταν ο Π. Βαλσαμάκης και ο Χριστόδουλος Κλωνάρης. Ο πρώτος δεδηλωμένος ρωσόφιλος, που είχε διοριστεί από τον Καποδίστρια επιθεωρητής των εισαγγελιών, αλλά είχε παυτεί από την Αντιβασιλεία. Ο άλλος, γνωστός αγγλόφιλος, και φίλος του Μαυροκορδάτου, υπουργός της δικαιοσύνης στην προηγούμενη «κυβέρνηση Τρικούπη», αλλά που είχε παυτεί και αυτός από την Αντιβασιλεία. Όμως η πολιτική τοποθέτηση των δυο τούτων συνηγόρων φανέρωνε ακριβώς ότι τώρα ενδιαφέρονταν για την τύχη του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα όχι μόνο η ρωσόφιλη παρτάξη, αλλά και η αγγλόφιλη. Οι Αρμανσπεργκ¹⁸ – Μαυροκορδάτος είχαν αρχίσει να δίνουν τη μάχη τους κατά των Μάουερ – Κωλέττη.

¹⁸ Αρμανσπεργκ: Ο Ιωσήφ Λουδοβίκος κόμης Αρμανσπεργκ (1787-1853) υπήρξε η ισχυρότερη μορφή της αντιβασιλείας (πρόεδρος της αντιβασιλείας), μέχρι την ενηλικίωση του Όθωνα. Υπουργός των Εξωτερικών, των Οικονομικών και των Εσωτερικών της Βαυαρίας, ανέλαβε τη γενική εποπτεία και την αρμοδιότητα επί της Αυλής. Όργανο της αγγλικής πολιτικής, ανταρχικός και φιλόδοξος, εξετόπισε αργότερα το Μάουερ και τον Άμπελ, διαδραμάτισε δε πρωτεύοντα ρόλο και μετά την ενηλικίωση του βασιλιά, ως αρχικαγκελλάριος. Τελικά απελύθη το 1837, με εισήγηση του Λουδοβίκου της Βαυαρίας.

Οι αγορεύσεις των δυο υπερασπιστών διέλυσαν και τα τελευταία στηρίγματα του ετοιμόρροπου άλλωστε κατηγορητηρίου.

Μετά την προεισαγωγική και υμνητική για τους δύο ήρωες αγόρευσή του, ο Κλωνάρης ανέλυσε και αποκάλυψε τα πραγματικά αίτια της δίκης, και συγκρίνοντας τις μαρτυρικές καταθέσεις κατηγορίας και υπερασπίσεως απέδειξε, με ατράνταχτα επιχειρήματα, ότι οι περισσότεροι των στρατολογημένων μαρτύρων κατηγορίας, θα μπορούσαν να λογισθούν ως μάρτυρες υπερασπίσεως, μάλλον, παρά κατηγορίας.

Εξετάζοντας δε συνέχεια και με κάθε προσοχή και λεπτομέρεια και τα τέσσερα κεφάλαια της κατηγορίας υπογράμμισε με παρρησία *«το πλαστόν και ψευδές της υποθέσεως»*, γιατί καθώς ετόνισε, *από την προκειμένη κατηγορία λείπει το κύριο σώμα, η απόδειξη της κατηγορίας*, δηλαδή η ανακάλυψη του εγκλήματος, και κάθε τι, που θα μπορούσε να θεωρηθεί έστω και ως απλή δυσφορία των στρατηγών κατά των καθεστώτων.

Ετόνισε δε επί πλέον, και με πλήρη

Χαρίλαος Τρικούπης (Αθήνα, Γερράδιος Βιβλιοθήκη)

βεβαιότητα ότι τα πάντα εξασθένησαν ή εξανεμίσθηκαν, στην αίθουσα του δικαστηρίου, και το μόνο το οποίο απομένει στη μνήμη όλων και δημιουργεί ερωτήματα και εύλογες απορίες είναι το πώς και με ποιον τρόπον ο κ. Επίτροπος, ανακάλυπτε όσους γνώριζαν, δήθεν, για την υπόθεση και τους καλούσε να καταθέσουν εις βάρος των εγκαλουμένων...

Ο Κλωνάρης ολοκλήρωσε το αποδεικτικό έργο, για να καταλήξει με ένα πανηγυρικό εγκώμιο των μεγάλων εθνικών υπηρεσιών που είχαν προσφέρει ο Κολοκοτρώνης και ο Πλαπούτας. Και όταν μέσα στο τούρκικο τζαμί αντήχησαν τα ονόματα των ιστορικών τοποθεσιών όπου άπειρες φορές είχαν προμαχήσει οι σημερινοί κατηγορούμενοι επί “εσχάτη προδοσία”, οι παρευρισκόμενοι συμπολεμιστές τους άφησαν ελεύθερα τα δάκρυστά τους, πνίγοντας αδιάκοπα τους λυγμούς που τάραζαν τα λάσια¹⁹ στήθη τους.

Ο Βαλασαμάκης «έπεισε τους πάντας περί της αθωότητας των κατηγορουμένων», όπως του έγραψε αργότερα ο Αλέξανδρος Κουμουνδούρος, με την ιδιότητα του πρωθυπουργού της Ελλάδας.

¹⁹ Λάσιος, -α, -ο: Πυκνόμαλλος, μαλλιαρός.

Η ΜΑΧΗ ΠΟΛΥΖΩΙΔΗ – ΜΑΣΣΟΝ ΚΑΙ ΟΙ ΔΙΑ- ΒΟΥΛΕΥΣΕΙΣ ΣΤΑ ΚΥΒΕΡΝΗΤΙΚΑ ΠΑΡΑΣΚΗ- ΝΙΑ ΓΙΑ ΤΗΝ ΑΠΟΦΑΣΗ

Η πιο δραματική φάση της δίκης αρχίζει τώρα. Ο Μάσσον, αφηνδιαστικά, αρνείται να απαντήσει στους συνηγούς της υπεράσπισης, κατά τα ειωθότα, με την εξήγηση ότι «κρίνει περιττόν να χάνει τον καιρόν του». Αλλά ενώ παραιτείται ο ίδιος της δευτερολογίας, απαιτεί να μη δευτερολογήσουν ούτε οι συνήγοροι. Εκείνοι διαμαρτύρονται εντονότατα. Ο πρόεδρος Πολυζωΐδης επεμβαίνει. Τονίζει «είμαι της γνώμης ότι ο κ. επίτροπος χρεωστά να απαντήσει. Η ανάπτυξης της κατηγορίας υπήρξεν ελλιπής. Έχει χρέος λοιπόν να την συμπληρώσει, άλλως οι συνήγοροι έχουν χρέος να την συμπληρώσουν».

Με τη δήλωση αυτή ο Πολυζωΐδης αρχίζει την ιστορική του μάχη με το Μάσσον, με το Μάουερ, με το καθεστώς της αυθαιρεσίας και αδικίας. Είναι η μάχη που θα τον καταστήσει σύμβολο της ελληνικής δικαιοσύνης. Στην πραγματικότητα την είχε αρχίσει ημέρες πρωτότερα, στα παρασκήνια.

Πριν από την έναρξη της δίκης ο Μάσσον είχε καλέσει στο σπίτι του και τα πέντε μέλη του δικαστηρίου και αφού τους παρουσίασε όσα στοιχεία είχε συγκεντρώσει, τους ρώτησε αν τα εύρισκαν αρκετά για να καταδικάσουν τους δυο στρατηγούς. Ο Πολυζωΐδης εξεγέρθηκε και δήλωσε αμέσως: «Θάπτω εις τους κρυψώνας της σιωπής την αντάμωσίν μας εδώ, το διατί και το πώς. Αν είναι ανάγκη να προείπομεν τι, προλέγω ότι, αν οι στρατιωτικοί Έλληνες είναι αθώοι, έχομεν τιμότητα να τους αθώωσωμεν, αν ένοχοι, αγάπην Πατρίδος να τους καταδικάσομεν εις δεσμά, εις θάνατον».

Προσπάθησαν επίσης να εξαγοράσουν και τον Τερτσέτη ενώ η δίκη διαρκούσε ακόμη.

Αφού δεν κατόρθωσαν να τους εξαγοράσουν επιχείρησαν να τους προκαταλάβουν. Το δημοσιογραφικό όργανο του Μάουερ, ο «Σωτήρ» δημοσίευσε άρθρο – ενώ συνεχιζόταν η δίκη – με το οποίο προαναγγελλόταν ως βέβαια, η καταδίκη των στρατηγών. Οι συνήγοροι κατήγγειλαν δημόσια την προσπάθεια και ζήτησαν από το Μάσσον να διώξει την εφημερίδα. Ο Μάσσον δεν καταδέχτηκε καν να απαντήσει. Τότε ο Πολυζωΐδης, όρθιος, έκανε μια κατηγορηματική δήλωση: «Το δικαστήριο, είτε, δεν έχει άλλο συμφέρον από τον νόμον. Δεν έχει άλλον σκοπόν παρά την απόδοσιν της δικαιοσύνης. Τινές δεικνύουν μιαν επίσημον εμπάθειαν και άγνοιαν των νόμων. Κανείς δεν έχει το δικαίωμα να προλαμβάνει την κρίσιν της δικαιοσύνης. Αποδοκιμάζω όθεν το ανόητον άρθρον και προσκαλώ τον Επίτροπον να εναγάγει τον συντάκτην της εφημερίδος». Ο Μάσσον σε απάντηση κάγχασε.

Αυτή η διπλή άρνηση του Μάσσον δημιούργησε μεγάλο θέμα, διότι και οι δυο πλευρές έδειξαν ακλόνητη επιμονή, η οποία σε λίγο εξελίχθηκε σε απροκάλυπτη διαμάχη. Ο Πολυζωΐδης γνώριζε ότι, οι άλλοι τρεις δικαστές ήταν αποφασισμένοι να καταδικάσουν σε θάνατο τους στρατηγούς, γι' αυτό προσπαθούσε να πείσει τον Επίτροπο να δευτερολογήσει, προκειμένου να κερδίσει χρόνο, με την ελπίδα ότι θα μπορέσει να μεταπειθεί έναν από τους «καταδικαστικούς» συναδέλφους του. Ο Μάσσον επέμενε να επιστευτεί η έκδοση της απόφασης. Ο Πολυζωΐδης παρακάλεσε θερμότατα τον Επίτροπο να δευτερολογήσει. Εκείνος, ανένδοτος, επέμενε στην άρνησή του. Επί μισή ώρα το δικαστήριο είχε πάψει ουσιαστικά να συνεδριάζει. Οι δικαστές στις έδρες τους σόπαιναν με αμηχανία. Ο Μάσσον στη δική του έδρα σόπαινε και αυτός, με αλύγιστο πείσμα.

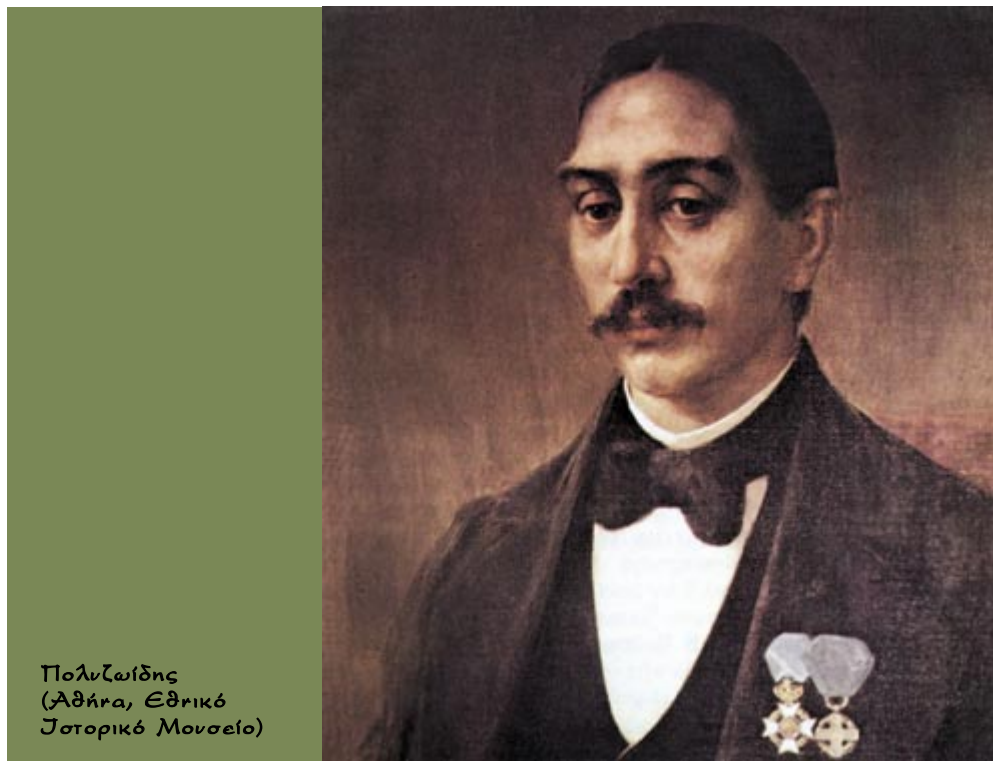
Στην αίθουσα το δικαστήριο είχε μείνει εμβρόντητο. Από κανένα δε διέφευγε ότι, εκείνη την ώρα, καταρρακωνόταν η δικαιοσύνη. Κάποια στιγμή ο Επίτροπος κατέβηκε από την

έδρα του, και συνομίλησε μυστικά, με το νομάρχη Μαύρο, που βρισκόταν στην αίθουσα ως παρατηρητής του Μάουερ. Προφανώς έλαβε από αυτόν εντολές, διότι όταν επανήλθε στην έδρα του, δήλωσε ακόμη κατηγορηματικότερα ότι δεν εννοούσε να δευτερολογήσει.

Ο Πολυζωίδης συνέχισε τις εκκλήσεις του: «Σας παρακαλώ δια μίαν ακόμη φορά, χάριν της δικαιοσύνης και της κοινωνίας να απαντήσετε!», «Δεν δύναμαι να απαντήσω», επέμενε ο Μάσσον. «Πρέπει να το κάμετε», παρακαλεί εκ νέου ο Πολυζωίδης. Ο Μάσσον ξαναγυρίζει στη σιωπή του. Υπάρχει μεγάλη αναταραχή στην αίθουσα. Ο νομάρχης Μαύρος φεύγει για να ζητήσει οδηγίες από τον υπουργό δικαιοσύνης Σχινά. Ο Πολυζωίδης, μετά από την κατάσταση που δημιουργήθηκε, διέκοψε τη συνεδρίαση για την επομένη, υπό τον όρο, όπως δήλωσε ρητά, «εάν δεν ομιλήσει ο Επίτροπος, να ομιλήσουν οι συνήγοροι».

Τη νύχτα εκείνη, στα παρασκήνια, πολλά διαδραματίστηκαν, που παρέμειναν όμως άγνωστα. Κινητοποιήθηκαν όλοι οι κυβερνητικοί και διπλωματικοί παράγοντες. Έγιναν διαβούλια με στόχο τη ζωή ή το θάνατο του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα. Οι υπουργοί διχασμένοι συγκρούστηκαν, αλλά επικράτησε ο Κωλέττης. Σύγκρουση επήλθε και στους κόλπους της Αντιβασιλείας, όπου όμως επικράτησε επίσης ο Μάουερ. Οι «καταδικαστικοί» επιβλήθηκαν κατά κράτος. Οι «αθωωτικοί», Άρμανσπεργκ και Μαυροκορδάτος, υποχώρησαν ή προσποιήθηκαν ότι υποχωρούν, επιφυλασόμενοι να αντεπιτεθούν αργότερα, στην κατάλληλη ώρα.

Το αποτέλεσμα των νυχτερινών διαβουλεύσεων, φανερώθηκε την επομένη στο δικαστήριο. Όταν ο πρόεδρος Πολυζωίδης έδωσε το λόγο στην υπεράσπιση, διότι ο επίτροπος αρνήθηκε και πάλι να δευτερολογήσει, ο Μάσσον, θριαμβευτικά, του εγχείρισε μια έγγραφη απόφαση της Αντιβασιλείας, η οποία ενέκρινε τη στάση του Επιτρόπου και διάταξε την έκδοση

Πολυζωίδης
(Αθήνα, Εθνικό
Ιστορικό Μουσείο)

απόφασης με την απειλή μάλιστα ότι θα καταδιώκονταν τα μέλη του δικαστηρίου που δε θα ήθελαν να συμμορφωθούν. Η διαταγή είχε τις υπογραφές και των τριών Αντιβασιλέων.

Ο Πολυζωίδης δεν μπορούσε πια παρά να υποκύψει. Το δικαστήριο αποσύρθηκε για διάσκεψη, ενώ σε όλους έγινε αντιληπτό ότι η ζωή του Κολοκοτρώνη και του Πλαπούτα είχε κριθεί τελεσίδικα. Άλλωστε ο Μάουερ είχε φροντίσει να προϊδεάσει το λαό για την προαποφασισμένη θανατική καταδίκη.

Στην αίθουσα της διάσκεψης του δικαστηρίου διαδραματίστηκαν, σκηνές συγκλονιστικές. Ο Πολυζωίδης και ο Τερτσέτης²⁰ με επιχειρήματα προσπαθούν να προκαταλάβουν τους τρεις «καταδικαστικούς» δικαστές. Ο Τερτσέτης διάβασε ένα κείμενο, το οποίο είχε ετοιμάσει, και στο οποίο ανέπτυξε όλα τα θέματα της κατηγορίας, για να τα αποκρούσει και εξέταξε τις κυριότερες καταθέσεις των μαρτύρων κατηγορίας, για να αποδείξει πόσο αβάσιμες ήταν. Κατέληγε δε με το πόρισμα: «Εις την προκειμένην κατηγορίαν περί αυτών των τεσσάρων εγκλημάτων (παρακίνησις εις ληστείαν, εμφύλιος πόλεμος, αναφορά στον τσάρο, αναφορά στον βασιλέα της Βαυαρίας) λείπουν οι αποδείξεις εις βάρος των εγκαλουμένων και δεν υπάρχουν ειμί μόνον τα περιστατικά, άτινα είναι χαρακτηήρος και βαθμού μη ικανού, ώστε να αποδείξουν το αρχικόν (principal) έγκλημα. Προσέτι, δε, εξησθενήσθησαν και εκμηδενίσθησαν από τας αποδείξεις της υπερασπίσεως».

Μετά τον Τερτσέτη κλήθηκαν και οι άλλοι δικαστές να εκφέρουν τη γνώμη τους. Και οι τρεις δήλωσαν, ο ένας μετά τον άλλο, ότι είχαν πειστεί για την ενοχή των κατηγορουμένων. Η προβλεπόμενη από το νόμο πλειοψηφία είχε σχηματιστεί. Αρχίζει τότε μια νέα αγωνιώδης προσπάθεια των Πολυζωίδη και Τερτσέτη να μεταπείσουν τους καταδικαστικούς συναδέλφους τους. Ο επιφανής λόγιος Τερτσέτης, προσπάθησε με μια δραματική έξαρση, να συγκινήσει τους τρεις καταδικαστικούς. «Ναι» παραδέχτηκε αργότερα, «έκλαιυσα ενώπιον των τριών, θέλοντας να βοηθήσω τα δικαιώματα δυο υπηκόων της Βασιλείας... Μου έκαie την καρδιά η μοίρα πολλών άλλων Ελλήνων, τους οποίους ανακροάστους σχεδόν συναποφασίζαμεν με την καταδίκη των δυο Πελοποννησίων (στρατηγών)... Ναι! Σχεδόν εγονάτισα, φιλώντας τα χέρια των τριών!». Τα αντρικά δάκρυα του Τερτσέτη δεν επηρέασαν τους «μιλημένους» δικαστές. Ακόμα και όταν ο Τερτσέτης τους φώναξε, «με τέτοια αποδεικτικά, ούτε δυο γάτοι δεν καταδικάζονται εις θάνατον!», αυτοί παρέμειναν αμετακίνητοι στις εντολές που είχαν λάβει. Ο Πολυζωίδης τους πρότεινε τότε μια λύση συμβιβαστική. Αναβολή της απόφασης για να ερευνηθεί πληρέστερα η όλη υπόθεση και να διεξαχθεί νέα δίκη στην οποία μάλιστα να παραπεμφθούν και οι λοιποί κατηγορούμενοι που ήταν ήδη φυλακισμένοι με τις ίδιες κατηγορίες. Αλλά και οι τρεις απέκρουσαν και την πρόταση αυτή. Επακολούθησε δυσάρεστη λογομαχία μεταξύ των μελών του δικαστηρίου, στο τέλος της οποίας οι τρεις άρχισαν να συντάσσουν ένα δικό τους σχέδιο απόφασης, καταδικαστικής φυσικά. Τη μόνη παραχώρηση που έκαναν ήταν να θεωρήσουν «τους καταδικασθέντας αξίους της βασιλικής χάριτος» και να ζητήσουν «την αναβολήν της εκτελέσεως της ποινής μέχρι της εκβάσεως της περί χάριτος αιτήσεως».

---

²⁰ Τερτσέτης Γεώργιος (1800 – 1874). Λόγιος, ποιητής, νομικός και αγωνιστής της επανάστασης του 1821. Γεννήθηκε στη Ζάκυνθο και 16 χρονών έφυγε στην Ιταλία όπου σπούδασε νομικά και παράλληλα ασχολήθηκε με τη λατινική ποίηση και την πεζογραφία. Λεπτός, ασθενικός ο Τερτσέτης είχε όμως μια γενναία καρδιά. Παρά τις αρρώστιες και τη φτώχεια, πάλεψε με κάθε τρόπο για να μη γονατίσει. Όταν ξέσπασε η επανάσταση στην Πελοπόννησο, έτρεξε από τους πρώτους να προσφέρει τη βοήθειά του, μη λογαριάζοντας τη φυσική αδυναμία του. Το 1832 διορίστηκε καθηγητής της ιστορίας και των Γαλλικών στη στρατιωτική Σχολή του Ναυπλίου και λίγο αργότερα δικαστής. Μαζί με τον πρόεδρο του εκάπτου δικαστηρίου που καταδίκασε σε θάνατο τους Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα, αρνήθηκε με σθένος να υπογράψει τη σχετική απόφαση. Από τότε έμεινε σύμβολο της ελεύθερης δικαστικής συνείδησης.

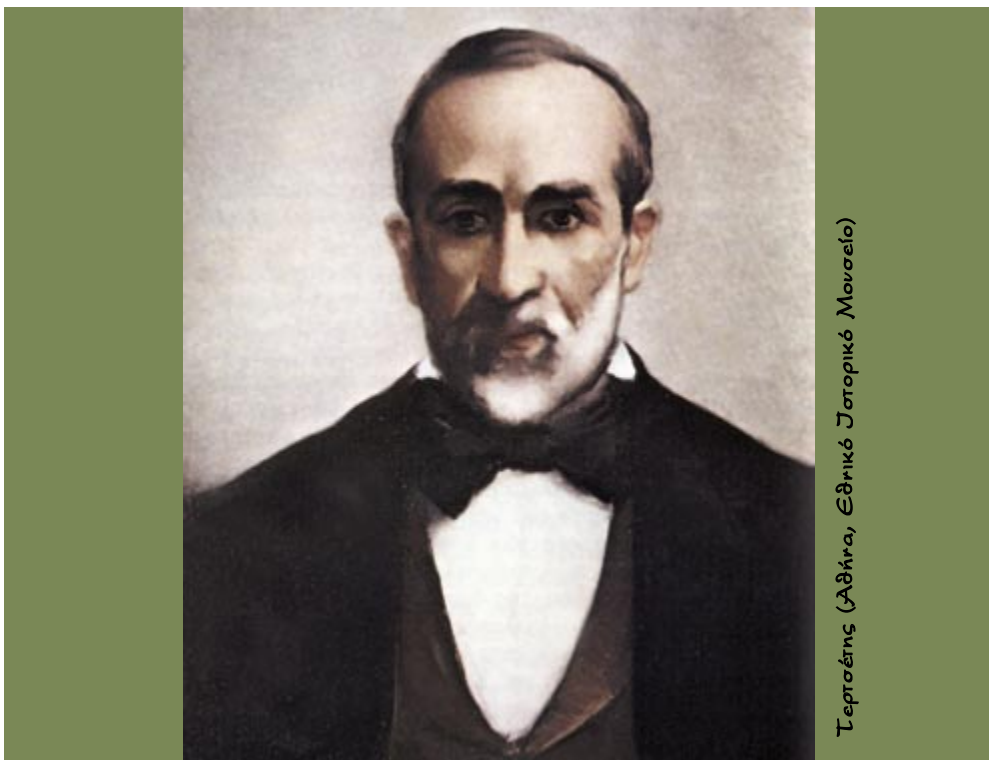
Τώρα ο Πολυζωίδης, αποφασίζει να δώσει την ύστατη μάχη του. Με ιερή αγανάκτηση δηλώνει στους τρεις καταδικαστικούς: «Θεωρώ την απόφασίν σας εντελώς άδικον. Δεν στηρίζεται εις τας δημοσίως διαξαχθείσας αποδείξεις, αλλά επί ψευδεστατής βάσεως. Είναι αντίθετος της κοινής γνώμης, κρίσεως και πεποιθήσεως. Και αποτελεί προσβολήν και αυτού του ιερού ονόματος της αληθείας». Οι τρεις, ατάραχοι, τον καλούν να υπογράψει πρώτος την απόφαση. Ο Πολυζωίδης με μια νέα έκρηξη οργής και πάθους, τους αποκρίνεται: «Την απόφασίν σας την θεωρώ όχι μόνον άδικον ως ατιμάζουσα άνδρας αθώους και ενδόξους, αλλά και επικίνδυνον ως κηλιδούσαν από τούδε τα δικαστήρια της νέας βασιλείας, με την ασέβειάν της προς την αλήθειαν και την δικαιοσύνην». Ταραγμένοι οι τρεις υποτακτικοί του Μάουερ καλούν τον Πολυζωίδη «δια τελευταίαν φοράν να υπογράψει την απόφασιν, ως έχει υποχρέωσιν». Με δραματική έμφαση, εκείνος αποκρίνεται: «Αρνούμαι ρητώς και να υπογράψω και να απαγγείλω τοιαύτην επονείδιστον απόφασιν». Σύμφωνα με τους τύπους διαπραττει πραξικόπημα την ώρα εκείνη. Έκτοτε οι έλληνες δικαστές θα επικαλούνται το ηρωικό προηγούμενο του Πολυζωίδη, όταν θα δέχονται πιέσεις ή απειλές ή παρασηκριακές υποδείξεις από μέρους της Εκτελεστικής Εξουσίας.

Όσο οι τρεις καταδικαστικοί, ασυγκίνητοι μπροστά στο μεγαλείο του Πολυζωίδη, προσπαθούν να πείσουν τον Τερτσέτη να υπογράψει, και τον απειλούν ότι «τυχόν άρνησίς του αποτελεί τουλάχιστον πράξιν τιμωρουμένην υπό του νόμου». Ο Τερτσέτης απαντά: «Ποτέ! Όποια και αν είναι αι συνέπειαι, δεν θα γίνω συνεργός δικαστικού εγκλήματος». Τότε ζητείται η συνδρομή του Μάσσον ο οποίος ήταν πίσω από την πόρτα των διασκέψεων και κρυφάκουγε «ως ο έσχατος των ωτακουστών». Ο Μάσσον μπαίνει στο δωμάτιο των συμβουλίων και προσπαθεί να μεταπείσει τον πρόεδρο και τον Τερτσέτη. Ο Πολυζωίδης του επισήμανε το ανεπίτρεπτο της παρουσίας του και του είπε μεταξύ άλλων: «... Η ανάμιξις σας εις τας συζητήσεις μας αποτελεί βαρύ παράπτωμα και σκάνδαλον».

Ο Μάσσον φαίνεται να πτοείται κάπως και αποσύρεται, αλλά σε λίγο επανέρχεται θρασύτερος και προσπαθεί να μεταπείσει και τον Τερτσέτη. Τότε ο Πολυζωίδης ξεσπά ακράτητος: «Καταισχύνη! Καταισχύνη σε σένα, Επίτροπε! Τι έρχεσαι κάθε στιγμή στο συμβούλιο και τότε κρυφομιλεις με τον Σούτσο και τότε με τον Τερτσέτην; Είμαι πρόεδρος και περί πολλού ποιούμαι την αξιοπρέπειαν και την ανεξαρτησίαν του δικαστηρίου».

Ο Μάσσον φεύγει πάλι και η διαμάχη συνεχίζεται. Μετά από τέσσερις ώρες φιλονικία, η πλειοψηφία στέλνει στον υπουργό Δικαιοσύνης την απόφαση που είχε συντάξει. Στέλνουν όμως και οι Πολυζωίδης και Τερτσέτης ειδικό υπόμνημα με το οποίο ζητούν να αναβληθεί η απόφαση για να διεξαχθεί νέα δίκη, στην οποία να δικαστούν μαζί με τον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα και οι άλλοι κατηγορούμενοι για την αυτή υπόθεση.

Ο Πολυζωίδης διέκοψε τη συνεδρίαση και πήγε με τον Τερτσέτη στο σπίτι του τελευταίου και ανέμεναν τις εξελίξεις. Οι άλλοι τρεις δικαστές πήγαν στον υπουργό Σχινά για να του αναφέρουν ότι είχε γίνει. Ο υπουργός διατάζει τους τρεις να επιστρέψουν στο δικαστήριο, φοράει την επίσημη, χρυσοποίκιλτη στολή του, παίρνει μαζί του το Γερμανό σύμβουλο του υπουργείου δικαιοσύνης, Γκράινερ, τους γραμματείς του, ντυμένους και αυτούς με τις χρυσές στολές τους και περιφρουρούμενος από μια κουστωδία χωροφυλάκων πηγαίνει στο δικαστήριο. Παράλληλα στέλνει κλητήρες να φέρουν πίσω, έστω και δια της βίας αν χρειαστεί, τον Πολυζωίδη και τον Τερτσέτη. Αυτοί υπάκουσαν και τους ακολούθησαν μέχρι το δικαστήριο, το οποίο ήταν γεμάτο από χωροφύλακες. Εκεί ο υπουργός Δικαιοσύνης τους ζήτησε να υπογράψουν την απόφαση. Τότε του απάντησαν: «Αν υπογράψομε την απόφασιν, θα γίνομε όργανα να προσβληθεί η ιερά δικαιοσύνη και ο νόμος». Ο Σχινάς τους είπε: «Ως Γραμματεύς της Επικρατείας και άμεσος προϊστάμενός σας, σας ανακαλώ εις τα χρέη σας» για να πάρει την απάντηση: «Ποίον είναι το χρέος

Τερτσέτης (Αθήνα, Εθνικό Ιστορικό Μουσείο)

μας ως δικασταί, εναπόκειται εις ημάς να το κρίνομε. Και σας υπενθυμίζομεν ότι ποτέ ανωτέρα αρχή, ουδέ αυτή η ανωτάτη, δεν δικαιούται να περιπλέκεται εις την διαχείρισιν και εις τας πράξεις του δικαστηρίου». «Εν ονόματι του βασιλέως σας προσκαλώ να υπογράψετε την απόφασιν» φωνάζει ο Σχινάς. «Εν ονόματι της δικαιοσύνης δεν την υπογράφω», αντιφωνάζει ο Πολυζωΐδης.

Ο Σχινάς μένει άφωνος για αρκετή ώρα. Έπειτα διατάζοντας τους χωροφύλακες να μην επιτρέψουν σε κανένα δικαστή να απομακρυνθεί, πηγαίνει στον αντιβασιλέα Μάουερ για νέες οδηγίες. Ύστερα από μισή ώρα επιστρέφει και σε έντονο ύφος καλεί και πάλι τον Πολυζωΐδη να υπογράψει την απόφαση. Εκείνος αρνείται και ακολούθησε ο εξής διάλογος:

- Σας διατάσσω να την υπογράψετε.
- Προτιμώ να μου κόψουν το χέρι, αλλά δεν την υπογράφω!
- Εσείς τουλάχιστον, Τερτσέτη, θα υπογράψετε, ναι ή όχι;
- Όχι! Δεν θα με έχετε συννεργόν στον φόνον δυο ανθρώπων.

Ο Σχινάς τότε, πνίγοντας την οργή του, λέει στους τρεις της πλειοψηφίας να υπογράψουν. Εκείνοι με τρεμάμενα χέρια υπογράφουν. Ο υπουργός απευθύνεται στον Πολυζωΐδη και τον Τερτσέτη λέγοντας: «Δεν το θεωρώ σπουδαιόν ότι δεν υπογράψετε. Τούτο ίσως είναι δικαίωμά σας. Σας διατάσσω όμως, εν ονόματι του νόμου, να αναλάβετε τας έδρας σας εις την αίθουσαν συνεδριάσεων δια να απαγγελθεί αμέσως η απόφασις».

Οι άλλοι δικαστές τρέχουν να συμμορφωθούν. Επίσης ο Μάσσον σπεύδει να καθήσει στον εισαγγελικό του θώκο. Αλλά ο Πολυζωΐδης μένει «βιδωμένος» στην καρέκλα του, ενώ ο Τερτσέτης κοιτάζει από το παράθυρο το πλήθος που συνωστίζεται στην πλατεία. Ο Σχινάς παίρνει μειλίχιο ύφος και λέει: «Ελάτε κ. Πρόεδρε να τελειώνουμε. Δεν θα μας βρουν εδώ τα μεσάνυχτα». Ο Πολυζωΐδης κρατιέται πιο γερά στο κάθισμά του. Και τότε

ο υπουργός, σύμφωνα με τις οδηγίες που είχε πάρει από το Μάουερ, με παθιασμένη αυταρχικότητα φωνάζει: «*Ε, και η υπομονή έχει τα όριά της. Κλητήρες πιάστε τους και φέρετε τους στις έδρες!*». Οι χωροφύλακες ορμούν, αρπάζουν τον Πρόεδρο του δικαστηρίου. Εκείνος αμύνεται, κρατιέται από το τραπέζι, από τις καρέκλες, από τις πόρτες φωνάζοντας «*σεβαστείτε την ατομική μου ελευθερία*». Οι χωροφύλακες, παρουσία του υπουργού, τον βλασφημούν, τον χτυπούν, τον σπρώχνουν, του σκίζουν τα ρούχα και δια της βίας τον φέρνουν στο κάθισμα της προεδρίας. Τον Τερτσέτη τον αρπάξαν τέσσερις χωροφύλακες και τον έφεραν στην έδρα. Ο Τερτσέτης φώναζε: «*Το σώμα μου μπορείτε να το κάνετε ό,τι θέλετε. Τον στοχασμό μου όμως και την συνείδησή μου δεν μπορείτε να την παραβιάσετε!*». Η σκηνή είναι ασύλληπτη, εφιαλτική.

Επειδή ο Πολυζωίδης δεν εννοούσε να διαβάσει την απόφαση που δεν είχε υπογράψει, ο δικαστής Σούτσος, γαμπρός του υπουργού Σχινά, ανέλαβε να τον υποκαταστήσει στα προεδρικά του καθήκοντα. Διέταξε το γραμματέα να απαγγείλει την απόφαση. Ο πρόεδρος διαμαρτυρήθηκε, αλλά ο Σούτσος τον φώναξε: «*Εν ονόματι του νόμου σας επιβάλλω σιωπή*». Τότε ο Πολυζωίδης τινάζεται όρθιος, αλλά οι χωροφύλακες τον αρπάζουν από τους ώμους και τον καθίζουν δια της βίας στην έδρα του. Είναι η τελευταία αντίσταση του Πολυζωίδη. Ο Τερτσέτης τον ρωτά κάποια στιγμή: «*Τι μας απομένει να κάμουμε, κ. Πρόεδρε;*» Και εκείνος που νιώθει πια το μάταιο της περαιτέρω αντίστασης, αποκρίνεται, με βουβή απόγνωση: «*Αρκετά όσα κάμουμε. Φθάνει...*»

Τότε ο υπουργός Σχινάς διατάζει να οδηγήσουν στην αίθουσα τους κατηγορούμενους. Έχει βραδιάσει πια όταν οι χωροφύλακες φέρνουν από τη φυλακή, τον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα. Το θέαμα που αντικρίζουν οι δυο στρατηγούς τους προϊδεάζει για τη φοβερή απόφαση που έχει παρθεί. Στην αίθουσα του δικαστηρίου υπήρχε πλήθος λογχοφόρων χωροφυλάκων. Τέσσερις δε από αυτούς στέκονταν πίσω από τα καθίσματα των δυο δικαστών που δεν υπέγραψαν την απόφαση, με τις λόγχες πάνω από τα κεφάλια τους με κατεύθυνση προς τους κροτάφους τους.

Ο υπουργός διατάζει το γραμματέα να διαβάσει την απόφαση (παρατίθεται στο τέλος, στα ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ). Ο Πολυζωίδης γέρνει το κεφάλι και κλείνει τα μάτια, με τα χέρια του. Σ' αυτή τη στάση, οδύνης και ντροπής για όσα γίνονταν, θα μείνει ως το τέλος. Όσο διαρκούσε η ανάγνωση της απόφασης, ο Κολοκοτρώνης διατηρεί την ψυχραιμία του παίζοντας απαλά τις χάντρες του κομπολογιού του. Δε δείχνει ιδιαίτερη συγκίνηση ούτε όταν ακούει την τρομερή φράση, «*Ο Δημήτριος Πλαπούτας και ο Θεόδωρος Κολοκοτρώνης καταδικάζονται εις θάνατον ως ένοχοι εσχάτης προδοσίας*». Έκανε μόνο το σταυρό του και είπε: «*Κύριε ελέησον! Μνήσθητί μου, Κύριε όταν έλθεις εν τη βασιλεία σου...*». Ύστερα πήρε από την ταμπακέρα του μια πρέζα ταμπάκο, τον ρούφηξε και πρόσφερε σε όσους τον είχαν περιτριγυρίσει. Στους δικηγόρους του είπε με σταθερή φωνή: «*Αντίκρισα τόσες φορές το θάνατο και δεν τον φοβήθηκα. Ούτε τώρα τον φοβούμαι*». Σε έναν οπαδό του που τον φώναξε συγκινημένος: «*Άδικα σε σκοτώνουν, στρατηγέ*», αποκρίθηκε με πικρή θυμοσοφία: «*Πι' αυτό λυπάσαι; Καλύτερα που με σκοτώνουν άδικα, παρά δίκαια...*». Ο Πλαπούτας είχε αντίθετα ταραχεί και δάκρυα έπεφταν από τα μάτια του. Συλλογιζόταν την ορφάνια των παιδιών του, επτά κοριτσιών και ενός γιου ανήλικου. Ο Κολοκοτρώνης με συμπόνια, τον κοίταξε και του είπε: «*Εγώ δε λυπάμαι για τον εαυτό μου, μα γι' αυτόν που έχει εφτά κόρες*». Καθώς ο Πλαπούτας βούρκωσε στα λόγια αυτά, ο Γέρος τον αποπήρε: «*Βρε συ, δε ντρέπεσαι; Εσύ δε φοβήθηκες τους Τούρκους και τώρα κλαις; Κουράγιο ξάδερφε! Τ' όνειρό μας ήταν να λευτερώσουμε την πατρίδα. Μη λυπάσαι το λοιπόν. Εμείς κάναμε το χρέος μας και αυτοί' ας μας καταδικάσουν*».

Δεν εκδηλώθηκε καμία εντυπωσιακή αντίδραση από το πλήθος και η θανατική καταδίκη

έγινε δεκτή με ποικίλα αισθήματα, αλλά χωρίς την έκρηξη της λαϊκής οργής που θα περίμενε κανείς. Μόνο μέσα στην αίθουσα του δικαστηρίου έγιναν ορισμένες συγκινητικές σκηνές, ιδίως από οπαδούς του Γέρου όταν ακούστηκε η καταδικαστική απόφαση. Μέσα στην αναταραχή που σημειώθηκε όταν απαγγέλθηκε η φράση «καταδικάζονται εις θάνατον», δεν ακούστηκε ούτε από τους κατηγορούμενους, ούτε από το ακροατήριο το τελευταίο μέρος της απόφασης με το οποίο «οι καταδικασθέντες εκρίνοντο άξιοι της βασιλικής χάριτος» και ότι την χάρη «θέλει ζητήσει επισήμως το Δικαστήριο από την Αυτού Μεγαλειότητα».

Το φαινόμενο της μη έντονης αντίδρασης του λαού είναι αξιοπρόσεκτο και επιδέχεται πολλές ερμηνείες. Η πιθανότερη είναι ότι ο λαός, με τα έκτακτα στρατιωτικά μέτρα που είχαν ληφθεί, ήταν τρομοκρατημένος.

Οι χωροφύλακες δεν τους άφησαν καιρό για περισσότερες συνομιλίες. Τους έδεσαν τα χέρια και τους έβγαλαν από την αίθουσα του δικαστηρίου. Ο Κολοκοτρώνης, νομίζοντας ότι θα τους οδηγούσαν κατευθείαν στη γκιλοτίνα, σήκωσε τα δεμένα χέρια του και σέρνοντάς τα στο λαϊμό του, τους ρώτησε: «πού;». Δηλαδή, που θα τους καρατόμιζαν. Δεν τους έδωσαν απάντηση. Έξω από το δικαστήριο περίμενε μια ίλη βαναρικού ιππικού που τους συνόδεψε μέχρι το Ιτς Καλέ. Ο Γέρος πάλι ρώτησε: «Γιατί μας πάτε στο κάτεργο; Δε θα μας πάρουν τα κεφάλια μας»; Ούτε τώρα του έδωσαν απάντηση. Στο Ιτς Καλέ τους έκλεισαν στο ίδιο κελί. Στο δεσμοφυλάκιά τους έδωσαν οι θανατοποινίτες στρατηγοί τις τελευταίες παραγγελίες προς τις οικογένειές τους. Ο Κολοκοτρώνης του παρέδωσε το δαχτυλίδι του. «Δώστο στο μικρό μου γιο τον Κολίνο και πες τον να με θυμάται. Τον παραγγέλνω, καθώς και σ' όλους τους δικούς και φίλους, να μην κάνουν το παραμικρό κίνημα και ταραξουν την ησυχία». Λέγεται ότι εξομολογήθηκαν. Έπειτα δειπνήσαν πρόχειρα και κατακλίθηκαν. Ο Πλαπούτας απόμεινε άγρυπνος. Ο Κολοκοτρώνης όμως φαίνεται ότι δεν άργησε να αποκοιμηθεί.

Κάτω στην πολιτεία ακούγονταν οι απαρηγόρητοι οδυρμοί από τις οικογένειες, από τους συγγενείς, από τους φίλους και σχεδόν από όλους τους Έλληνες. Και ενώ στα σπίτια των μελλοθάνατων, έκοβαν τα σάβανα, αλλού γίνονταν συνδιασκέψεις. Οι κρισιμότερες συνδιασκέψεις έγιναν στο σπίτι του Μάουερ, μεταξύ αυτού, του Άμπελ, του Σχινά, ίσως και του Κωλέττη. Σ' αυτές αποφασίστηκε να απορριφθεί η αίτηση χάριτος, να εκτελεστούν οι δυο στρατηγοί, επίσης να παυτούν αμέσως οι Πολυζωίδης και Τερτσέτης οι οποίοι κατόπιν θα διώκονταν ποινικά. Φαίνεται ότι αποφασίστηκε η δημιουργία κυβερνητικής κρίσης, με σκοπό να απομακρυνθεί ο «πρωθυπουργός» Μαυροκορδάτος. Αλλά και ο τελευταίος αυτός ετοιμάιζε την αντεπίθεσή του, την οποία είχε προφανώς καταστρώσει με τον Άρμανσπεργκ.

Την άλλη μέρα το πρωί συνήλθε εκτάκτως το υπουργικό συμβούλιο. Ο Μαυροκορδάτος έλαβε πρώτος το λόγο και κατέκρινε τη στάση του υπουργού Σχινά στο δικαστήριο. Ο Σχινάς αντίκρουσε το Μαυροκορδάτο λέγοντας ότι έπραξε το καθήκον του. Μετά από συζητήσεις ο Μαυροκορδάτος πρότεινε για το καλό του έθνους και της βασιλείας, να δοθεί πλήρης χάρη στους καταδικασθέντες και να απολυθούν από τις φυλακές και όλοι οι άλλοι κρατούμενοι.

Όταν πήρε το λόγο ο Κωλέττης είπε ότι δε συμφωνεί και θα πρέπει να διαταχθεί αφενός η εντός 24 ωρών καρατόμηση των προδοτών και αφετέρου η ταχεία εισαγωγή σε δίκη των υπολοίπων κατηγορουμένων.

Την ίδια ώρα στην Αντιβασιλεία γινόταν άλλη σύσκεψη, κατά την οποία ο Άρμανσπεργκ προσπαθούσε να μεταπεισεί τα λοιπά μέλη (Μάουερ, Άμπελ και Έιντεκ), αλλά χωρίς αποτέλεσμα.

Την επομένη, σε νέα σύσκεψη της Αντιβασιλείας ο Άρμανσπεργκ έδωσε πλήρη μάχη. Τόνισε απερίφραστα ότι προέβλεπε τρομερές εξελίξεις, ότι θα κινδύνευε να εκδιωχθεί ολόκληρη η Αντιβασιλεία, χωρίς να αποκλείεται διόλου και η άμεση εκθρόνιση του Όθω-

να. Τους κατέστησε προσωπικά υπεύθυνους, για όσα ασφαλώς θα επακολουθούσαν και δε δίστασε να τους τονίσει ότι ο ίδιος ήταν αθώος και του αίματος που θα χυνόταν και της καταστροφής που επακολουθούσε. Οι τρεις αντιβασιλείς καταλήφθηκαν από φόβο, αλλά συνέχιζαν να επιμένουν. Τότε ο Άρμανσπεργκ είτε στους Μάουερ και Έιντεκ ότι ο Όθωνας επιθυμούσε να τους δει ιδιαιτέρως. Ο Όθωνας παρακάλεσε τους δυο αντιβασιλείς να μην εκτελεστούν οι δυο στρατηγοί. Λέγεται ότι τους είπε: «Σας το ζητώ ως προσωπική χάρη». Λέγεται ακόμη ότι ο ανήλικος εστεμμένος για να τους συγκινήσει δε δίστασε να κλάψει μπροστά τους. Και τότε οι δυο αντιβασιλείς κάμφθηκαν, αλλά ζήτησαν ανταλλάγματα: να παντεί ο Μανροκορδάτος και να παραπεμφθούν σε δίκη οι Πολυζωίδης και Τερτσέτης. Ο Άρμανσπεργκ δέχτηκε και τους δυο αυτούς εκβιαστικούς όρους. Τελικά λήφθηκε ομόφωνη απόφαση να μετριαστεί η θανατική ποινή των στρατηγών σε εισαετή δεσμά... Η απόφαση υπογράφηκε αμέσως και ο υπασπιστής του Όθωνα στάλθηκε στο Ιτς Καλέ να αναγγείλει τη χαρμόσυνη είδηση στον Κολοκοτρώνη και τον Πλαπούτα. Καθώς ήταν μεσάνυχτα, οι δυο στρατηγοί κοιμόνταν. Όταν άκουσαν το βαρύ κλειδί στην πόρτα του κελιού τους πετάχτηκαν επάνω νομίζοντας ότι θα τους πάρουν για τη γκιλοτίνα. Ο υπασπιστής τους ανάγγειλε ότι ο Όθωνας είχε μετριάσει την ποινή τους σε είκοσι ετών δεσμά. Ο Κολοκοτρώνης τότε είπε: «Θα γελάσω τον βασιλιά. Δε θα ζήσω τόσους χρόνους».

Οι συνθήκες διαβίωσης των δυο στρατηγών στους έντεκα μήνες που έμειναν φυλακισμένοι στο Ιτς Καλέ, αλλά και τους άλλους έντεκα μήνες που έμειναν φυλακισμένοι στο Παλαμίδι, θα ταίριαζαν μόνο σε κακούργους. Εκεί μάλιστα ο Κολοκοτρώνης αρρώστησε βαριά και χωρίς καμία περιθάλψη κινδύνεψε να πεθάνει.

Όταν ο Όθωνας ενηλικιώθηκε, ένα από τα πρώτα διατάγματα που υπέγραψε, ήταν η πλήρης απονομή χάριτος, η οποία έγινε δεκτή με αισθήματα χαράς από το πλήθος.

Η ΔΙΚΗ ΠΟΛΥΖΩΙΔΗ ΚΑΙ ΤΕΡΤΣΕΤΗ

Αλλά ο Σχινάς και ο Μάσσον δεν είχαν καμία διάθεση να διδαχτούν από το ιστορικό αυτό προηγούμενο και παρέπεμψαν σε δίκη τον Πολυζωΐδη και τον Τερτσέτη, επειδή είχαν αρνηθεί να υπογράψουν τη θανατική καταδίκη των δυο στρατηγών. Έφτασαν μάλιστα στο σημείο να συκοφαντήσουν τους δυο δικαστές ότι είχαν εξαγοραστεί: «από τον χρυσόν της κολοκοτρωνικής φάρας».

Η νέα δίκη έγινε στο ίδιο τζαμί του Ναυπλίου, «ενώπιον του Εγκληματικού Δικαστηρίου», στις 27 Σεπτεμβρίου 1834. Επίτροπος πάλι ο Μάσσον. Αυτή τη φορά όμως είχε να αντιμετωπίσει δυο κατηγορούμενους οι οποίοι ήταν κάτοχοι και της δικαστικής επιστήμης και της τέχνης του λόγου.

Οι απολογίες τους αποτέλεσαν δεινό κατηγορητήριο κατά του Μάσσον και κάποια στιγμή ο Τερτσέτης του φώναξε από το εδώλιό του: «Ποιος είσαι εσύ, Επίτροπε ποιος είσαι εσύ που με το πρόσχημα της παιδείας έλαβες από την βασιλεία επάγγελμα τόσον επικίνδυνον δια την τιμήν και την ζωήν των υπηκόων; Ποιος είσαι εσύ που παίζεις με ημάς εις την γην της γεννήσεως μας»;

Και στον ίδιο μαχητικό τόνο ο δικαζόμενος δικαστής διακήρυξε ότι δεν είχαν υπογράψει τη θανατική καταδίκη Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα, διότι εκτός από το νόμο τους εμπόδιζε και ένα άλλο αίτιο κατά πολύ ανώτερο: «ο Εθνισμός μας!... Ο Εθνισμός μας, ω Επίτροπε, είναι θεμελιωμένος εις τα αίματα οκτακοσίων χιλιάδων Ελλήνων φονευθέντων εις τον αγώνα. Και δεν ήταν θέλημα Θεού ημείς, εις την 26 Μαΐου, να φθάσομεν εις τόσην αναισθησίαν, ώστε να εξαλείψει την λατρείαν του εθνισμού από τα σπλάχνα μας η

επωμίδα του Υπουργού... Το έργον εκείνης της ημέρας ήταν το νομιμότατον σχόλιον της επανάστασεως και η ωραιότατη ημέρα της βασιλείας. Τι ήταν η επανάστασις μας; Ήταν άλλο παρά μια ορμή προς τον πολιτισμό, πόθος να χαρούμεν τους καρπούς του; Και τι άλλο ήταν η υπογραφή μας»;

Από το εδωλίό του ο Τερτσέτης με την απολογία του έδωσε υψηλό δίδαγμα προς εκείνους που καυχιόνταν ότι είχαν έλθει να μας φέρουν τον ανώτερο πολιτισμό τους και αντ' αυτού μας έδιναν αναίσχυντα μαθήματα βιασμού της δικαιοσύνης. Η μαχητική αυτή απόλογία ή μάλλον το αντικατηγορώ του Τερτσέτη, καθώς και του Πολυζωΐδη, επηρέασε αποφασιστικά το δικαστήριο που στάθηκε κι αυτό στο ύψος της αποστολής του και αθώωσε πανηγυρικά τους δυο κατηγορούμενους. Πρόεδρος ήταν ο Σωμάκης και μέλη οι Βάλβης, Κανούσης, Λεονταρίδης και Κριεζής. Αξίζει να μνημονεύονται τα ονόματά τους.

Το ακροατήριο ζητοκραύγασε την απόφασή τους. Έπειτα ακολούθησαν σκηνές λαϊκού ενθουσιασμού με δάκρυα χαράς και πανηγυρικά επιφωνήματα. Σήκωσαν στους ώμους τον Πολυζωΐδη και τον Τερτσέτη και περιέφεραν στη μεγάλη πλατεία του Ναυπλίου. Τους αποκαλούσαν: «νέους Αριστείδες». Και η λαϊκή κρίση τους ύψωσε, «κοινή βοή», στη θέση των εθνικών ειδώλων.

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑΤΑ

Η ΑΓΟΡΕΥΣΗ ΤΟΥ ΚΛΩΝΑΡΗ

(ΠΕΜΠΤΗ 24-5-1834)

Κύριοι Δικασταί:

Ένας αγών τόσον μάλλον δίκαιος και λαμπρός, όσον απηλιτισμένος ή μάλλον ακατόρθωτος κατά την κρίσιν της ανθρωπίνου γνώσεως, εδόξασε τον αιώνα τον οποίον διατρέχουμεν, ετίμησεν το ανθρωπίνον γένος και επανέφερεν ευτυχώς εις τον μικρόν μεν αλλά προ πολλού περιφημον τόπον, τον οποίον κατοικούμεν, μέρος της ευκλείας ήτις συνοδεύει από αιώνα εις αιώνα τους αθανάτους προγόνους μας. Ο κατά πολλούς λόγους παράδοξος αυτός αγών είναι, καθείς το μαντεύει, ο Ελληνικός Αγών.

Ένα απλόχειρον δεδουλωμένον ανθρώπων αρπάζουν τολμηρώς τα σίδηρα, τα οποία η τυραννία τόσους αιώνας τους είχε φορτώσει και τα μεταβάλλουν εις όπλα ακαταμάχημα με μέσα μηδαμινά, με πόρους ανυποστάτους πολεμούν δια ξηράς και θαλάσσης οκτώ πολυώδυνα έτη την υπέροφρον και γιγαντιαίαν Αυτοκρατορίαν, ήτις χθές ακόμη εφοβέριζεν αγερώχως τα χριστιανικά κράτη, σκεπάζει δε και σήμεραν Ευρώπην, Ασίαν και Αφρικήν. Αντιπαλαίουν καρτερικώς με πείναν, με δίψαν, με αυτά σχεδόν τα στοιχεία. Νικούν την παλαιάν και ριζωμένην εις τα καρδιάς των δυνατών προς την Ελλάδα αντιπάθειαν και την μεταβάλλουν παραδόξως εις εύνοιαν και προστάσιαν. Τέλος ανασταίνουν ανεπιρίτως την πολυπαθή πατρίδα των από τετρακοσίων ετών πολυστένακτον δουλείαν ή μάλλον ψυχρόν θάνατον.

Ποίος εξ ημών δύναται να στρέψει όπισω τους οφθαλμούς του και να ενατενίσει την εξολοθρευτικήν και κατά πάντα ανισοτάτην εκείνην πάλην, χωρίς να φριξή; Ποιος έχει τόσον σιδηράν καρδίαν, ώστε να τολμήσει να αναλάβει ακόμη μια φοράν το βάρος του αγώνος εκείνου, τον οποίον με τόσην γενναϊότητα άνοιξεν εις τα προοίμιά του, και με τόσην υπεράνθρωπον καρτερίαν υπεστήριξε καθ' όλη του την διάρκειαν.

Αλλά μόλις η πολυδάκρυτος αυτή σκηνή έλαβε τέλος, μόλις άρχισε να φέρει τους γλυκείς καρπούς, τους οποίους υπέσχετο, και όλοι σχεδόν οι επίσημοι Στρατιωτικοί Αρχηγοί, όλοι όσοι εμβήκαν επί κεφαλής του ενδόξου αγώνος, όσοι τον διεύθυναν εις τας διαφόρους φάσεις του, όσοι τον έφεραν ευτυχώς εις αίσιον πέρας, όλοι σχεδόν οι διαπρέψαντες πρωταγωνισταί του ελληνικού δράματος, καταδιώκονται από την συκοφαντίαν εγκληματικώς. Δύο σύρονται σήμεραν εις τα καθίσματα ων εγκαλουμένων, άλλοι θέλουν τους διαδεχθεί εις αυτά μετ' ολίγας ημέρας. Ίσως αν εξούσαν οι δύο ευκλεέστεροι Στρατηγοί μας Βότσαρης και Καραϊσκάκης, ήθελαν προοδεύει τον προκείμενον δικαστικόν αγώνα, ίσως οι συγγενείς και φίλοι των πρέπει να τους μακαρίζουν, ότι επρόλαβαν με τον θάνατον αυτών και διέσωσαν ανεπηρέαστον την τιμήν των ανδραγαθίων των.

Μήπως είναι της τύχης της Ελλάδος να ανταμείβει τους υπέρ πάντα άλλον αριστεύοντας άνδρας της με τόσον πικρά, τόσον αποτρόπαια δώρα; Μήπως η Ελλάς είναι δυστυχώς προορισμένη να καταδιώκει τους επισήμους άνδρας της, αφού τους δοξάσει εις τους πατριωτικούς αγώνας της, καθώς ο Κρόνος – έτρωγε τα ίδια τέκνα του, αφού τους έδιδε πρώτον ζωήν και τα άφηνε να γευθούν το γλυκύ φως της ημέρας;

Ποίος τους παλαιούς χρόνους αμαύρωνε τους υπέρ πατρίδος θριάμβους τους οποίους υμνεί και σήμεραν ακόμη η ιστορία, με τας φρικτάς εκείνας καταδιώξεις των περιφημότερων προμάχων της Επικρατείας; Ένας Αθηναίος ωμολόγησεν αφελώς, ότι επιθυμούσε τον εξοστρακισμόν, του Αριστείδου, διότι αι αρεταί του τον είχαν επονομάσει Δίκαιον. Όλοι όσοι συνεψήφισαν τον άδικον εξοστρακισμόν του Δικαίου εκείνου, αν με τους λόγους των δεν εφάνησαν επίσης ειλικρινείς, αλλά τα έργα των απέδειξαν τα αυτά αισθήματα.

Τα εγκλήματα του πρώου και ανεξίκακου Αριστείδου ήταν πρώτον η ζήλεια ή μάλλον ο φθόνος των συμπολιτών του, και δεύτερον το αντιπολιτευόμενον μέρος του αντιζήλου του Θεμιστοκλέους.

Ποιος είχε καταδικάσει πρωτύτερα τον νικητήν του Μαραθώνος εις την σκοτεινήν φυλακήν, όπου απέθανε; Η βαρεία δια το τρόπαιον του Μαραθώνος ζήλεια και οι πολιτικοί αντίπαλοί του.

Δια ποιόν έγκλημα εξορίσθαι έπειτα και κατετρέχθη μέχρι θανάτου ο αθάνατος Θεμιστοκλής; Διότι έσωσεν όλην την Ελλάδα από τον μέγαν κίνδυνον της Περσικής δουλείας. Ποιος κατόρθωσε την θεοστυχή εκείνην εξορίαν; Ο κατά της δόξης του ανδρός φθόνος και το Λακωνικόν ονομαζόμενον κόμμα, του οποίου αρχηγός ήταν ο Κίμων, υιός του προ ολίγων ετών καταδικασθέντος Μιλτιάδου.

Ποιος πάλιν μετ' ολίγον εξωστράκισε τον Κίμωνα; Τα πολλά και λαμπρά δια ξηράς και θαλάσσης κατά των βαρβάρων τρόπαιά του και το μέρος του αντιζήλου του Περικλέους.

Τις έσυρεν έως το στόμα του τάφου τον Επαμεινώνδαν, τον τελειότερον της Ελλάδος ήρωα, όταν επέστρεψεν από τας κατά της αγερώχου Σπάρτης νίκας, αναστήσας την Πατριίδα του από την δουλείαν, και ανορθώσας όλην την Ελλάδα ήδη ταπεινωμένην παρά των υπερήφανων Λακεδαιμονίων. «Τα εξαισία ανδραγαθήματά του και το κόμμα του αντιζήλου του Μενεκλείδα. «*Επί τούτοις, λέγει ο Πλούταρχος, οι μεν άλλοι Έλληνες υπερηγάπων την αρετήν και την τύχην εθαύμαζον ο δε συγγενής και πολιτικός φθόνος, άμα τη δόξη του ανδρός συναυξόμενος οι καλός ουδέ προεπούσας υποδοχάς παρασκευάζεν αντώ θανάτου γαρ δίκας έφηνγεν επανελθών*».

Ήθελέ με καταλείψει ο χρόνος διηγούμενον αν επιχειρούσα να αναπολήσω όλας τας αγνώμονας καταδρομάς των ενδόξων Στρατηγών, αι οποίαι καταισχύνουν τας σελίδας της παλαιάς μας ιστορίας. Εν τοσούτω η αυτή ιστορία μας μανθάνει, ότι όλοι εθυσιάσθησαν ελεεινά σφάγια του φθόνου και των αχαρίστων αντιζήλων.

Αλλ' η νέα ιστορία φέρει άραγε συμπτώματα διαφορετικότερα; Αντί εμού τα πράγματα μας το διδάσκουν ακριβέστερα. Ποία είναι τα εγκλήματα των επισήμων ανδρών τους οποίους κρίνετε σήμερα; Ταύτα δεν έχομεν βέβαια χρειάν να τα δανεισθώμεν από την ιστορίαν, καθείς τα είδε με τα όμματά του, και τα ήκουσε με τα ότα του. Δια τούτο περιορίζομαι να τα αναπολήσω μόνον.

Αι αρχαί των επαναστάσεων είναι αναντιρρήτως το δυσκολότερον έργον, αλλ' η αρχή της ειδικής μας ήτο η δυσκολότερα πάσης άλλης. Τι εδύνατο να επιχειρήσουν ευστόχως. Τι εμπορούσαν να ελπίσουν ευλόγως άνθρωποι άγευστοι πολέμου και άπειροι αυτής της απλής οπλοφορίας την οποίαν οι Νόμοι της κατακτήσεως απηγόρευαν αποτόμως, άνθρωποι άποροι και ενδεείς παντός είδους όπλου, πάσης στρατιωτικής αποσκευής. Ταύτα εκρατούσαν το πρώτον της επαναστάσεώς μας έτος όλα τα πνεύματα μετέωρα και περίφοβα, ταύτα εκαταντούσαν τον πόλεμον παντάπασιν ακροσφαλή, και εσκέπαζαν το μέλλον με μαύρον και σκοτεινόν σύγνεφον.

Η νίκη του Βαλτεσίου και η άλωσις της Τριπολιτσάς ήλθον τότε, ως Θεός εκ μηχανής, και έκαμον την πρώτην κρίσιν του πολέμου. Εξ ενός μέρους αρχή του νικάν είναι το θάρρος των πολεμούντων, εξ άλλου δε η μεν πρώτη νίκη ανόρθωσε το φρόνημα των Πελοποννησίων, η δε άλωσις της Τριπολιτσάς ασφάλισεν όλην την Ελλάδα, ήτις εύρε κέντρον ισχυρόν και δυσάλωτον την πρωτεύουσα της χερσονήσου.

Τίνος έργα ήταν αι νίκαι εκείναι; Εις την πρώτην εστρατήγει ο Θ. Κολοκοτρώνης, φέρων μεθ' εαυτού τον πελάτην μου ως πρώτον αξιωματικόν του, την δευτέραν την απεφάσισεν η μάχη της Γράνας. Τρεις χιλιάδες εχθροί, εξελθόντες νύκτωρ και λαφυραγωγήσαντες τας πέριξ χώρας επανήρχοντο εις Τριπολιτσάν, φέροντες πλήθη τροφίμων,

ικανών να θρέψουν πολύν καιρόν τους πολιορκουμένους. Ο στρατηγός Κολοκοτρώνης ερρίφθη με το σώμα του εις την φάραγγα της Γράνας και απέκλεισε το πέρασμα των εχθρών 4.000 Τούρκοι συνέρευσαν αμέσως από το αποκλεισμένον φρούριον εις βοήθειαν των ειδικών των, αλλά μετά πολλήν και πεισματικήν μάχην, σκορπισθέντες και εκείνοι και ούτοι άφησαν εις τους ειδικούς μας τον τόπον φορτωμένον τροφάς και νεκρούς. Την επαύριον οι πολιορκούμενοι εμβήκαν εις συνθηκολογίας, μετά δύο ημέρας παρεδόθησαν εις τον στρατηγόν Κολοκοτρώνην οι Αλβανοί, το άνθος του εχθρικού στρατού, τους οποίους συνόδευσεν έξω της Χερσονήσου ο Δημ. Πλαπούτας. Την αναχώρησιν των Αλβανών διαδέχθη η άλωσις της πρωτευούσης του Μορέως.

Αι δύο νίκαι εκείναι κυρίως έργα των ανδρών, τους οποίους κρίνετε, αν δεν έφεραν κρίσιν πλήρη περί των όλων, επαγίωσαν όμως την επανάστασιν και καθώς έλεγε ο Πίνδαρος δια την μάχην του Αρτεμισίου «εβάλλοντο φαενάν κρηπίδα ελευθερίας».

Αλλά μόλις παρήλθεν ο κίνδυνος, μόλις τα πράγματα άρχισαν να λαμβάνουν ολίγην πήξιν, και η ζήλεια έστρεψε τα όπλα της κατά των νικητών, αι πολιτικά αρχαί ενόμισαν την αποκτηθείσαν παρά των νικητών επιρροήν επικίνδυνον και παρεχώρουν εις τους αντιζήλους των πάσαν αντενέργειαν κατά της στρατιωτικής ισχύος.

Εις τοιαύτην κατάστασιν ήτον τα πράγματα, όταν μετ' ολίγους μήνας ο εχθρός συνάξας όλην την δύναμίν του, εξεκίνησεν από τας όχθας του Πηνειού, με 30.000 συντεταγμένον στρατόν έσχισε την Στερεάν από την μίαν άκραν έως την άλλην ανεμποδίστως, διέβει αναιμωπί τα προκειμένα του Ισθμού στενά, τα οποία ευλόγως ονόμασαν δευτέρας Θερμοπύλας, εκείθεν εξαπλωθείς εσκέπασε τον Αργολικόν κάμπον, άνοιξε το συνθηκολογούν Ναύπλιον, και έσπειρεν εις όλην την Πελοπόννησον τον πανικόν φόβον και την απελπισίαν.

Εις τον μέγαν εκείνον και βαρύν περί των όλων κίνδυνον, ποιος ανέλαβε προθυμότερα τον αγώνα της ψυχορραγούσης Πατρίδος; Ποιος ανόρθωσε ποιος έσωσε τα απηλπισμένα πράγματά μας; Οι άνδρες, τους οποίους κρίνετε σήμερα. Αντί να σας εκθέσω περί τούτου ειδικήν μου διήγησιν, προτιμώ να σας εκφράσω, όσα διηγείται ένας ιστορικός στρατιωτικός, μάρτυς αυτόπτης του πολέμου μας και γνωστός δια την τραχείαν φιλαλήθειά του. Δανείζομαι την διήγησιν ταύτην από τα ιστορικά υπομνήματα του συνταγματάρχου Μαξίμου Ραιβώ, και δίδω εις αυτόν την προτίμησιν, διότι ήτον εχθρός του στρατηγού Κολοκοτρώνη εκάστη σχεδόν σελίς των υπομνημάτων του φέρει σημεία φανερά της προς αυτόν αντιπάθειάς του.

«Η Πελοπονησοιακή Γερουσία, λέγει ο Ραιβώ, απορρίψασα την πρότασιν της Κεντρικής Κυβερνήσεως εφαινετο τρόπον τινά, ότι ανεδέχετο μόνη την σωτηρίαν της πατρίδος. Αλλά οι άνθρωποι βουλόμενοι, και σκορπίζοντες ματαίως προκηρύξεις, δεν ηδύναντο πλέον να σώσουν τα δημόσια πράγματα. Ήτον απαραίτητον να επιτρέψουν την φροντίδα εις άνδρα έχοντα στρατηγικήν υπόληψιν αρκετά στερεωμένην δια να εμπνεύσει θάρρος, και αποχρόντως έμπειρον των πολεμικών στρατηγημάτων καμμίαν από τας δυνατάς ωφελείας. Μ' ένα λόγον η Χερσονήσος είχε προσωρινώς χρείαν δικτάτορος, αγαπωμένου από τους στρατιώτας και τιμωμένου από τους οπλαρχηγούς, δια να μην απαντά εις τα επιχειρήματά του αντενεργείας ή από την ανυποταξίαν εκείνων ή από την αντιζηλείαν τούτων».

Ο Κολοκοτρώνης έφερεν αναντιρρήτως τα αναγκαία ταύτα πλεονεκτήματα. Η Γερουσία το ησθάνετο, η φωνή του λαού τον ονόμαζε φανερά αλλ' οι αίτιοι της προ ολίγου περιφρονησεώς του εδίσταζαν να παραδώσουν εις χείρας του την εξουσίαν, την οποίαν εφοβούντο να μη μεταχειρισθεί κατ' αυτών προς εκδίκησιν. Η φιλοτιμία των μάλιστα δεν υπέφερε να του δώσουν την ικανοποίησιν ταύτην.

Αλλ' ενώ δι' ευλόγους υποψίας αμφεβάλλον ακόμη περί του συμφέροντος της πατρίδος, ο Αρχηγός ούτος ίδεν ότι όλοι, όσοι ήθελαν να εκστρατεύσουν κατά του εχθρού έστρεψαν

τα όμματά των προς αυτόν μόνον. Εις μιαν στιγμήν 7.000 στρατιωτών επερισκέκλωσαν τη σημαίαν του, τους περισσότερους εξ αυτών έφευγεν ο ανηψιός του Νικήτας.

Μετά το παράδειγμα τούτο όλοι οι οπλαρχηγοί της Χερσονήσου, από τους οποίους οι περισσότεροι είχαν κλαύσει την καταδρομήν του τον έγγραφαν αμέσως ότι περιμένουν τας διαταγάς του. Η Γερουσία, ήτις προ ολίγων εβδομάδων είχε κινήσει πάντα λίθον δια να του αφαιρέσει τους στρατιώτας, παραχωρούσα εις την γενικήν προθυμίαν, έκαμεν όλα τα δυνατά δια να αυξησει τον αριθμόν αυτών.

Ο Αρχιστράτηγος Κολοκοτρώνης έστειλε τον Νικήταν με 3.000 προς τον Άγιον Γεώργιον... Το γενικόν στρατόπεδον εστήθη εις την Λέρνην εκεί ίδαμεν να συρρεύσουν πλήθη ορεινών ανδρών, καταβαινόντων από τα μακρινότερα της Πελοποννήσου μέρη. Με απορίαν επαρητηρούσεν ο άνθρωπος μέγαν αριθμόν νέων μόλις εξερχομένων από την παιδικήν ηλικίαν όλοι επαραιτούσαν τα ποίμνιά των, και έτρεχαν να κάμουν τα πρώτα πολεμικά μαθήματά των κατά των απίστων!

Τα μαρτυρεί, κύριοι, ξένος ιστορικός και μάλιστα εχθρός του νικητού του Δράμαλη, τον οποίον αγάριστοι άνδρες τότε μεν επροσπαθούσαν να αποκλείσουν από το στάδιον του πολέμου, σήμερα δε συκοφαντούντες, τον έσυραν εις τα καθίσματα των εγκυλισμένων.

Δεν θέλω, κύριοι, να προσθέσω ιδίους μου στοχασμούς, μολονότι καθείς αισθάνεται πόσους και οποίους η ύλη φέρει μεθ' εαυτής. Ευχαριστούμαι εις τα όλίγα, τα οποία ο αντίπαλος των εγκυλισμένων συντόμως και εν παρόδω παρενέσπειρεν εις τα υπομνήματά του.

Καθείς γνωρίζει, οποίος τέλος ο τότε μεν σωτήρ, σήμερα δε καθημένος επί της εγκληματικής έδρας έδωσεν εις τον ακράτητον εκείνον χείμαρρον της εκστρατείας του Δράμαλη, όστις μη απαντήσας μηδέ ίχνος αντιστάσεως εις την Στερεάν, εφοβέριζε να αποπλανήσει εις την Χερσονήσον το έργον της βαρβαρότητος, να μετασκεπάσει δηλαδή την Ελλάδα με το μαύρον της επονειδίστου δουλείας κάλυμμα. Και ίσως κύριοι, εάν ο άνδρας τον οποίον κρίνετε, δεν ανεδέχετο τότε το βάρος του περί των όλων αγώνος, η γη επί της οποίας άρχισαν να αναβλαστάνουν πάλιν η ελευθερία και η ενομία, ως φυτά γνήσια και επιτόπια, ήθελε μεταπέσει ελεεινόν έρμαιον της Ασιατικής τυραννίας. Ίσως εις τον τόπον του Χριστιανικού Θρόνου, τον οποίον με τόσην λατρείαν περικυκλώνομεν όλοι, ως εγγυητήν της τιμής και των ασφαλειών εκάστου Έλληνος, ήθελαν αντηχεί σήμερα αι αποτρόπαιοι αλύσεις της αγρίας και αναισθήτου εξουσίας, της οποίας τους πικρούς ή μάλλον φαρμακευμένους καρπούς εγεύθημεν ημείς και πατέρες ημών. Πόσων εξ ημών γυναίκες, πόσων μητέρες και ιδελφαί δεν ήθελον τότε συρθεί αιχμάλωτοι, δια να πωλώνται ως κτήνη εις τα παζάρια της Ασίας και Αφρικής! Πόσαι δουλεύουσαι αισχρώς εις τα υπερήφανα κατοικητήρια της βαρβαρότητος, δεν ήθελαν μακαρίζει όσας επρόλαβε να θερίσει το δρέπανον του πολέμου! Παραδίδω εις την σιωπήν ανδρών σφαγάς, αλιώσεις πόλεων, εμπρησμούς χωρών, λεηλασίαν γενικήν. Μ' ένα λόγον η κλασσική γη εκινδύνευε να καταντήσει ευρύχωρος ερημία. Καθείς γνωρίζει, και κρίνω περιττόν να σας εξηγήσω, ότι εις όλας τας επιχειρήσεις του Αρχιστρατήγου της Χερσονήσου ο πελάτης μου ήτον η δεξιά του χειρ.

Τέλος πάντων αι πολλάί αποτυχίαί εσκήρουναν περισσότερον τους απίστους δια τούτο απεφάσισαν να ρίψουν το τελευταίον κύβον. Νέος εχθρός, πολύ μεγαλοπραγμονέστερος και τολμηρότερος των προτέρων, εμφανίσθη τότε εις τα μεσημβρινά της Πελοποννήσου, κατ' εκείνην την εποχήν η τύχη εκρατούσε τον γέροντα Στρατηγόν μακράν του θεάτρου του πολέμου. Ανάγκαι πολιτικάί, ανάγκαι πολεμικάί, τον μετέφεραν πάλιν εν τω μέσω του στρατιωτικού σταδίου.

Άλλ' ο εχθρός είχαν αρχίσει ήδη να πιάνει ρίζας εις τον τόπον, όλη η Μεσσηνία εσκε-

πάζετο από τα στρατεύματά του, τα οποία ανέπαινε από ευτυχείς νίκαις, αίτινες είχαν θραύσει το θάρρος του άνθους των στρατευμάτων μας. Όλα τα φρούρια, όλοι οι λιμένες του τόπου εκείνου ήταν εις την εξουσίαν του πολύ τολμηρού και πολύ τυχηροτέρου εχθρού τον οποίον η Αφρική εξέρασεν εις τα παράλια της Ελλάδος, τα ανδρειότερα στρατεύματά μας εξήρχοντο του Ισθμού νικημένα, και εγκατέλειπον την Χερσόνησον εις την τύχην της. Η αθυμία ήτο γενική και ο φόβος, τον οποίον εξ ανάγκης έφερην η υπεροχή της τακτικής δυνάμεως, ήτο ζωγραφισμένος εις όλων τα πρόσωπα.

Εις τοιαύτην κατάστασιν ευρήκεν τα πράγματα όταν ανέλαβε πάλιν την στρατηγίαν. Δύο παρατεταγμένα μάχαι, εις τας οποίας ο Γενναίος Κολοκοτρώνης απέδειξε πολλά και ανδρείας και τόλμης έργα, απέτυχον κατά κράτος. Η απελπισία εξ εκείνης της στιγμής διεδέχθη το θάρρος, και αι γλυκείαι ελπίδες, αίτινες υπέσαινον, ως λεπτός ζέφυρος, την ανάστασιν της πατρίδος έσβησαν σχεδόν, ως ανθος ευθαλές, το οποίον μαραΐνει δια μιας ο καυστικός της Αφρικής άνεμος.

Αλλ' ενώ οι άλλοι απήλπυζον τον αγώνα, ο μετακαλεσθείς στρατηγός εμελετούσε νέον σχέδιον προς ανόρθωσίν του. Αντί των συστάδην μαχών είσαξε τον ακροβολιστικόν πόλεμον, περιτρέχων τας υψηλάς θέσεις, όσαι εδύναντο να ασφαλίουν ελαφρόν στρατεύμα, εφαινότο, όταν ο εχθρός ανέπαινε την δύναμίν του, τον παρέκλινεν, οσάκις εκείνος προκαλούσε παρατεταγμένην συμπλοκήν, και δια του καταναλωτικού τούτου πολέμου κατέτριβε την ακμήν των στρατευμάτων του.

Αναμφιβόλως το κοινόν των ανθρώπων δεν θαυμάζει, δεν τιμά, ειμή τας επιχειρήσεις, όσαι φέρουν γοργά και άμεσα αποτελέσματα. Αλλά τα έργα ταύτα δεν είναι πάντοτε ούτε τα ευτυχέστερα, ούτε τα ωφελιμότερα. Ένα παράδειγμα δύναται να σαφηνίσει καθαρότερα τον λόγον.

Ένας άλλος στρατηγός της Αφρικής, ο περίφημος Αννίβας, είχεν υποτάξει την Ιταλίαν και εφοβείριζε την υπερήφανον Ρώμην. Όλοι σχεδόν οι ένδοξοι πολεμισταί της ακαταμαχητού εκείνης πόλεως παρώξυνον τους Ρωμαίους εις παρατεταγμένας μάχας, μόνος ο Φάβιος, ο επονομαζόμενος Μέγιστος, εσυμβούλευε τον ακροβολιστικόν πόλεμον. Αλλά τι κατόρθωσαν εκείνοι με την παράκαιρον τόλμην των: Ο περιβόητος Φλαμίνιος, συνάψας μάχην εις την θρασωμένην, άφησε την λίμνην εκείνην σκεπασμένην από νεκρόν στρατόπεδον, λέγει η ιστορία. Όταν μετ' αυτόν οι ύπατοι Τεράτιος Βάρρων και Παύλος Αιμίλιος αντιπαρετάχθησαν συστάδην περί τας Κάννας 50.000 Ρωμαίοι συνετάφησαν με τον ένα των υπάτων εις τον Αιφίδιον ποταμόν.

Αι μεγάλαι και αδιόρθωτοι συμφοραί έφερον την Ρώμην εις την ανάγκην να μετακαλέσει Στρατηγόν Αυτοκράτορα τον Φάβιον, του οποίου αι συμβουλαί ενομίζοντο πρότερον δειλαί. Ο γέρων εκείνος λέγει ο Πλούταρχος, «εν τόποις ορεινοίς επηρωρείτο, καθημένων μεν των πολεμίων ησυχάζων, κινούμενων δε, κύκλω περιφερόμενος κατά των άκρων».

Δεν φαίνονται οι λόγοι ούτοι γραμμένοι δια τον εδικόν μας πόλεμον μάλλον, παρά δια τον Ρωμαϊκόν; Θέλετε και άλλην ομοιότητα των δύο τούτων πολέμων; Τα στρατεύματα της Ρώμης ήσαν μεν πολυπληθέστερα και εις τον ίδιον των τόπον, αλλά της Αφρικής είχον πολύ μεγαλύτεραν εμπειρίαν πολεμικήν.

Δια το ακροβολιστικόν του σύστημα ο Φάβιος κατεφρονείτο και επεριεπαίζετο φανερά εν τω μέσω του ιδίου του στρατοπέδου, εις δε την Ρώμην ο δήμαρχος Μελέτιος τον κατηγορήσε και ως προδότην της πατρίδος του δημοσίως από του βήματος. Αλλ' ο γέρων δικάτωρ δεν είχεν ακόμη ταραχθεί, λέγει η ιστορία, από τόσας ήττας, τόσας φυγάς και σφαγάς των συστρατήγων του. Είχεν ιδεί αφόβως λίμνας, κάμπους και δάση σκεπασμένα από νεκρά στρατόπεδα, ποταμούς χύνοντας μέχρι θαλάσσης τα ρεύματά των κόκκινα από το Ρωμαϊκόν αίμα, πώς ήτο δυνατόν να φοβηθεί σκώμματα και λαιδορίας;

Τέλος πάντων, ο Μινούκιος, ο βαρύτερος χλευαστής του Φαβίου, αναγορευθείς συνάρχων αυτού, εκαυχάτο ότι αυτός δεν θέλει ανοίξει, ως ο συνάδελφός του, προς τους Ρωμαίους τα όρη θέατρα όθεν να θεωρούν την Ιταλίαν πορθουμένην και καιομένην παρά των Καρχηδονίων. Αλλά μόλις ήλθεν εις χείρας με τους εχθρούς και ο Αννίβας τον ενίκησε κατά κράτος. Αλλ' επιδραμών ο Φάβιος από το παρακείμενον όρος, έτρεψε τους εχθρούς εις φυγήν και έσωσε το Μινούκιον, έτοιμον να ανανεώσει τας βαρείας συμφοράς του Φλαμινίου και του Βάρρωνος. Τότε ο δεινός της Αφρικής στρατηγός είπεν εις τους περί αυτόν το αστεϊόν εκείνον και φρόνιμον απόφθεγμα: «Δεν σας το επρόλεγα πάντοτε, ότι οι τολμηροί της Ρώμης στρατηγοί δεν είναι επικίνδυνοί; Φοβερόν μόνον είναι το μαύρον εκείνο σύννεφον, το επικαθήμενον εις τας κορυφάς των βουνών. Ιδού τέλος εξερχόγη με χειμώνα βαρύν και χάλαζαν».

Το αυτό σύστημα έφερε και εις τας ημέρας μας τα αυτά αποτελέσματα. Τι υπεστηρίξε την Πελοπόννησον τέσσαρας ολόκληρους χρόνους, καθ' ους ο Αφρικανός εχθρός την ελεηλατούσε και την αλώνιζεν από άκρον εις άκρον αυτής; Τι εσυντηρούσε τας ελπίδας της και υπεθέρμαινε το της ανεξαρτησίας πνεύμα της, ενώ η φιλοπόλεμος Στερεά, η ευλόγως επονομασθείσα μήτηρ και τροφός των αδρειών, εκτεινέτο ήδη προσκυνημένη; Το προβλεπτικόν σύστημα του Αρχηγού, το οποίον αυτοκλήτως είχαν εκλέξει, κανείς δεν ανέπτυσεν, όσον ο Φάβιος της Πελοποννήσου του ακροβολιστικού πολέμου την έμφορα πρόβλεψιν, την γοργότητα των μεταθέσεων, την τοποθετικήν αρμοδιότητα, την αποχρώσαν οικονομίαν του ελαφρού στρατού.

Το έργον τούτο, μέγα αυτό καθ' εαυτό, έγινεν ακόμη λαμπρότερον δια τα αποτελέσματά του, προμηθευσεν εις την Χερσονήσον το επίθετον της απροσκυνήτου, έδωσεν εις την Στερεάν καιρόν να αναλάβει τα όπλα, και επρόσφερεν εις τους συμμάχους αφορμήν ισχυράν να αναγείρουν της ανεξαρτησίας οικοδόμημα, επί του οποίου επαγιώθη το Ελληνικόν Βασίλειον. Εδώ αισθάνομαι την ανάγκην να προσθέσω δύο λόγια δια μιαν πατριωτικήν ιδιότητα του ανδρός τούτου. Κανείς δεν κατέτρεξε τόσον βαρέως τους προσκυνούντας εις τους Τούρκους, ενώ άλλοι οπλαρχηγοί απροσκυνούσαν οι ίδιοι, αυτός εμάστιζε τον μικρότερον Έλληνα όστις έδειχνε τοιαύτην διάθεσιν.

Ταύτα είναι τα εγκλήματα, τα οποία έσυραν εις την κεφαλήν του ανδρός, περί ου ο λόγος, και των περί αυτόν, την δυσμένειαν και την καταδρομήν. Δια ταύτα πολλοί τον κατέτρεξαν εις τας παρελθούσας περιστάσεις με τόσην αχαριστίαν, με όσην προθυμίαν εδέχοντο τας ωφελείας των οποίων ήτο αίτιος. Ταύτα εγέννησαν και την εγκληματικήν κατηγορίαν την οποίαν δικάζετε. Δια να εξηγηθεί τούτο έχει ανάγκην αναπτύξεως, την οποίαν έρχομαι να δώσω. Η Δικαιοσύνη μάλιστα μόλις αρχίζει τα τακτικά βήματά της εις τον τόπον μας, δια τούτο έχει χρείαν των διασαφήσεων, τας οποίας εις άλλους τόπους έφεραν πολλών αιώνων πείρα και φάτα συσσωρευθέντα, χωρίς την ανάγκην ταύτην ήθελα αποφύγει προθύμως το βάρος των περιττών αναπτύξεων.

Πολλοί άνθρωποι ευρίσκουν πολλάκις με τον νουν των την διοίκησιν των δημοσίων πραγμάτων αβεβαίαν, σκοτεινήν ή εναντίαν των συμφερόντων είτε των ιδικών των είτε των κοινών. Δικαίως ή αδικίως ψυχραίνονται δια τούτο, αποστρέφουν την προσοχήν των από τα έργα της Κυβερνήσεως, περιορίζονται εις μόνα τα ίδια των πράγματα και αφήνουν τους δημοσίους υπουργούς να αγωνίζονται δια ιδιόν των λογαριασμόν. Τούτο είναι άραγε έγκλημα ή πταισίμα; Όχι, είναι απλή αδιαφορία, συγχωρουμένη πληρέστατα απ' όλους τους Νόμους εις όλον τον κόσμον. Δεν θέλω να είπω με τούτο, ότι η αδιαφορία αυτή είναι καλή ή χρήσιμος, άραγε, είναι ευχής έργον η κοινωνία και η εξουσία να συζούν μαζί, η μία να βοηθή την άλλην, ως η δεξιά την αριστεράν, το αυτό αίμα να τρέχει εις όλον το σώμα της Επικρατείας. Αλλά τα συμπτώματα της αδιαφορίας αν δεν ωφελούν,

όμως δεν καταδικάζονται από τον Νόμον. Άλλα συμπτώματα πολύ βαρύτερα της αδιαφορίας, θεωρούνται από τον Νόμον ανεύθυνα και ανώτερα πάσης ιδέας πταισματοτικής. Ταύτα έρχομαι να εξετάσω.

Πολλοί άνθρωποι, παραδείγματος χάριν, φρονούν με τον νουν των, ότι έχουν δικαιώματα νόμιμα, δικαιώματα αναφαίρετα όταν εξαιτούμενοι την εκπλήρωσίν των, απαντήσουν εμπόδια αργοπορίας ή απόρριψιν αυτών, νομίζουν ότι αδικούνται βαρέως, αγανακτούν δια τούτο, παραπονούνται, δυσαρεστούνται πικρώς και, οσάκις ευρίσκουν ευκαιρίαν, εκφράζουν δημοσίως την δυσαρέσκειάν των. Όταν η Κυβέρνησις απαντήσει δυσκολίας ή εναντιότητας εις τα έργα της, οι δυσαρεστημένοι δεν κρύπτουν την χαρά των.

Εκ του εναντίου, αι ατυχίαι των κυβερνώντων τους πικραίνουν. Παραμονεύουν ανησύχως όλας τας πράξεις των Υπουργών, και η πικρία, με την οποίαν κρίνουν ή τας παρεξηγούν δεικνύει προφανώς πόσον εύχονται την αποτυχίαν των επιχειρημάτων της Κυβερνήσεως. Συνάζουν όλας τας φήμας, όταν συμφωνούν με τας επιθυμίας των, τας σκορπίζουν παντού δια να δικαιολογήσουν τουλάχιστον την δυσαρέσκειάν των, συνέρχονται εις τους αυτούς τόπους, έχουν κοινά συμβούλια, ομιλούν μιαν και την αυτήν γλώσσαν, φαίνονται τέλος ότι σχηματίζουν εις την Επικράτειαν μιαν συμμορίαν ή τάξιν χωριστήν και διακεκριμένην.

Άλλ' η δυσαρέσκεια, αλλά τα αποτελέσματά της ταύτα είναι άραγε πταίσμα; Είναι έγκλημα; Ποιος Νόμος και εις ποίαν Επικράτειαν τα απηγόρευσε ποτέ ή τους επέδωσε τούτον χαρακτήρα;

Πάσα συμμορία έχει χρειάν αρχηγών παν συμφέρον γενικότερον έχει ανάγκη υπερασπιστών. Μεταξύ των δυσηρεστημένων ευρίσκονται άνθρωποι τους οποίους ο βαθμός της γεννήσεώς των, η ικανότης ή ο έντιμος χαρακτήρ, έθεσε υπεράνω των άλλων προς τούτους αποτεινόμενοι οι λοιποί προς τούτους συρρέουν όλα τα παράπονα της δυσαρεσκειάς, από τούτους ζητούν παρηγορίαν, θεραπείαν, ή συμβουλήν. Μ' έναν λόγον οι άνδρες ούτοι ακολουθούντες εκουσίως ή εξ ανάγκης τον φυσικόν ρουν των πραγμάτων καταπνούν να προσωποήσουν εν εαυτοίς όλους, όσοι νομίζουν τα δικαιώματά των καταπατημένα, όλας τας ανησυχιακάς τάσεις των πολιτών, όλους τους δυσαρεστημένους. Γίνονται τέλος κέντρον των διεσκορπισμένων διαθέσεων, τας οποίας αθροίζουν, και εκφράζονται ως ερμηνείς της συμμορίας των, ως συνήγοροι των παραπονεμένων.

Μ' όλα ταύτα η αδιαφορία, η δυσαρέσκεια, οι αρχηγοί των δυσαρεστημένων είναι πράγματα κοινά, συνήθη και αθώα εις όλας τας ελευθέρας Επικρατείας. Και μάλιστα εις μερικός εξ αυτών απαντώνται και άλλα συμπτώματα, ακόμη δεινότερα και μ' όλον τούτο ανεύθυνα.

Πάσα Κυβέρνησις αναγειρομένη επί των ερειπίων άλλης παλαβούσης, απαντά αμέσως εις τα πρώτα βήματά της αντιπάλους ή μάλλον εχθρούς της όλους, όσους η προκάτοχος εξουσία είχε περιποιηθεί και η παρούσα αναγκάζεται να παραμελήσει. Πόσον βαρύτεροι δεν γίνονται αι πολέμοι ανταί διαθέσεις, αν ο τόπος εκείνος εδοκίμασε πολλούς σεισμούς πολιτικών μεταβολών, και μάλιστα αν διάφοροι Κυβερνήσεις διεδέχθησαν η μια την άλλην. Εντεύθεν πηγάζουν τόσαι ελπίδες, αι οποία ματαιούνται, τόσαι φιλοτιμίαι αι οποία ταπεινώνονται, τόσαι επιθυμίας και ωφέλειαι, αι οποία σφβύνονται από την νέαν των πραγμάτων τάξιν, έργον της καθεστώσης Κυβερνήσεως. Όλοι, όσοι πάσχουν εξ αιτίας αυτής, είναι εχθροί της ακήρυκτοι, όλοι της εύχονται παν είδος ατυχίας, οι λόγοι των σταλάζουν πικρίαν και χολήν. Τι ήσαν προ ολίγων ετών εις την Γαλλίαν οι Ναπολεωνισταί; Τι πρωύτερα εις την Αγγλίαν οι φίλοι των πεπτωκότων Στουαρδών; Εχθροί αυτομολόγητοι των τότε Κυβερνήσεων.

Άλλά τα συμπτώματα ταύτα καταδικάζονται από κανένα Νόμον; Όχι βέβαια.

Είναι άραγε ανταρσία; Είναι συνωμοσία; Άπαγε. Άνοιξε τους δεσποτικότερους κώδικας, ανάγνωσε τους σοφιστικότερους Νόμους είναι αδύνατον να εύρεις ψιλά ίχνη ιδιότητος εγκληματικής. Όταν ο Ναπολέων επρότεινε τον περί συνωμοσίας Νόμον του Ποινικού της Γαλλίας Κώδικος, ο ορισμός του εγκλήματος έφερεν έκστασιν και σχεδόν φρίκην εις το Συμβούλιον της Επικρατείας. Και μ' όλον τούτο κατ' αυτόν εκείνον τον ορισμόν καμία εκ των διαθέσεων περί ων ο λόγος, δεν απαγορεύεται όλαι, κατά τον Νόμον του στρατιωτικού εκείνου νομοθέτου, είναι θεμιταί και λογίζονται αντιστάσεις νόμιμοι. «Υπάρχει συνωμοσία, λέει ο Νόμος εκείνος, αφ' ης στιγμής η προαίρεσις του να ενεργήσουν συμφωνηθεί και αποφασισθεί από δύο ή περισσοτέρους συνωμότας». Φθάνει ν' αναγνώσει τις τον Νόμον τούτον και αμέσως αισθάνεται, ότι είναι έργον της στρατιωτικής ψυχής. Ποίαν βαρύτεραν αυστηρότητα ημπορεί τις να φοβηθεί, παρά το να τιμωρηθεί το έγκλημα, πριν ακόμη αποδειχθεί από καμμίαν τάξιν εξωτερικήν ή υλικήν, από καμμίαν αρχήν εκτελέσεως. Ο πολεμικός νομοθέτης συλλαμβάνει το έγκλημα εις τον νουν του ανθρώπου αντί πράξεως αρπάζει τον απλούν στοχασμόν, τον ενοχοποιεί πριν ακόμη τον αφήσει να λάβει σώμα, ενώ δεν είναι εισέτι ειμή πράγμα νοερόν. Δια την σκληρότητα του ταύτην ο Νόμος εκείνος μετερρυθμίσθη εις την γενομένην προ δύο ετών αναθεώρησιν του Ποινικού της Γαλλίας Κώδικος.

Άλλ' όσον βαρύς και αν ήτον απαιτούσε δια την ύπαρξιν της συνωμοσίας πολύ περισσότερο παρά την αδιαφορίαν, την δυσαρέσκειαν ή την έχθραν κατά της καθεστώσης Κυβερνήσεως. Εις τα συμπτώματα τούτων των διαθέσεων επρόσθεσε τρία άλλα στοιχεία, το ένα σημαντικότερον του άλλου.

Ο Νόμος απαιτούσε μαν απόφασιν των συνωμοτών να επιβουλευθούν τα καθεστώτα δι' έργων και πράξεων. Δεν έφθανε να τρέφουν εις τον νουν των τον σκοπόν της επιβουλής. Έπρεπε να κάμουν και την απόφασιν να την ενεργήσουν.

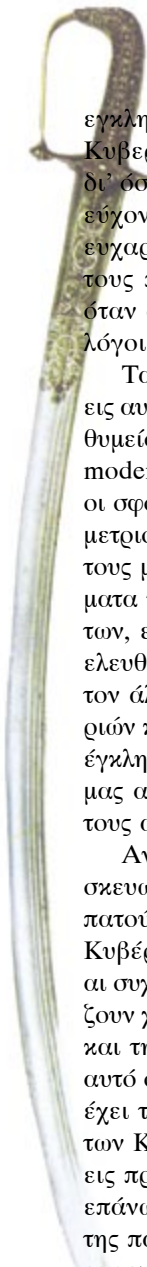
Και αυτή η απόφασις δεν αρκούσε μόνη. Ο Νόμος απαιτούσε να συμφωνηθεί μεταξύ των συνωμοτών (resolution d' agir concertee). Μ' άλλους λόγους, έπρεπε εξ ανάγκης να προηγηθεί μια συμφωνία, ένα συνάλλαγμα εγκληματικόν. Προ του συναλλάγματος τούτου έγκλημα δεν υπήρχε.

Και η συμφωνία αυτή δεν απήρτιζε συνωμοσίαν, εις ταύτην ήτον ανάγκη να προσθέσουν την απόφασιν του να την εκτελέσουν (resolution d' agir concertee et arretee). Μ' άλλους λόγους απαιτείτο θέλησις στερεά, πλήρης, οριστική και τότε μόνον εκπληρούτο το έγκλημα, περί ου ο λόγος.

Τι έπεται εκ τούτων; Ημπορούν πολλοί να τρέφουν προς την καθεστώσαν τάξιν των πραγμάτων έχθραν, όσον βαρείαν και αν την υποθέσωμεν. Ημπορούν να της εύχονται τα χείριστα, φθάνει μόνον να μη μελετήσουν κατ' αυτής έργα επιβουλής, φθάνει τα έργα να μη συνοδευθούν από τας τρεις περιστάσεις, τας οποίας εξηγήσαμεν. Και τότε ο στρατιωτικός ή μάλλον δρακόντειος εκείνος Νόμος τους σκεπάζει με όλην την πανοπλίαν του.

Άλλ' η συκοφαντία, ο ανήσυχος, ο ακοίμητος εκείνος σκώληξ της πολιτικής ευχαριστείται ποτέ εις όσα θέλει ο Νόμος; Έτοιμος να τρέξει απροσκάλεστος, δια να συνάξει εν τω μέσω των δυσαρεστημένων ή των εχθρών της καθεστώσης Κυβερνήσεως όσας πληροφορίας αχωνεύτους και ασυναρτήτους δυνηθεί απ' αυτάς εξάγει όσα συμπεράσματα τείνουν εις τον σκοπόν της. Με ταύτα γεννά με τον νουν της ένα άθλιον έμβρυον εγκλήματος, το οποίο περιθάλλει, θερμαίνει και τρέχει. Μόλις το φέρει εις κατάστασιν να ιδεί το φως, το παραδίδει ως αλήθειαν.

Ποίας ραδιοργάνιας επινοεί η δολερά και ακοίμητος συκοφαντία, καθείς εύκολα το μαντεύει «Βλέπετε, λέγει τους κακοβούλους τούτους; Θέλουν να κρύψουν τους

εγκληματικούς σκοπούς των υπό το πρόσχημα της αδιαφορίας. Μόνον το βάρος της Κυβερνήσεως τους αναγκάζει να υποκρίνονται αδιαφορίαν. Και αν είναι αδιάφοροι δι' όσα επιθυμεί η Κυβέρνησις, διατί δεν φυλάττουν την αυτήν αδιαφορίαν και δι' όσα εύχονται οι δυσαρεστημένοι και οι εχθροί της; Παρατηρήσετε με πόσην ιδιαίτεραν ευχαρίστησιν, με πόσην οικειότητα ακούουν τούτους, αυτό το όνομα της αδιαφορίας τους προδίδει. Πώς είναι δυνατόν να αδιαφορεί πολίτης δια τα κοινά συμφέροντα, όταν αυτά τα ιδικά του κρέμονται από την τύχην εκείνων; Όλα τα έργα των, όλοι οι λόγοι των είναι σειρά απάτης και δολιότητος».

Ταύτα και άλλα χειρότερα πλάττει ή συκοφαντία, ανεπαισθήτως τα κάμνει πιθανά και εις αυτούς τους Κυβερνώντας. Ευχαριστούμαι να σας αναπολήσω εν μόνο παράδειγμα. Ενθυμείσθε, κύριοι, τα αλλόκοτα ονόματα του **αδιαφορισμού του μεταρρισμού** (indifferentisme moderantisme), τα οποία επί της φρικώδους των Γάλλων Επαναστάσεως εδημιούργησαν οι σφόδρα πατριώται. Δεν ελημονήσατε βέβαια, ότι μετ' ολίγον την αδιαφορίαν και την μετριότητα τας μετέβαλαν εις εγκλήματα κατά των καθεστώτων τότε ίδεν η Γαλλία όλους τους μετριούς άνδρας της συρομένους εις τον τόπον της καταδίκης, τότε τα πολύτιμα αίματα των Κονδορκέτων και τόσων άλλων περιφημων δια την αρετήν και φιλελευθερίαν των, επότισαν τον αχόρταγον άδην, τον οποίον ετόλμησαν να μετονομάσουν βωμόν της ελευθερίας. Αν ο θάνατος δεν είχε προλάβει δια την τιμήν της Γαλλίας να μεταθέσει εις τον άλλον κόσμον τον Μιραβύ, τον πεβόητον εκείνον προστάτην των αληθινών ελευθεριών και τούτου η κεφαλή έμελλε να πέσει υπό την αποτρόπαιον μάχαιραν του δημίου δι' έγκλημα αδιαφορίας ή μετριότητος φρονημάτων. Αλλ' ας αποστρέψομεν τους οφθαλμούς μας από την πολυθρήνητον εκείνην εποχήν, καθ' ην τα άγρια πολιτικά πάθη μετέβαλαν τους ανθρώπους εις θηρία δια το γλυκύ όνομα της ελευθερίας.

Αν η συκοφαντία μηχανάται τόσα εναντίον της αδιαφορίας, πόσα δεν ημπορεί να σκευωρήσει κατά της δυσαρέσκειας! Ιδέτε τους ανθρώπους τούτους, φωνάζει, διατί περπατούν τόσον σύννοες και σκυθρωποί; Διατί δεν τους αρέσει κανέν απ' όσα κάμνει η Κυβέρνησις; Είναι φανεροί, σχεδόν αυτομολόγητοι, εχθροί της Επικρατείας. Τι δηλούν αι συχνάι συνεντεύξεις των, τα αδιάκοπα συμβούλιά των; Δεν είναι φανερόν ότι σχηματίζουν χωριστήν κοινωνίαν εν τω μέσω της Επικρατείας; Δια ποίαν αιτίαν να ομιλούν μίαν και την αυτήν γλώσσαν, να έχουν ένα και το αυτό πνεύμα, να τείνουν εις ένα και τον αυτό σκοπόν; Δεν βλέπετε, ότι έχουν ήδη αρχηγούς συστημένους; Ότι έκαστος εξ αυτών έχει τα ιδιαίτερα έργα του; Τι πληρεστέρα απόδειξις χρειάζεται, ότι ήδη έχουν ιδιικήν των Κυβέρνησιν, οργανισμένην μυστικώς και έτοιμον να διαδεχθεί την νόμιμον Αρχήν εις πρώτην ευκαιρίαν; Ποιος φρόνιμος ημπορεί πλέον να αμφιβάλλει ότι περπατούμεν επάνω εις ένα υπόνομον; Σήμερον, αύριον, ίσως την ώραν καθ' ην ομιλούμεν, οι εχθροί της πατρίδος δώσουν το πυρ εις τον υπόνομον τούτον. Τότε όλοι οι καλοί πατριώται θ' αναποδογυρισθώμεν δια μιας, μαζί με την πατρικήν Κυβέρνησιν μας. Ο κίνδυνος είναι μέγας, ο κίνδυνος κρεμάται επί της κεφαλής μας. Είναι απορίας άξιον, πώς οι υπουργοί οίτινες μέλλουν να είναι η πρώτη, η αναγκαία θυσία, παραμελούν και κοιμόνται, δεν φθάνει ότι δεν επρόβλεψαν τον επικείμενον κίνδυνον, αλλά και όταν τους τον απεκάλυψαν, αδιαφορούν! Ω, τούτο είναι επιβουλή κατά της νομίμου Αρχής».

Ιδού με πόσον δολίους και επαγωγούς τρόπους η συκοφαντία παρασύρει πολλάκις και αυτάς τας Κυβερνήσεις. Είναι ανάγκη να προσθέσω, πόσον επικινδυνωτέρας τέχνας μηχανάται δια να εμπλέξει μετά την αδιαφορίαν και την δυσαρέσκειαν τους εχθρούς της καθεστώσης τάξεως τους οποίους ο Νόμος δεν ενοχοποιεί παντάπασι, ως προΐδομεν; Καθείς σας βέβαια τας μαντεύει, εδώ η συκοφαντία ευρίσκει πολύ ευρυχωρότερον στάδιον, δια να χορτάσει την λύσσαν της...

Η ΑΠΟΦΑΣΗ

Αριθμ. 449

ΒΑΣΙΛΕΙΟΝ ΤΗΣ ΕΛΛΑΔΟΣ

Το εν Ναυπλίω Δικαστήριον

Συγκεκριμένον παρά του Προέδρου Α. Πολυζωΐδου και των δικαστών Γ. Τερτσέτου, Δ. Κ. Σούτσου, Α. Βούλγαρη και Φ. Φραγκούλη.

Συνελθόν ίνα δικάσει την κατά του Δ. Πλαπούτα και Θ. Κολοκοτρώνη κατηγορίαν του Επιτρόπου της Επικρατείας, ως οργανισάντων και διευθυνάντων εκ συμπνοής κατά τον Μάϊον, Ιούνιον, Ιούλιον, Αύγουστον και αρχάς Σεπτεμβρίου του παρελθόντος έτους συνωμοσίας επί σκοπώ του να ταράξουν την κοινήν ησυχίαν, και καταφέρουν τους υπηκόους της Α.Μ. εις την ληστεϊάν και τον εμφύλιον πόλεμον, και καταργήσουν το καθεστώς πολιτεύμα, και υπογραφάντων εις Τριπολιτσάν περί τα τέλη Ιουλίου του αυτού έτους αναφοράν προς ξένην δύναμιν και παρακινησάντων και άλλους υπηκόους της Α.Μ. να υπογράψουν επί σκοπώ καταργήσεως της Υψηλής Αντιβασιλείας, ήγουν του καθεστώτος πολιτεύματος, δηλαδή ως πραξάντων τα εγκλήματα τα ενδιαλαμβανόμενα εις το άρθρον 2 της παρ. Α και Γ του Εγκληματικού Απανθίσματος, νομοθετηθέντος παρά της εν Άστρει Συνελεύσεως και εισέτι ισχύοντος, καθώς και εις το άρθρον 2 του από 9/21 Φεβρουαρίου 1833 Βασιλικού Διατάγματος.

Λαβόν υπ' όψιν άπαντα της δικογραφίας τα έγγραφα εξετάσαν τους εγκαλουμένους και τους μάρτυρας της κατηγορίας και της υπερασπίσεως. Ακούσαν τας παρατηρήσεις του Επιτρόπου της Επικρατείας και των συνηγόρων των εγκαλουμένων.

Παρατηρεί

Ότι εκ της μαρτυρίας του Χρήστου Νικολάου εξάγεται ότι Δ. Πλαπούτας και ο Θ. Κολοκοτρώνης είχαν σχέσεις με τον αρχιληστήν Γ. Κοντοβουνήσιον και τον παρεκίνουν να εξακολουθεί την ενέργειαν της ληστείας.

Ότι ο ίδιος μάρτυς ομολογεί ότι ανέγνωσε μιαν επιστολήν του Θ. Κολοκοτρώνη, δια της οποίας τον εσυμβούλευε να εξακολουθεί την ενέργειαν της ληστείας και όταν ακούσει εν κίνημα του Κολοκοτρώνη τότε να συνακουσθεί και με τους άλλους και να τον ακολουθήσουν.

Ότι το ύφος αυτού του γράμματος είναι κατά πάντα σύμφωνον με τα λοιπά προς τον Κοντοβουνήσιον διευθυνθέντα άλλοτε και τα οποία επαρουσιάσθησαν εις το Δικαστήριον παρά του Επιτρόπου της Επικρατείας.

Ότι ο Κολοκοτρώνης λέγει, ότι κατέτρεχε τον Κοντοβουνήσιον ως ληστήν, ενώ αποδεικνύεται εξ εναντίας, εξ αυτών των ιδίων γραμμάτων, ότι είχε μετ' αυτού σχέσιν στενής φιλίας, επειδή τον ονομάζει δι' αυτών «παιδί μου Γιώργη».

Ότι και ο Πλαπούτας ομολογεί, ότι εδέχθη από τον Κοντοβουνήσιον δωρεάν μιαν καλήν φοράδαν και ότι ψευδώς είπε εις την Κυβέρνησιν, ότι την αγόρασεν εκ τούτων εξάγεται, ότι ηθέλησε να κρύψη την μετά του Κοντοβουνήσιου σχέσιν του.

Ότι ο Πλαπούτας εις μεν την ενώπιον του Επιτρόπου της Επικρατείας δοθείσαν ομολογίαν του εξέθεσεν, ότι ο Κοντοβουνήσιος τον παρεκάλεσε να μειτεύσει δι' αυτόν εις την Κυβέρνησιν, εις δε την ενώπιον του Βήματος, ότι αυτός ο ίδιος τον παρεκίνει να παρουσιασθεί εις την Κυβέρνησιν σαφεστάτη αντίφασις.

Ότι οι μάρτυρες Α. Διαμαντόπουλος, Παπά Αδάμης, Ιω. Δρίβαλης, Διονύσιος Τσαρούχας, Ανδρέας Παπαδήμου, μάρτυρες της υπερασπίσεως δια να αποδείξουν, ότι ο Χ. Νικολάου κατά τας εποχάς καθ' ας λέγει ότι είδε τον Πλαπούτα και τον Κολοκοτρώνη,

και ομίλησε μετ' αυτών, ευρίσκετο εις Άλβαιναν, είπαν άπαντες με ασυμφωνίαν περι της εποχής της ελεύσεως του Χ. Νικολάου εις το χωρίον Άλβαινα.

Ότι οι ρηθέντες ομολόγησαν ότι είναι γεωργοί, και επομένως κατεγίνοντο εις καλλιέργειαν των αγρών των, το οποίον φανερώνει το φυσικώς αδύνατον της αποδείξεως της απουσίας του μάρτυρος του Χ. Νικολάου.

Ότι το άλλοθι δεν ημπορεί να αποδειχθεί παρά δι' αντιπαραθέσεως όχι αορίστως αλλ' ειδικώς και ωρισμένος.

Ότι από την ένορκον μαρτυρίαν του Νομάρχου Μεσσηνίας Δ. Χρηστίδου εξάγεται ότι ο μάρτυς της υπερασπίσεως, ο προταθείς δια την απόδειξιν του άλλοθι, ο Αναγνώστης Διαμαντόπουλος Τσαμαλούκας, Δημογέρον της Άλβαινας, παρευρίσκετο δια μερικάς

Θεόδωρος Κολοκοτρώνης
(Σύνθεση του Ρ. Hess)

ημέρας εις την Νομαρχίαν κατά τα μέσα του Ιουλίου αποδεικνύει δε τούτο την εκ του χωρίου Άλβαινα απουσίαν του, ενώ εις την εξομολόγησίν του φαίνεται ότι κατ' εκείνην την εποχήν ευρίσκετο εις Άλβαιναν.

Ότι οι αυτοί μάρτυρες του άλλοθι ομολογούν ότι ο Κοντοβουνήσιος δεν ήτο εις Άλβαιναν ει μη την 15^{ην} Μαΐου ενώ εκ της ομολογίας του ιερομονάχου Ζώτου διδασκάλου, ενόπιον του Νομάρχου Μεσσηνίας δοθείσης, ο Κοντοβουνήσιος ευρίσκετο εις Άλβαιναν κατά την ενδεκάτην Ιουλίου (περιστατικόν το οποίον αποδεικνύεται εκ της μαρτυρίας του Σαμπρή).

Ότι ο Διονύσιος Τσαρούχας μάρτυς ωσαύτως του άλλοθι, ωμολόγησεν ότι ο Χρήστος Νικολάου, αναχωρών από Άλβαιναν, υπήγεν προς αντάμωσιν του Κοντοβουνήσιου.

Ότι όλα αυτά τα περιστατικά αποδεικνύουν τας αντιφάσεις και το απίθανον του άλλοθι.

Ότι εκ της ομολογίας του Αθανασίου Αναγνωστοπούλου εξάγεται ότι ο Κοντοβουνήσιος τον είχε γνωστοποιήσει ότι ο Δ. Πλαπούτας τον είχε συμβουλευσει να μη παρουσιασθεί και να κρυφθεί, διότι τα πράγματα έμελλαν να λάβουν μεταβολήν εντός είκοσιν ημερών.

Ότι ο Κοντοβουνήσιος είχε φανερώσει εις τον μάρτυρα τούτον, ότι η Κυβέρνησις τον εξίτηι δια να φανερώσει, ότι είχεν έλθει εις Ναύπλιον προς αντάμωσιν του Κολοκοτρώνη (το περιστατικόν δε τούτο βεβαιούται από τον άλλο μάρτυρα Χ. Νικολάου).

Ότι η προσπαθείσα εξαίρεσις παρά των εγκαλουμένων δια να αποδείξουν δια των μαρτύρων Ιωάννου Φωτόπουλου, Αποστόλου Χατζή και Παναγιώτου Μοθωνιού, ότι ο

μάρτυς Αθανάσιος Αναγνωστόπουλος είχε φανερώσει ότι απειποιείτο την ενώπιον του Επιτρόπου της Επικρατείας δοθείσαν ομολογίαν ως μη ιδιικήν του, ούτε απεδείχθη ουδ' είναι παραδεκτή, διότι ο ίδιος μάρτυς Αναγνωστόπουλος φανερώνει ότι απειλήθη παρά του ιδίου Μοθωνίου και διότι αυτός, παρουσιασθείς ενώπιον του Δικαστηρίου, ομολόγησεν ενόρκως όσα και ενώπιον του Επιτρόπου της Επικρατείας και επεβεβαίωσεν επομένως την πρώτην του εξέτασιν.

Ότι δια των μαρτύρων Αναγνώστου Μαυροειδή, Κωνστ. Κατσαμπάνη, Γεωργάκη Λυμπερόπουλου, Παπακωνστατή, Τάση Γιαννακόπουλου εξάγεται ότι Καπογιάννης ενήργει την ληστείαν, και ότι υπεστηρίζετο από άλλους αρχηγούς, και ιδίως από τον Πλαπούταν και Κολοκοτρώνη, και ότι αυτός είχαν ομολογήσει εις τον Γεωργάκη Λυμπερόπουλον, ότι έλαβε συνέντευξιν μετά του Γρηγοριάδου και ότι τον παρεκίνησε να εξακολουθήσει την ενέργειαν της ληστείας.

Ότι ο άλλος αρχιληστής Μπαλκανάς διεκοίνωσεν, ότι έχει προσάτην τον Κολοκοτρώνην, ως ομολόγησαν οι σύντροφοι του Μπαλκανά.

Ότι οι σύντροφοι του Μπαλκανά είναι εκ του χωριού Σκληρού και οι πρόκριτοι του χωριού, Αντώνιος και Γεωργάκης Μποσνάκης, κηρυγμένοι οπαδοί του Κολοκοτρώνη, προταθέντες υπό των εγκαλουμένων ως μάρτυρες, είναι ύποπτοι συνεννοήσεως μετά του Μπαλκανά, ως εξάγεται από την ενώπιον του Βήματος ομολογίαν των και από την μαρτυρίαν του μοιράρχου Μ. Δεληγεωργόπουλου.

Ότι ο Μπαλκανάς, καθ' ην εποχήν ενήργει την ληστείαν εσύχναζεν εις το χωριόν Σκληρού.

Ότι εκ του γράμματος του Γρηγοριάδου, ευρεθέντος μετά των εγγράφων του Θ. Κολοκοτρώνη, συνάγεται ότι τα στασιαστικά κινήματα εγίνοντο εκ συμφώνου μετά του Κολοκοτρώνη.

Ότι οι τρεις ειρημένοι αρχιλησταί, διεσκορπισμένοι εις διάφορα μέρη του Βασιλείου, εκήρυττον τα αυτά πράγματα περί του Κολοκοτρώνη και Πλαπούτα.

Ότι οι μάρτυρες, Δ. Πανούτσος και Αναγνώστης Καρακατσάνης ομολογούν ότι ο Σταμάτης Μίτσας, εξ Ερμιόνης, εκήρυττεν ότι μια επανάστασις έμελλε να εκραγεί και ότι είχε λάβει γράμμα παρά του Κολοκοτρώνη ότι το περιστατικό τούτο επιβεβαιούται αφ' όσα ο ίδιος Σταμάτης Μίτσας είπεν ενώπιον του Επάρχου Ερμιονίδος, εκ ων οποίων εξάγεται ότι απείλει την Κυβέρνησιν.

Ότι η προς απόδειξιν της υπαρχούσης μεταξύ του Σταμάτη Μίτσα και των ειρημένων δύο μαρτύρων, Πανούτσου και Καρακατσάνη έχθρας εξαίρεσις, προταθείσα υπό των εγκαλουμένων, δεν είναι τοιαύτη, οποίαν ο νόμος απαιτεί, διότι δεν εξάγεται θανάσιμος έχθρα και δεν φαίνεται, ότι μεταξύ τούτων υπήρχε διαφορά δοξασιών και κομμάτων, διαφωνία αι οποία εξαλείφθησαν μετά την άφιξιν της Α.Μ. εις την Ελλάδα, τα οποία ήσαν το αποτέλεσμα των περιστάσεων και των ταραχών του χρόνου εκείνου, καθότι όλοι οι Έλληνες, εις διάφορους εποχάς, και δια διάφορους αιτίας ευρέθησαν διηρημένοι. Ότι ο αυτός μάρτυς της υπερασπίσεως Α. Χ. Σταύρου, προταθείς δια ν' αποδείξει την υπάρχουσαν μεταξύ Μίτσα και Καρακατσάνη έχθραν, ομολογεί απεναντίας ότι μεταξύ τούτων υπήρχε φιλική σχέσις.

Ότι ο Γεώργιος Καραμπελής, Νικόλαος Γεωργακόπουλος, Κ. Τσούνης, Νικόλαος Δημητρακόπουλος, Τάσης Δημητρακόπουλος, ομολογούν ότι ο Παναγιώτης Μπούρας επιστρέψας από την πανήγυριν της Αγίας Μονής, καθ' ον χρόνον ο Κολοκοτρώνης ευρίσκετο εκεί, τους παρεκίνηει να μη πληρώσουν το δέκατον διότι μετ' ολίγον έμελλε να εκραγεί εμφύλιος πόλεμος, ως τον είχε βεβαιώσει ο Κολοκοτρώνης.

Ότι ο Παναγιώτης Αρμυριώτης ομολογεί ότι τον Μάϊον μήνα ο Κολοκοτρώνης τον είχαν ειπεί, ότι αν οι Έλληνες ήσαν σύμφωνοι δεν ήθελον έχει τους Παβαρούς και ότι

έπρεπε να διακοινώσει εις τους συγχωρούς του, όσα διέτρεχεν εις Ναύπλιον και έπρεπε να ληφθούν μέτρα.

Ότι ο μάρτυς Ιωάννης Νικήτας Φλέσας ομολογεί ότι ήκουσεν από τον Διονύσιον Διδάσκαλον «ότι τα πάντα ήσαν έτοιμα και απορούσε πως δεν εκινήθησαν».

Ότι ο Δανιήλ Ιερομόναχος ομολογεί, ότι ήκουσεν από τον Κουλοχέρην, ότι ο Σκλαβοχωρίτης ήταν απεσταλμένος «δια να σηκώσουν επανάστασιν».

Ότι ο μάρτυς Ιωάννης Νικήτα Φλέσας ομολογεί, ότι είδε τον Σκλαβοχωρίτην οπλισμένον με δύο άλλους προπορευόμενους προς ζήτησιν του Κουλοχέρη.

Ότι ο μάρτυς υπερασπίσεως Γαλάτιος Ιερομόναχος της Αγίας Μονής ομολογεί, ότι ο Κουλοχέρης υπήγεν εκεί, καθ' όσον καιρόν ο Κολοκοτρώνης παρευρίσκετο.

Ότι ο μάρτυς Νικήτας Φλέσας ομολογεί, ότι ο ειρημένος Κουλοχέρης του είχε ειπει ότι όλοι οι στρατιωτικοί ήσαν σύμφωνοι και τον παρεκίνηει να μεταβή εις Τριπολιτσάν, όπου ο Κολοκοτρώνης έκαμνε συνελεύσεις.

Ότι ο μάρτυς Αναγνώστης Μανροειδής, εκ Σουλιά, ομολογεί, ότι ο Παπατζώρης εκοινοποιεί εις το χωρίον, ότι είχε γράμματα του Κολοκοτρώνη και ενήργει κατά τας διαταγάς του.

Ότι ο αρχιληστής Αθανάσιος Καπογιάννης εφανέρωσεν εις τον Γεωργάκη Λυμπερόπουλον, μάρτυρα της κατηγορίας, ότι είχε λάβει μιαν επιστολή και ότι ο Γρηγοριάδης τον παρεκίνηει να σταθεί εις τα όπλα έως εις τον Μάϊον, υποσχόμενος εις αυτόν βαθμόν.

Ότι ο Γρηγοριάδης είχε ανταπόκρισιν μετά του Ιωάννου Θ. Κολοκοτρώνη, ως αποδεικνύεται δια της επιστολής, ήτις μεταξύ των εγγράφων του Θ. Κολοκοτρώνη.

Ότι εκ της επιστολής ταύτης συνάγεται, ότι ο Γρηγοριάδης δεν εμπιστεύετο το ταχυδρομικόν μέσον, και ότι αναγγέλει εις αυτόν την δυσαρέσκειαν του λαού και ότι είναι αναπόφευκτον τι δυσάρεστον απευκταίον, ότι ο λαός της Επαρχίας απελπίζεται και επιμένει, ότι το ίδιον κάμνουν και οι Παπατζωραίοι και ότι κρίνει αναγκαίον να τους γράψει και να τους εμψυχώσει και ότι να γράψει και προς αυτόν δια να τον δώσει οδηγίας.

Ότι εκ της επιστολής του Γ. Βάγια εξάγεται ότι οι στρατιωτικοί αρχηγοί ήσαν συνεννοημένοι ότι οι στρατιωτικοί ήσαν δυσαρεστημένοι και σφικτά συνδεδεμένοι, ότι το πράγμα ήτο γενικόν και δεν έμεινεν «ει μη να φουσησει η σάλπιξ», ότι ο Κωνσταντίνος Δημητρακόπουλος Αλωνιστιώτης, οικείος του Κολοκοτρώνη, είχε ειπει προς τον Βάγιαν, ότι όλοι οι Πελοποννήσιοι ήσαν σύμφωνοι.

Ότι ο ειρημένος Κωνσταντίνος Δημητρακόπουλος, κατά την ομολογίαν του Κωνσταντίνου Συναϊώτου, τον είχε εκμυστηρευθεί ότι ήτον απεσταλμένος από τον Κολοκοτρώνη και Πλαπούταν να συνεννοηθεί με τους Αρχηγούς της Ρούμελης.

Ότι εκ των επιστολών του Θ. Αλεξανδρόπουλου προς τον Ιωάννην Καρμπούνην συνάγεται ότι εις την Τρίπολιν την στιγμήν της αναχωρήσεως του Αλωνιστιώτη είχε εννοήσει ότι ο σκοπός του να αγοράση ζώα ήτο πρόφαισις του ταξειδίου του Αλωνιστιώτη Δημητρακόπουλου. Ότι εξάγεται εκ της ομολογίας του Γ. Βάγια ότι, μολονότι ο ειρημένος Δημητρακόπουλος έλεγεν ότι σκοπός της μεταβάσεως του εις την πανήγυριν της Λεβαδείας ήτο δι' αγοράν ζώων, δεν είχε μ' όλα ταύτα αγοράσει και δεν απεφάσιζε να κάμει την αγοράν ειμή δια να καλύψει την αληθή αιτίαν της μεταβάσεώς του εκεί, διότι εντρέπετο να επιστρέψει χωρίς να αγοράσει τι.

Ότι το συμφωνητικόν έγγραφον, παρουσιασθέν εις το Δικαστήριον όχι μόνον δε αποδεικνύει ότι ο ειρημένος Δημητρακόπουλος είχε μέρος εις την γενομένην παρά των λεγομένων συντρόφων του αγοράν ζώων εις Ζητούνι μετά την πανήγυριν της Λεβαδείας, αλλ' ως υπογεγραμμένον παρ' άλλοι και εις απουσίαν του δι' άλλας αταξίας δεν είχε καμμίαν νομιμότητα.

Ότι ο μάρτυς Αντώνιος Μουζάνης ομολογεί ότι ο Γεώργιος Περωτόπουλος τον είχε

ειπεί να μη μεταβεί εις Ναύπλιον, διότι εις δεκαπέντε ημέρας θ' ανοίξωμεν τουφέκι απ' όλα τα μέρη δια να διώξωμεν την Αντιβασιλείαν και τους Βαυαρούς ότι είχε γράμματα από τον Κολοκοτρώνη.

Ότι εκ της ενόρκου μαρτυρίας του Νομάρχου Χρηστίδου εξάγεται, ότι εις τον Νόμον του, όπου οι οπαδοί του Κολοκοτρώνη είχαν επιρροήν, υπήρχε στασιαστικόν και φρατριαστικόν πνεύμα, το οποίον σκοπόν είχε να διαταράξει την ησυχίαν.

Ότι εκ της ομολογίας του κ. Βρέδ εξάγεται, ότι αυτός ο ίδιος είχε συμβουλευσει όσους έβλεπε πολύ δυσηρεστημένους και ετοιμούς να παρασυρθούν εις άφρονα κινήματα ότι έπρεπε να μην κάμουν κανένα κίνημα, και ότι ομιλών περί δυσηρεστημένων εννοούσε το κόμμα του Κολοκοτρώνη.

Ότι ο μάρτυς Ιωάννης Καρμπούνης ομολογεί, ότι ήκουσεν εις την μετάβασίν του εις Ανδριότσιαν, ότι εις Τρίπολιν εγένοντο συνελεύσεις και εμπόδιζαν τους στρατιώτας να καταγράφουν εις την Χωροφυλακήν.

Ότι ο μάρτυς Θ. Αλεξανδρόπουλος ομολογεί, ότι κρυφθείς εν εσπέρας εις εν ερείπιον πηγής, παρακαίμενον εις εν λουτρόν άντικρυ της οικίας του Ν. Μπούκουρα, όπου ο Ρώμας, Θ. Κολοκοτρώνης και Δ. Πλαπούτας και πολλοί άλλοι έκαμαν συνελεύσεις είχεν ιδεί εξερχομένους διαφόρους τους οποίους ακολουθήσας κατά πόδας ίδε να διευθύνθουν προς τους δρόμους τους φέροντας εις Μυστράν, Αρκαδίαν και Καλάβρυτα.

Ότι ο μάρτυς Κανέλλος Σηπλιόπουλος ομολογεί, ότι εις την οικίαν του Μπούκουρα, όπου παρευρίσκετο ο Πλαπούτας και Κολοκοτρώνης, ουτοι τον παρεκίνησαν να υπογράψη μιαν αναφοράν προς ξένην δύναμιν εναντίον της Αντιβασιλείας και κατά των Βαυαρών δια να εξωσθούν από την Ελλάδα.

Ότι ο μάρτυς Παναγιώτης Οικονομόπουλος ομολογεί τα αυτά. Ότι ο μάρτυς Κώστας Γαρδελίνος ομολογεί ότι ο Χοϊδάς τον παρεκίνει να υπογράψει την αυτήν αναφοράν την οποίαν ο ίδιος επαρουσίασεν.

Ότι ο Χοϊδάς αναφέρεται εις το γράμμα του Θ. Αλεξανδρόπουλου ως η αστυνομία των νυκτερινών συνεδριάσεων του Κολοκοτρώνη.

Ότι ο μάρτυς Νικόλαος Σηπλιωτόπουλος, Δημήτριος Μιχαλόπουλος και Χρήστος Στασινόπουλος ομολογούν ότι ο Ιωάννης Θεοφιλόπουλος, παλαιός αξιωματικός του Κολοκοτρώνη, τους παρεκίνει να υπογράψουν μιαν τοιαύτην αναφοράν και ίδαν τας υπιγραφάς των εγκαλουμένων.

Ότι ο μάρτυς Μιχαήλ Οικονομόπουλος ομολογεί, ότι ο Ανάστος Γιαννάκης Στασινόπουλος τον παρεκίνησε να υπογράψει την αναφοράν.

Ότι ο μάρτυς Νικόλαος Κόγκος, ευρεθείς μιαν νύκτα υποκάτω της οικίας του Καπετάν Σαράντου εις Βαλτέτσι, ήκουσεν αυτόν λέγοντα προς άλλον παρευρισκόμενον εις την οικίαν του, ότι ο Κολοκοτρώνης τον είχε στείλει μιαν αναφοράν δια να την υπογράψει και ότι αυτή έμελλε να αποσταλεί προς την αυτήν άνω ειρημένην Δύναμιν.

Ότι ο μάρτυς Σωτήριος Θεοχαρόπουλος ομολογεί, ότι ο Πλαπούτας εις την οικίαν του είχεν ειπεί εις παρουσίαν του, ότι αν οι Έλληνες ήθελαν ημπορούσαν να αναγορεύσουν αμέσως την Α.Μ. και να το κάμουν μόνοι τους όταν ήσαν σύμφωνοι.

Ότι ο μάρτυς Βενιζέλος Ρούφος, ομολογεί, ότι ο Πλαπούτας είχεν ειπεί εις παρουσίαν του, ότι έπρεπε να λησμονήσουν τα παλαιά πάθη, να ενωθούν όλοι, οι πολιτικοί και στρατιωτικοί και να ζητήσουν την αναγόρευσιν του Βασιλέως.

Ότι ο μάρτυς Νικήτας Φλέσας ομολογεί, ότι ο Αριστομένης Κουβαράς ως πολλοί τον ανήγγειλαν, περιήρχετο εις Μεσσηνίαν δια να υπογράψη μιαν αναφοράν εναντίον της Αντιβασιλείας.

Ότι ο μάρτυς της υπερασπίσεως Μ. Δελιγεωργόπουλος, Μοίραρχος της Χωροφυλακής,

ομολογεί ότι εις την Τρίπολιν διατριβήν του ήκουσε να ομιλούν διάφοροι περί τοιαύτης αναφοράς, ότι ο μάρτυς της υπερασπίσεως Αναγνώστης Μοναρχίδης, Σύμβουλος της Επικρατείας, ομολογεί ότι εις Τρίπολιν ήκουσεν «ότι έγινε μια τοιαύτη αναφορά και ότι εις την Νομαρχίαν του τα πνεύματα ήσαν ταραγμένα».

Ότι ο Κολοκοτρώνης ομολογεί εις μεν την πρώτην εξομολόγησιν ότι ο Δ. Ρώμας δεν ομίλησε διόλου περί πολιτικών πραγμάτων, εις δε την ενώπιον του βήματος λέγει ο Ρώμας του είπε μόνον ότι τα πράγματα εις το Ναύπλιον ήσαν ανακατωμένα, ότι δεν ηθέλησε να λάβει καμμίαν περί τούτου διασάφησιν, και ανεχώρησεν επί τούτου εις το μοναστήριον της Αγίας Μονής δια να μην τον υποπτευθούν.

Ότι εκ της συμπαραβολής των δύο τούτων εξετάσεων φαίνεται μια καθαρά αντίφασις. Ότι ο Π. Νικολαΐδης, μάρτυς της υπερασπίσεως ομολογεί, ότι ο Δ. Ρώμας αναχωρών από Ναύπλιον τον είχε ειπεί, ότι ήθελε διακοινώσει τους σκοπούς του ως προς το σχέδιον του Φράνς εις τον Κολοκοτρώνην και Πλαπούταν.

Ότι εξάγεται εκ των ομολογιών του Αναστασίου και του Πλαπούτα ότι ο Δ. Ρώμας τους διεκοίνωσε εντελώς τους σκοπούς του περί του σχεδίου αυτού εις Άργος.

Ότι εξάγεται εκ των μαρτυριών του κ. Νομάρχου Φ. Μαύρου, των αδελφών Παναγιώτου και Κων/νου Φαρμακοπούλων, εκ της ομολογίας του Ιωαν. Θ. Κολοκοτρώνη, εκ της εκθέσεως του Διευθυντού της νομαρχίας Αρκαδίας Μάνου ότι ο Ρώμας προσπαθεί να συστήσει το ειρημένον σχέδιον.

Ότι οι μάρτυρες της υπερασπίσεως, προταθέντες να αποδείξουν την κατά των εγκαλουμένων έχθραν των μαρτύρων της κατηγορίας Κανέλλου Σπηλιόπουλου, Παναγιώτου Οικονομόπουλου, Κώστα Γαρδελίνου και Θεοδώρου Αλεξανδρόπουλου και την κακήν διαγωγήν τούτων, δεν ανέφεραν ει μη περιστατικά έχοντα σχέσεις με το παλαιόν πνεύμα των κομμάτων αποτέλεσμα πάντοτε της διαφοράς των κομμάτων, εις τα οποία οι τέσσαρες προσημειωθέντες μάρτυρες ευρέθησαν προσκολλημένοι εις τας διαφόρους εποχάς της Εθνικής Επαναστάσεως, κόμματα και διαφωνία τα οποία εξέλιπον αφού η Α.Μ επάτησε το έδαφος της νέας Πατρίδος του.

Ότι η εχθροπάθεια αυτή, αν και ήθελεν εκληφθεί παρά του Δικαστηρίου ως εισέτι υπάρχουσα, δεν αποτελεί την θανάσιμον έχθραν, εις την οποίαν απαιτείται η συνδρομή των απαιτουμένων παρά του νόμου συστατικών.

Ότι τα προταθέντα περιστατικά δεν αποδεικνύουν μηδόλω την κοινήν διαγωγήν των ειρημένων τεσσάρων μαρτύρων, διότι εις την αυτήν κατηγορίαν είναι πολλοί στρατιωτικοί, οίτινες προσμένουν τας βασιλικάς αποφάσεις και την αμοιβήν των εκδουλεύσεών των.

Ότι μεταξύ των τεσσάρων τούτων μαρτύρων ο Κ. Γαρδελίνος έλαβεν από τον Κολοκοτρώνην το παρελθόν έτος αποδεικτικόν των εκδουλεύσεών του και της καλής του διαγωγής.

Ότι μεταξύ των μαρτύρων της υπερασπίσεως είναι πολλοί κατά των οποίων εμαρτύρησαν οι μάρτυρες της κατηγορίας, άλλοι κατεδιώχθησαν ως ύποπτοι συνεννοήσεως δια ληστείαν υποθαλπομένη υπό των εγκαλουμένων, και επομένως ούτοι μαρτυρούντες ομολογούν δι' ιδίαν υπόθεσιν.

Ότι πολλοί μάρτυρες, αντί να αναφέρουν περιστατικά, έσπευσαν να καθυβρίσουν τους μάρτυρας κατηγορίας.

Ότι το Δικαστήριο, αποφάσισαν να ακροασθεί τους μάρτυρας της υπερασπίσεως, εσυγχώρησε μεν την ακρόασίν των, διεφυλάχθη όμως πάντοτε το δικαίωμα να εκτιμήσει το βάρος της μαρτυρίας των, συμφώνως με τας εκτεθείσας αρχάς εις την από 6 Απριλίου 1834 πράξιν του.

Ότι πάσα εξαίρεσις, δια να είναι ισχυρά, πρέπει να αποδειχθεί αντιρρητικώς.

Σκέπτεται

Ότι οσάκις πρόκειται περί κακουργημάτων, οποία φέρει η πράξις της κατηγορίας του Επιτρόπου της Επικρατείας, το δικαστήριο δεν πρέπει να επιστηρίζεται εις μόνον τας απ' ευθείας αποδείξεις, αλλά και περιστατικά πρέπει ωσαύτως να λαμβάνονται επισταμένος υπ' όψιν.

Ότι όταν πρόκειται περί περιστατικών αποδείξεων η ισχύς των πηγάζει από το σύνολον αυτών ουχί δε από μίαν εκάστην ιδίως λαμβανομένην.

Ότι ως προς τας απ' ευθείας αποδείξεις μνήμης, ανακρίβεια ως προς τινά περιστατικά, δεν σμικρύνουν μηδόλωσ την γενικήν αξιοπιστίαν της μαρτυρίας, αλλ' αποδεικνύουν μάλιστα την ειλικρίνειαν και την έλλειψιν προμελετημένου ψεύδους.

Ότι καμμία εξαίρεσις κατά των μαρτύρων της κατηγορίας, δεν απεδείχθει νομικώς και ότι τα μονομερώσ κατ' αυτών λεγόμενα πρέπει να θεωρηθούν ως ελλίποντα πάσης νομικής βαρύτητας.

Αποφασίζει

1^{ον} Ο Δ. Πλαπούτας και Θ. Κολοκοτρώνης καταδικάζονται εις θάνατον, ως ένοχοι εσχάτης προδοσίας, ήτοι των κακουργημάτων των ενδιαλαμβανομένων εις το άρθρον 2 του Εδαφίου Α' και Γ' του Εγκληματικού Απανθίσματος και εις το άρθρον 2 του από 9/21 Φεβρουαρίου Β. Διατάγματος και κατά τα αυτά άρθρα, εις τα δικαστικά έξοδα και τα τοιαύτα των μαρτύρων εκ δρχ.1.047,93 ήτοι χιλίας τεσσαράκοντα επτά και λεπτά ενενήκοντα τρία.

2^{ον} Η παρούσα απόφασις θέλει εκτελεσθεί εις την εκτός του Φρουρίου Ναυπλίου πλατείαν.

3^{ον} Οι καταδικασθέντες κρίνονται άξιοι της Βασιλικής χάριτος, την οποίαν θέλει ζητήσει επισήμως το Δικαστήριο από την Α.Μ.

4^{ον} Αναβάλλεται η εκτέλεσις της παρούσης αποφάσεως μέχρι της εκβάσεως της περι χάριτος αιτήσεως.

5^{ον} Ο Επίτροπος της Επικρατείας να εκτελέσει την παρούσαν απόφασιν.

6^{ον} Αντίγραφον αυτής να κοινοποιηθεί εις τον Επίτροπον της Επικρατείας.

Εξεδόθη και εδημοσιεύθη εν Ναυπλίω την 28^{ην} Μαΐου του χιλιοστού οκτακοσιοστού τριακοστού τετάρτου έτους.

Ο Πρόεδρος

.....
Α. ΒΟΥΛΓΑΡΗΣ
Δ. Κ. ΣΟΥΤΣΟΣ
Φ. ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ

.....
Ο Γραμματεύς
ΧΡ. ΖΩΤΟΣ

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- 📖 Εγκυκλοπαίδεια «Μπριτάνικα», τόμος 43^{ος}, εκδόσεις ΠΑΠΥΡΟΣ ΛΑΡΟΥΣ 1990.
- 📖 Εγκυκλοπαίδεια «Παιδεία», τόμος 8^{ος}, εκδόσεις Παγκόσμια Σύγχρονη Παιδεία.
- 📖 «Το Λεύκωμα του '21», Μίρκας Παλιούρα, εκδόσεις Ελεύθερος Τύπος, 1996.
- 📖 «Η δίκη του αιιδίμου Θ. Κολοκοτρώνη και Δ. Πλαπούτα», Α. Πωλυζωΐδη, εκδόσεις ΟΜΗΡΟΣ, 1843.
- 📖 «Ιστορία του Ελληνικού Έθνους», εκδόσεις Εκδοτική Αθηνών, ΙΓ' τόμος, 1977.
- 📖 «Οι μεγάλες δίκες των αιώνων», τόμος πέμπτος, εκδόσεις ΣΚΑΡΠΑ.
- 📖 «Νεότερη Ιστορία του Ελληνικού Έθνους 1828 – 1974», Γεωργίου Ρούσου.
- 📖 Διαδίκτυο (internet).

